

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
PARA BANKA PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BOSNA HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE
AKREDİTİF İŞLEMLERİ VE
MALİYET - KÂRLILIK ANALİZİ**

Muamer KUTLOVAC

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Dilek SEYMEN

2007

EKLER

EK A Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Bosna-Hersek Bankacılık Sisteminde Akreditif İşlemleri Ve Maliyet – Kârlılık Analizi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

EK B

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Muamer KUTLOVAC
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : Para-Banka
Tez/Proje Konusu : Bosna-Hersek Bankacılık Sisteminde Akreditif İşlemleri Ve Maliyet-Kârlılık Analizi

Sınav Tarihi ve Saati:

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez/proje sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez/proje konusu gerekse tezin/projenin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez/Proje, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	☐	Evet	☐
Tez/Proje, mevcut hali ile basılabilir.	☐		☐
gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐		☐
Tezin/Projenin, basımı gerekliliği yoktur.			☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans

Bosna-Hersek Bankacılık Sisteminde Akreditif İşlemleri Ve Maliyet-Kârlılık Analizi

Muamer KUTLOVAC

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
Para-Banka Programı

Uluslararası ticarete, mal bedelinin ödenmesi şekillerinin çoğunda ortak bulunan hüküm, genellikle sevk edilen malı temsil eden belgelerin ancak malın bedelinin ödenmesi üzerine alıcıya teslim edilebileceğinde odaklaşmış bulunmaktadır. Diğer taraftan, ödeme şekilleri, ihracatı dolaylı olarak finanse etme araçları olduğu için de, önem arz etmektedirler.

Uluslararası ticarete tarafların farklı ülkelerde bulunmaları, güvensizlik yaratmaktadır. Dış ticaretin özellikleri ve çeşitli rizikoları taşınması, ödeme yöntemlerini büyük ölçüde etkilemektedir. Söz konusu ödeme yöntemlerinin başında ise, uluslararası bankacılık faaliyeti olarak “akreditif” yer almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası bankacılığın kapsamı, faaliyet alanları, bankaların uluslararası piyasalarla bağlantı türleri ve Bosna Hersek dış ticaretinde en önemli ödeme şekli olan akreditif açıklanmaya çalışılmıştır. Akreditifin tanım kapsamı ve türlerine, taraflara sağladığı faydalara, akreditif işleminde kullanılan belgeler ve belgeler ile ilgili kurallara bu bölümünde yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Bosna Hersek’te genel siyasi ekonomik durum ve bununla bağlantılı olarak bankacılık sisteminin yapısı açıklanmış, Bosna Hersek bankacılık sisteminde 2005 yılında yaşanan gelişmeler ve bankacılık sisteminin gelişmesini sağlayan kurumlar hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Bosna Hersek bankacılık sisteminde akreditif işlemlerinin maliyet ve kârlılık analizi hakkında bilgiler verilir, maliyet ve karların hesaplanmasına yönelik

örnek uygulamalar verilmiştir. Bu bölümünde Bosna Hersek bankalarının uluslararası bankacılık faaliyetleri ve bankalar ithalatçı ve ihracatçı açısından akreditifin önemi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1) Akreditif 2) Uluslararası Bankacılık, 3) Akreditif Maliyeti, 4) Akreditif Karı

ABSTRACT

Master With Thesis Program
Letter Of Credit's Operations And Cost-Profitableness Analysis in Banking System
Of Bosnia and Herzegovina

Muamer KUTLOVAC

Dokuz Eylul University
Institute Of Social Sciences
Department of Economics

In international trade, the main idea of the forms of payment the price of goods and services is that sending vouchers are given to the buyer only if the price of goods and services is paid. On the other hand, the ways of payment are important as it finances the exportation indirectly.

In international trade, trade partners come from different countries that creates a lack of confidence. The properties and the risk of foreign trade affect the payment methods on a large scale. The letter of credit which is an activity of international banking, is the most common payment method.

In the first part of the study, the scope of international banking and its activity domain, the types of connections of banks and international markets, and, the letter of credit which is the most important payment method in Bosnia and Herzegovina's foreign trade is explained. Also, in this part, the scope and the types of the letter of credit, its utility, transaction documents and rules of transactions are clarified.

In the second part of the study, Bosnia and Herzegovina's general political and economic conditions and the structure of banking system is explained. Besides this, the information about developments of Bosnia and Herzegovina's banking system in 2006 and about institutions that provides the improvements of banking system is given.

In the third part of the study, there are some information about cost and profit analyses of the letter of credit operations in banking systems and there are some applications relevant to the calculation of the cost and profit. In this part, the importance of the letter of credit for exportation and importation, and for international banking activities of Bosnia Herzegovina's banks are evaluated.

Key Word: 1) Letter of Credit, 2) International Banking, 3) Letter of Credit's Cost
4) Letter of Credit's Profit

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
TUTANAK.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR.....	XIV
TABLolar LİSTESİ	XVI
GİRİŞ.....	XVII

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETİ OLARAK AKREDİTİF, TANIMI VE KAPSAMI

1. ULUSLARARASI BANKACILIK VE FAALİYET ALANLARI.....	1
1.1. ULUSLARARASI BANKACILIK TANIMI VE KAPSAMI.....	1
1.2. ULUSLARARASI BANKACILIKTA ÖRGÜTLENME ŞEKİLLERİ	4
1.2.1. Temsilcilikler.....	5
1.2.2. Muhabir Bankalar.....	5
1.2.3. Acenteler.....	6
1.2.4. Şube.....	7
1.2.5. Bağlı ve Yan Kuruluşlar	7
1.2.6. Konsorsiyum Bankaları.....	8
1.2.7. Kıyı Bankacılığı.....	9
1.3. ULUSLARARASI BANKALARIN FAALİYET ALANLARI.....	10
1.3.1 Klasik Uluslararası Bankacılık Hizmetleri.....	10
1.3.1.1 Uluslararası Ödemelere Aracılık Etmek.....	10

1.3.1.2 Mevduat Kabul Etmek ve Kredi Vermek.....	12
1.3.1.3 Döviz Ticareti.....	14
1.3.2 Bilgi Aktiflerini Kullanmaya Dayalı Hizmetler.....	15
1.3.2.1 Danışmanlık Hizmetleri.....	15
1.3.2.2 Yönetim Hizmetleri.....	15
1.3.3 Diğer Hizmetler.....	16
2. ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETİ OLARAK AKREDİTİF.....	17
2.1. AKREDİTİFİN TANIMI	17
2.2. AKREDİTİF İŞLEMİNİN TARAFLARI.....	19
2.2.1. Akreditif Amiri.....	19
2.2.2. Akreditif Bankası (Amir Banka).....	20
2.2.3. Lehdar.....	21
2.2.4. Aracı Banka.....	21
2.2.4.1. Muhabir Banka.....	22
2.2.4.2. Teyit Bankası	22
2.2.4.3. Görevli (İştirak) Banka	23
2.2.4.4. Rambursman Bankası	24
2.3. AKREDİTİF İŞLEMİNİN AŞAMALARI	24
2.4. AKREDİTİF TÜRLERİ.....	27
2.4.1. Akreditif Dönme Hakkına Göre	28
2.4.1.1. Kabilirucu (Dönülebilir) Akreditif	28
2.4.1.2. Gayrikabilirucu (Dönülemez) Akreditif.....	29
2.4.2. Teyit Durumuna Göre.....	29
2.4.2.1. Teyitli Akreditif	30
2.4.2.2. Teyitsiz Akreditif.....	30
2.4.3. Süreklilik Durumuna Göre	31
2.4.3.1. Rotatif-Döner Akreditif.....	31
2.4.3.2. Adi Akreditif	32
2.4.4. Devredilebilme Durumuna Göre.....	32
2.4.4.1. Devredilebilir Akreditif	32
2.4.4.2. Bölünebilir Akreditif.....	33

2.4.5. Özellikli Akreditifler.....	33
2.4.5.1. Karşılıklı Akreditif	33
2.4.5.2. Kırmızı Şartlı Akreditif	34
2.4.5.3. Yeşil Şartlı Akreditif	35
2.4.5.4. Stand-by Akreditif.....	35
2.4.6. Ödeme Biçimine Göre.....	36
2.4.6.1. Görüldüğünde Ödemeli Akreditif.....	36
2.4.6.2. Vadeli Akreditif	37
2.4.6.3. Kabul Kredili Akreditif	38
2.4.6.4. İştira Akreditif	38
2.5. AKREDİTİFLİ ÖDEME ŞEKLİNİN ALICIYA VE SATICIYA SAĞLADIĞI FAYDALAR.....	39
2.6. AKREDİTİF İŞLEMLERİNDE KULLANILAN BELGELER.....	40
2.6.1. Taşıma Belgeleri (Konşimento).....	41
2.6.2. Ticari Belgeler.....	42
2.6.2.1. Proforma Fatura.....	42
2.6.2.2. Ticari Fatura	43
2.6.2.3. Konsolosluk Faturası.....	43
2.6.2.4. Navlun Faturası.....	44
2.6.3. Sigorta Belgesi.....	44
2.6.4. Diğer Belgeler.....	45
2.6.4.1. ATR-Dolaşım Belgesi.....	45
2.6.4.2. Menşe Şahadetnamesi.....	45
2.6.4.3. Koli Listesi.....	46
2.6.4.4. Çeki Listesi	46
2.6.4.5. Sağlık Sertifikası.....	47
2.7. AKREDİTİF BELGELERİNİN İNCELENMESİ VE SONUÇLARI	47
2.7.1. Belgelerin Gönderilmesi.....	48
2.7.2. Bankaların Belgeleri İnceleme Yükümlülüğü.....	48
2.7.3. Belgelerin Akreditif Bankasına Gönderilmesi ve Akreditif Tutarının Talep Edilmesi.....	49

2.7.4. Amir veya Üçüncü Kişiler Tarafından, Akreditifin Ödenmemesi.....	51
2.7.5. Akreditifin Bağımsızlığı.....	53
2.8. AKREDİTİFLERDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR REZERV.....	53
2.9. AKREDİTİF İŞLEMLERİNDE MALİYET VE KÂRLILIK.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA- HERSEK’TE GENEL SİYASİ-EKONOMİK DURUM VE BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. BOSNA-HERSEK’İN GENEL SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU.....	56
2.1.1. Siyasi Durum.....	56
2.1.2. Mevcut Ekonomik Durum ve Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	58
2.1.2.1. GSMH.....	63
2.1.2.2. Sanayi Sektörü ve Üretimi.....	64
2.1.2.3. İstihdam ve Ücretler.....	65
2.1.2.4. Bosna Hersek Dış Ticareti.....	66
2.1.2.5. Beşeri Sermaye.....	70
2.1.2.6. Kayıt Dışı Ekonomi.....	71
2.2. BOSNA- HERSEK BANKACILIK SİSTEMİ, YAPISI VE GELİŞİMİ.....	72
2.2.1. Bosna-Hersek Bankalarının Yapısı ve Özellikleri.....	72
2.2.1.1 Bankaların Bilanço Büyüklükleri.....	74
2.2.1.2 Bankaların Şube ve Personel Sayıları.....	78
2.2.1.3 Krediler ve Faiz Oranları.....	80
2.2.1.4 Yoğunlaşma Oranı.....	84
2.2.1.5 Ödeme Sistemi.....	86
2.2.1.6 Kârlılık.....	86
2.2.1.7. Teknolojik Gelişmelere Uyum ve Elektronik Bankacılık.....	87
2.2.2. Bosna-Hersek Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanması.....	89
2.2.3. Bosna-Hersek Bankacılık Sektörü ve İlgili Kurumlar.....	92
2.2.3.1 Bosna-Hersek Merkez Bankası.....	92
2.2.3.2 Bosna-Hersek Para Kurulu.....	93
2.2.3.3 Bosna-Hersek Bankalar birliği.....	96
2.2.4. Bankacılık Sisteminin Bosna-Hersek Ekonomisi’ndeki Yeri ve Önemi.....	97

2.2.5. Bosna-Hersek Bankacılık Sisteminin Sorunları.....	97
2.2.5.1. Siyasi Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar.....	98
2.2.5.2. Az Sayıda Büyük-Çok Sayıda Küçük Bankanın Varlığı.....	98
2.2.5.3. Özkaynak Sorunu.....	99
2.2.5.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmelere Uyum.....	99

ÜÇÜNCÜ BOLUM

BOSNA- HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE AKREDİTİF İŞLEMLERİ MALİYET - KÂRLILIK ANALİZİ

3.1. BOSNA HERSEK BANKALARININ ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETLERİ.....	102
3.2. BOSNA HERSEK’TE BANKALAR ARACILIĞI İLE UYGULANAN ÖDEME YÖNTEMLERİ VE AKREDİTİF.....	104
3.2.1. Peşin Ödeme Yöntemi.....	105
3.2.2. Mal Mukabili Ödeme.....	105
3.2.3. Vesaik Mukabili Ödeme.....	106
3.2.4. Akreditifli Ödeme.....	106
3.3. BOSNA HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE AKREDİTİF İŞLEMLERİ	107
3.3.1. Bosna Hersek Bankalarınca Uygulanan Akreditif Türleri.....	109
3.3.2. Bosna Hersek Bankaları’nda Akreditiflerin Kârlılık ve Maliyet Unsurları.....	110
3.3.2.1. Akreditif İşlemlerinin Kârlılık Unsurları (Komisyonlar).....	110
3.3.2.1.1. Amir Bankanın İthalatçıdan Aldığı Komisyonlar.....	111
3.3.2.1.2. Muhabir Bankanın Aldığı Komisyonlar.....	112
3.3.2.2. Akreditif İşlemlerinin Maliyet Unsurları (Masraflar).....	114
3.4. BOSNA HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE AKREDİTİF İŞLEMLERİN MALİYET VE KARLARININ HESAPLANMASINA YÖNELİK ÖRNEK UYGULAMA	115
3.4.1. Örnek Olay 1.....	116
3.4.1.1. Amir Bankanın Doğrudan Muhabirlik İlişkisi Olmadığı Durum.....	118
3.4.1.2. Amir Bankanın Doğrudan Muhabirlik İlişkisi Olduğu Durum.....	122

3.4.2. Örnek Olay 2.....	123
3.5. AKREDİTİF İŞLEMLERİNİN BOSNA HERSEK BANKALARI, İTHALATÇI VE İHRACATÇI AÇISINDAN ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	127
SONUÇ.....	130
KAYNAKLAR.....	136

KISALTMALAR

- ABD - Amerika Birleşik Devletleri
- MTO - Milletlerarası Ticaret Odası
- FOB – Gemi Güvertesinde Teslim
- FAS - Gemi Hizasında Teslim
- FCA – Taşımacıya Teslim
- L/C – Letter of Credit
- CIF - Varış Limanına Kadar Navlun ve Sigorta Primi Ödenmiş
- CIP - Belirlenen Varış Yerine Kadar Navlun ve Sigorta Primi Ödenmiş
- UCP 500 – Vesikalı Krediler İçin Yeknesak Teamüller ve Uygulamalar
- BH – Bosna Hersek
- BHF – Bosna Hersek Federasyonu
- SC – Sırp Cumhuriyeti
- OHR - Yüksek Temsilci
- AB – Avrupa Birliği
- YFSC - Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti
- GSMH – Gayri Safi Milli Hasıla
- EURO – Avrupa Birliği Para Birimi
- KM – Konvertibl Mark
- STA - Serbest Ticaret Anlaşmalar
- GSYİH - Gayri Safi Yurt İçindeki Hasıla
- HDI - Beşeri Sermaye Gelişim Endeksi
- EIB - Avrupa Yatırım Bankası

YP – Yabancı Pasif

HHI - Herfindahl - Hirschman Endeksi

ATM - Otomatik Vezne Makinesi

POS – Satış Noktası Terminali

ZPP - Ödeme Büroları

UBBIH - Bosna-Hersek Bankalar Birliği

İCC - Milletlerarası Ticaret Odası

Bosna-Hersek ekonomisindeki yeri ve önemi, Bosna-Hersek bankacılık sisteminin sorunları ve 2005 yılında bankacılık sisteminde yaşanan gelişmeler konusunda bilgi verilmiştir. Bu bölümünde Bosna-Hersek Bankacılık Sektörünün gelişimi sağlayan ve bankacılık sektöründe önemli yere sahip olan Merkez Bankası ve Bosna Hersek Bankalar Birliği hakkında da bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümünde Bosna Hersek dış ticaret işlemlerinde en önemli yeri tutan ve uluslararası bankacılıkta yaygın olarak kullanılan akreditiflerin işleyişi ve Bosna Hersek bankaları açısından kârlılık ve maliyet unsurları incelenmiştir. Çalışmamın bu bölümünde Bosna Hersek'te akreditifin yanında kullanılan diğer ödeme şekillerinin usul ve esasları üzerinde de durulmuştur. Bu bölümün ikinci kısmında Bosna Hersek bankacılık sisteminde akreditif işlemlerinin maliyet - kârlılık analizi hakkında bilgiler verilip, maliyet ve karların hesaplanmasına yönelik örnek uygulamalar verilmiştir. Bu bölümünde Bosna Hersek bankalarının uluslararası bankacılık faaliyetleri ve bankalar ithalatçı ve ihracatçı açısından akreditifin önemi değerlendirilmiştir.

Uygulamada, akreditif işlemlerinin 'ithalat akreditifi' ve 'ihracat akreditifi' olarak birbirinin tersi yönde işleyen iki biçimde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bölümde inceleme, sadece ithalat akreditifleri açısından yapılmıştır. İşlemin bir yönü ile kavranması diğer yönünün anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerarası ekonomik ilişkilerin gelişmiş olması, uluslararası piyasaların birbirilerine yaklaşmasına neden olmuştur. Teknolojik alandaki gelişmelere paralel olarak hızla büyüyen ekonomik ve ticari ilişkilerin uluslararası boyuta taşınması, kişiler ve devletler açısından dış ticaret ve dış ticarete ödeme yöntemleri kavramını gündeme getirmiştir.

Uluslararası boyutta yapılan ticarete, alıcı ile satıcının birbirinden ayrı ülkelerde yaşadıkları için borçlarını aynı anda yerine getirmelerini zorlaştırmaktadır. Farklı ülkelerde farklı kambiyo rejimleri uygulandığı için karşılıklı bir güvensizlik ve risk içindedirler. Satıcı, sattığı malın bedelini tahsil etmek, alıcı ise sözleşmede saptanan malları zamanında almak amacındadır. Uluslararası ticarete iç ticarete olduğu gibi sadece belirli ödeme şekilleri olmayıp farklı ülkeler, farklı paralar, aradaki mesafenin uzaklığı gibi sebeplerden dolayı daha fazla ve farklı ödeme şekilleri söz konusudur. Bu ödeme şekilleri alıcı ve satıcı arasında karşılıklı olarak tespit edilmektedir. Uluslararası ticarete risklerin fazla olması sebebiyle satıcı ve alıcı kendilerini haklı olarak garanti altına almaya çalışmaktadır. İşte bu noktada uluslararası bir ödeme yöntemi olan akreditif işlemi devreye girmektedir.

İşleme, satım sözleşmesinin tarafları yanında günümüz finansman ve ticaretinde vazgeçilmez bir yeri olan bankalar da, belge üzerinden yapılan işlemlerle, ülke farklılığından kaynaklanan riskleri büyük oranda kaldırarak her iki tarafa güven imkanı vermektedir. Satıcı akreditif şartlarına uygun hareket etmezse veya gereken belgeleri ibraz etmezse, banka hiç bir şekilde ödeme yapmaz. Bu ise alıcı açısından bir güven unsurudur. Akreditif her iki tarafa da en yüksek düzeyde güvence sağlayan bir ödeme türü olma özelliğini taşımaktadır. Akreditif işlemi, kavram olarak çok daha öncelere dayanmasına rağmen, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren coğrafi sınırların ötesinde uluslararası ilişkilerin finansmanı ve taraflara aracılık edilmesi konularında bir bankacılık faaliyeti olarak gelmiştir.

Dış ticari ilişkilerde peşin ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme, mal mukabili ödeme, akreditifli ödeme şekilleri yaygın bir kullanım alanı bulmaktadır. Sayılan ödeme yöntemleri Bosna Hersek bankacılık sisteminde kullanılmakta, ve her geçen gün daha büyük

oranda uygulanmaktadır. Bütün ülkelerde olduğu gibi Bosna Hersek'te sınır aşırı ticarete ödeme genelde akreditifle yapılmaktadır. Fakat Bosna Hersek'te genel olarak akreditif konusunda yeterli hukuki inceleme yapılmamıştır. Akreditif ödeme yöntemlerinden biri olarak mal ve sektör bazında yerleşik geleneklere, alıcı ve satıcı arasındaki güven derecesine, ülkelerin ekonomik ve ticari politikalarına, ödeme güçleri vb. faktörlere bağlıdır. Bosna Hersek bankacılık sisteminde yaşanan sorunlara bağlı olarak Bosna Hersek bankalarının özellikle uluslararası bankacılık alanındaki kredibilitésinin düşük olması nedeniyle teyitli akreditif konusunda problemler yaşanmaktadır.

Uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesine paralel olarak, uluslararası hizmetler talebi de önemli ölçüde artmıştır. Örneğin, ulusal piyasalarda sağladıkları fon transferi ve mevduat kabulü ile bazı hizmetleri uluslararası alana yaydıkları gibi sadece uluslararası bankacılığa ait döviz alım satım hizmetleri de sunmaktır. Batı ekonomilerinde bankacılığın gelişmesine bağlı olarak bankalar arası rekabet de giderek yoğunlaşmıştır. Bu nedenle, bankalar etki alanlarını ve iş hacimlerini genişletmek ve müşteriyle olan bağlarını güçlendirmek üzere yeni faaliyetleri de sürdürmek durumunda kalmışlardır.

Çalışmanın büyük bölümü Bosna Hersek'nin dış ticaret hacmini artırmada önemli rol oynayacağı düşünülen akreditif yöntemine ayrılmıştır. Çalışma bu girişten sonra üç bölüm ve sonuç kısımdan oluşmaktadır.

Birinci bölüm, akreditife ilişkin temel açıklamalara ayrılmıştır. Akreditifin ne olduğu, akreditifin türleri, taraflara sağladığı faydalar, akreditif işleminde kullanılan belgeler ve bu belgeler ile ilgili kurallar incelenmektedir. Akreditif bir uluslararası bankacılık faaliyeti olduğu için bu bölümünde uluslararası bankacılığın genel hatları, kapsamı, faaliyet alanları, bankaların uluslararası piyasalarla bağlantı türleri de incelenmiştir.

İkinci bölümün ilk kısım Bosna Hersek'in siyasi ve ekonomik durumuna ayrılmıştır. Bir ülkenin ekonomisi, bankacılık sisteminin gelişmesi için önemli olduğu için Bosna Hersek'in mevcut ekonomik durumu ve uygulanan ekonomi politikalarına detaylı olarak yer verilmiştir. İkinci kısmında Bosna Hersek bankacılık sisteminin yapısı, özellikleri, bankacılık sisteminin

Bosna-Hersek ekonomisindeki yeri ve önemi, Bosna-Hersek bankacılık sisteminin sorunları ve 2005 yılında bankacılık sisteminde yaşanan gelişmeler konusunda bilgi verilmiştir. Bu bölümünde Bosna-Hersek Bankacılık Sektörünün gelişimi sağlayan ve bankacılık sektöründe önemli yere sahip olan Merkez Bankası ve Bosna Hersek Bankalar Birliği hakkında da bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümünde Bosna Hersek dış ticaret işlemlerinde en önemli yeri tutan ve uluslararası bankacılıkta yaygın olarak kullanılan akreditiflerin işleyişi ve Bosna Hersek bankaları açısından kârlılık ve maliyet unsurları incelenmiştir. Çalışmamın bu bölümünde Bosna Hersek'te akreditifin yanında kullanılan diğer ödeme şekillerinin usul ve esasları üzerinde de durulmuştur. Bu bölümün ikinci kısmında Bosna Hersek bankacılık sisteminde akreditif işlemlerinin maliyet - kârlılık analizi hakkında bilgiler verilip, maliyet ve karların hesaplanmasına yönelik örnek uygulamalar verilmiştir. Bu bölümünde Bosna Hersek bankalarının uluslararası bankacılık faaliyetleri ve bankalar ithalatçı ve ihracatçı açısından akreditifin önemi değerlendirilmiştir.

Uygulamada, akreditif işlemlerinin 'ithalat akreditifi' ve 'ihracat akreditifi' olarak birbirinin tersi yönde işleyen iki biçimde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bölümde inceleme, sadece ithalat akreditifleri açısından yapılmıştır. İşlemin bir yönü ile kavranması diğer yönünün anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETİ OLARAK AKREDİTİF, TANIMI VE KAPSAMI

1. ULUSLARARASI BANKACILIK VE FAALİYET ALANLARI

Uluslararası bankacılık, uluslararası söz konusu olan değişik finansal işlemleri kapsamaktadır. Bu işlemler çok sayıda ve karmaşık bir dizi ekonomik olayın etkisinde kalmaktadır. Bir kısmı müşterilere veya müşterilerden fon akımını ve hizmet akımını kapsarken, diğerleri global bankacılık yapısı içinde finansal veya finansal olmayan kaynakların transferini içermektedir. Dolayısıyla, uluslararası bankacılık değişik ülke gruplarındaki finansal ve ekonomik şartlarla karşılıklı bağımlılık içindedir.

Bu kısımda amaç, uluslararası bankacılık işlemlerini, uluslararası bankaların uluslararası piyasalarla bağlantılarını ve uluslararası bankaların faaliyet alanlarını tanıtmaktır. Bu bağlamda uluslararası bankacılık faaliyetlerinden biri olan akreditif uluslararası bankacılıkta önemli bir yere sahiptir. Uluslararası ödemelerin çok büyük bir kısmı akreditif yoluyla yapılmaktadır. Bu nedenle akreditifler bir sonraki başlık altında daha ayrıntılı olarak incelenecektir. İlk olarak bankacılık faaliyetleri hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

1.1. ULUSLARARASI BANKACILIK TANIMI VE KAPSAMI

Uluslararası ticaret ve yatırım akımlarının önemli oranda artması, uluslararası finansman alanında gelişmelere neden olmuştur. Bu gelişmelerle beraber, uluslararası finansal araçlar ve bu araçların en belirgin örneklerinden biri olan uluslararası bankalarda zamanla önemli değişikliğe uğramıştır. Uluslararası banka, uluslararası banka, çokuluslu banka ve yabancı banka deyimleri ise birbirleri ile aynı anlamda olup, literatürde sık birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Tüm tanımlarda gözlenen bir özellik, bir uluslararası bankacılık kuruluşunun en az iki veya daha fazla ülkede faaliyette bulunduğu ve dolayısıyla en az iki farklı düzenlemeye tabi olduğudur. Bu özelliği eğer tek başına bir tanım olarak kabul edersek, en geniş anlamda uluslararası bankacılık tanımına ulaşılmış olmaktadır. Çünkü burada tanımlanmaya çalışılan kuruluşun, yürüttüğü iktisadi faaliyete ilişkin bir kısıtlama getirilmemiştir. Dar anlamda irdelendiğinde uluslararası banka, dünya çapında faaliyet gösteren ancak sürdürmekte olduğu faaliyeti sıradan ticaret bankacılığı ile sınırlı kalmayıp, tacir bankacılık, finansal kiralama, factoring, forfaiting ve danışmanlık gibi aktivitelerin ve yeni finansal tekniklerin tamamını içeren bankadır.

Bu tanıma göre, birkaç ülkede şube ve temsilcilik açarak faaliyet gösteren bankalar, dünya çapında aktivite göstermedikleri için uluslararası banka tanımı dışında kalacaklardır. Çünkü dar anlamdaki tanımda, uluslararası bankacılık işlemi, bankaların değişik örgütsel şekilleri ve para birimlerini kullanarak dünya çapında değerlendirilebilecek fonları arz edenler ile talep edenler arasında bir bağ oluşturarak iki tarafın vade, risk, faiz gibi farklı konulardaki tercih ve beklentilerinin uyumlaştırma işlemi olarak ele alınmaktadır.

Böyle bir tanım söz konusu olduğunda, faaliyette bulunan mevcut çokuluslu bankaların pek azı bu tanım kapsamına girebilecektir. Sözgelimi, dünyanın sayılı bankalarından olan ABD kökenli Morgan Bank, ABD dışında Londra, Tokyo, Hong Kong gibi dünyaca ünlü finansal merkezler dışında şube ağı aracılığıyla örgütlenmiştir. Bu nedenle, bu özelliği nedeniyle yapılan tanıma uygunluk arz etmemekte ve uluslararası banka kapsamına girmemektedir¹.

Uluslararası bankaların diğer bir özelliği de ülkelerin ekonomik sistemlerinden bağımsız olarak kaynakları mobilize etme yeteneğine sahip olmalarıdır. Uluslararası banka, kendi ülkesinde mevduat kabul eden, kredi veren, bu aktivitelerin gerektirdiği diğer hizmetleri yerine getiren ve şubeleri aracılığıyla bu hizmetleri en az bir ülkede daha

---

¹ Tamer Aksoy, **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslarüstü Bankacılık**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1998, s. 24.

veren banka olarak tanımlanabilir. Ancak uluslararası bankaların vermekte olduğu hizmetler en azından mevduat toplama ve kredi verme kadar önem taşımaktadır. Sermaye kıtlığı gibi hususlar göz önüne alındığında, “Yabancı Banka” olarak nitelendirebileceğimiz uluslararası banka tanımının; dış ticarete aracılık ve kredi verme özelliğinin mevduat toplama özelliğinden daha önde tutması gerektiği açıkça görülecektir².

Diğer önemli bir husus da uluslararası bankanın, yabancı ülkede ne ölçüde temsil edildiğidir. Her ülke veya her banka farklı örgütsel şekilleri benimsemiştir. ABD bankaları özellikle dünya ölçeğinde şubeler yoluyla şube ağı oluşturmaya öncelik verirken, Avrupa bankaları temsilcilikler oluşturma ve diğer yabancı bankalardan hisse alma eğiliminde olmuştur. Temsil edilme konusundaki diğer bir yöntem de muhabir banka ağı kurmaktır. Temsilcilikler ise, bir bankanın yabancı bir ülkede kendisini temsil etme amacına yönelik bir yada daha fazla kişiden oluşan uluslararası bankacılık kurumudur. Fakat temsilciliğin daha önce sözü edilen tanımdaki faaliyetleri yapabilmesi zordur. Dolayısıyla, diğer ülkede yabancı banka olarak nitelendirilebilecek bir şube açılması veya uluslararası bankanın fiilen kendi elinde yada çoğunluğuna sahip olduğu yavru şirketin faaliyette bulunması gereklidir.

Sonuç olarak uluslararası bankanın, kaç ülkede faaliyet gösterdiği ve mevduat toplama yetkisinin bulunup bulunmadığı fazla önem arz etmektedir. Bunun yerine, buldukları ülkede kredi verme yetkisinin olup olmadığı, sermaye yeterliliğinde hangi kurallara tabi olduğu, yerel bankalardan ayrı kısıtlayıcı düzenlemelere muhatap olup olmadıkları, dış ticarete kısa veya uzun vadeli krediler yoluyla aracılık edip edemedikleri, danışmanlık ve diğer finansal hizmetleri veriyor olup olmadıkları gibi hususlar önem taşımaktadır. Bu tür bankalar, genellikle Dünyada bankacılık alanında geliştirilmiş en son teknikleri kullanan ve en yeni hizmetleri de veren uluslararası bankalardır. Bu bankalar gittikleri yerel ülkede, kendilerine göre daha küçük ölçekte ve daha eski yöntemlerle çalışan yerel bankalara örnek olurlar. Yerel bankaları modernizasyon, rasyonalizasyon,

---

² Nahit Töre, **Türk Bankacılığının Dışa Açılması**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, 1982, s. 32.

otomasyon çalışmaları yapmaya ve hizmetlerini hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çeşitlendirmeye zorlarlar. Böylece, yerel bankacılık da uzun dönemde maliyet, hizmet çeşitliliği ve verimlilik gibi birçok açıdan etkinlik kazanır. Bu bankalar, sahip oldukları avantajlar ve gelişen yerel ülke bankacılık sistemi ve yapısındaki eksiklikler arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak, gelişen ülkelere yönelirler.

1.2 ULUSLARARASI BANKACILIKTA ÖRGÜTLENME ŞEKİLLERİ

Her ülke veya her banka uluslararasılaşma sürecine girerken veya girdikten sonra farklı örgütsel hizmet birimlerini benimsemiştir. Bir bankanın uluslararası hizmetleri sunmada atacağı ilk adım, uluslararası işlemleri yapabilmek için bankanın merkezi şubesinde bir bölümün oluşturulmasıdır. Bu bölümün boyutu ve organizasyonu bankanın özel ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapıda olmalıdır. Dış işlemler önemli boyutlarına ulaşıncaya dek, işlemlerin çoğu genellikle bankanın ulusal örgütü tarafından yapılır. Bununla beraber, iş hacmi belirli bir boyutu aştığında önce uluslararası departmanın oluşturulması, sonra da departmanın belirli bölümlere ayrılması gerekecektir.

Uluslararası faaliyetlerin genişlemesi durumunda kullanılacak çeşitli organizasyon şekillerinin varlığına rağmen, en uygun şeklin seçimi bir dizi değişkene bağlıdır. Bunlar ev sahibi ülkenin yasaları, ana bankanın yeni bir yerleşim alanından beklentileri ve arzu edilen yatırımların boyutu gibi³. Bankalar bu genişleme şekillerinden birini veya bunların bir karmasını seçebilirler. Uluslararası bankacılık işlemlerinin yapılacağı örgütsel birimin seçiminde etkili olan en önemli faktör, alternatif örgütsel yapıların avantaj ve/veya dezavantajlarıdır. Her yerde ve koşulda en iyi sonucu verecek tek bir strateji olmaması durumunda, ikinci en iyi yöntem yada örgütsel şekillerin bir karması oluşturulmaya çalışılır.

---

³ Sudi Apak, **Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler**, Emlak Bankası Yayınları, İstanbul, 1993, s. 6.

1.2.1 Temsilcilikler

Bazı bankalar bir ülkede şube açmadan önce, ara bir adım olarak temsilcilik oluşturmaktadır⁴. Bu yoluyla dış piyasaya giriş yapabilmektedirler. Bankalar, yabancı bir ülke ile iş yapan müşterilerine kendi personelleri ile hizmet vermek üzere ilgili yabancı ülkede ya da ona komşu bir ülkede, temsilcilik büroları açabilirler. Temsilcilik, bir bankanın dış ülkelerde kendini temsil etmek üzere kurduğu bir veya birden fazla kişiden oluşan bankacılık kuruluşudur. Bu kurumlar aynı zamanda yabancı ticari bankacılığın sınırlandırıldığı veya yasaklandığı ülkelere giriş yapmak için kullanılmaktadır⁵.

Temsilcilikler, yabancı ülkelere yönelmek isteyen bankalar için hem bir ilk adım hem de en ucuz giriş yolunu oluşturmaktadır. Bu birimler, ana kuruluş ile buldukları ülkedeki yasal otoriteler, iş dünyası, iktisadi ve sosyal yapı, firma, kurum ve kuruluşlar ve mevcut müşteriler arasında bağlantı kurarlar. Temsilciliklerin ana banka açısından taşıdığı dezavantajlar ise:

-Yerel banka kuruluşlarıyla sınırlı düzeyde ilişki ve bankacılık işlemlerinin yapılamaması, ayrıca örgütsel ve donanım olarak yeterli büyüklükte olmadıkları için yeterli piyasa araştırması yapılamamasıdır.

1.2.2 Muhabir Bankalar

Ana ülkedeki bir banka, işlemlerinin veya faaliyetlerinin nispeten az olduğu ülkelerde, belirlenmiş bazı işlemleri yapmada kendi ajanı olarak faaliyette bulunması için yerel bir bankayla bağlantı kurabilir. Böyle bir durumda, yerel yabancı banka “muhabir banka” olarak adlandırılmaktadır⁶. Muhabirlik, hesap muhabirliği kurmaktan başlayıp bankaların birbirine kredi limiti çıkarmasına kadar olan süreçleri kapsayan bir ilişki

---

⁴ Nazım Ekren, **Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**, Tısa Matbaacılık, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1986, s. 99.

⁵ Sudi Apak, a.g.e., s. 7.

⁶ Nazım Ekren, a.g.e., s. 96.

biçimidir. Daha çok örgütsel genişleme olmayıp da uluslararası pazarda çalışmak isteyen bankaların tercih ettiği nispeten ucuz bir yöntemdir.

Muhabir bankacılık işlemleri genelde danışmanlık hizmetleri sunumu, çek poliçe kabulü, nakit yönetimi, kredi mektubu, akreditife aracılık gibi bankacılık hizmetleri ile fon transferini sağlayıcı işlemlerden oluşmaktadır. Muhabir banka uygulaması, örgütsel ana ülke müşterilerine dış piyasalarda yaygın hizmet desteği sağlamanın en ucuz ve kolay yoludur. Buna karşılık bu tür bir bağlantı yönteminde, muhabir bankaların özellikle krediler konusunda, önceliği ana ülke bankasından çok kendi yerel müşterilerine vermesi gibi bir dezavantaj bulunmaktadır⁷. Dolayısıyla muhabir bankacılık yabancı ülkelerde amaca uygun ve en yaygın biçimi olmasına karşın, aktif bankacılık yapmanın en uygun yolu olamamıştır. Ancak bankalar akreditif işlemlerini muhabir bankalar aracılığı ile yaptığından bu çalışma açısından önemlidir.

1.2.3 Acenteler

Gidilen ülkelerin yasalarının izin vermesine bağlı olarak temsilcilikle şube arasında yer alan bu kurum oluşturulabilir⁸. Acentalar mevduat kabulü dışında her yönüyle tam bir bankaya benzer. Geniş bir faaliyet ve işlem yelpazesine sahiptir. Müşterilerinin ya da mudilerin kredi ve borç durumunu gösterir bir hesap tutabilirler, yerel para piyasası ve döviz piyasalarıyla ilişki kurabilir, kredi sunabilir, kredi mektubu verebilir ve kıymetli evrak alım satımı yapabilir. Avantajları fonksiyonlarından kaynaklanan bu tip kuruluşların en önemli dezavantajı, çeşitli düzenlemelerle potansiyel faaliyetlerinin sınırlandırılabilir olmasıdır.

---

⁷ Peter Merrill, **Correspondent Banking and the Payment System**, Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review, Haziran 1983, s. 34.

⁸ Nazım Ekren, a.g.e., s. 105.

1.2.4 Şube

Uluslararası bankaların, uluslararası piyasalarda aktif olarak faaliyette bulunmak için en verimli yolu, yerel piyasada şube açmaktır⁹. Yerel piyasada açılan şube, şubeyi açan ana bankanın bir bankacılık koludur ve ana ülkedeki bankaya bağımlı bir yapısı vardır. Bunun sonucu, yabancı şubelerin aktif ve pasifleri, politikaları ve diğer hususları ana bankaya ait olmaktadır¹⁰. Yani kendi özel kuruluş sözleşmesi, yönetim kurulu, pay sahipleri ve öz sermayesi bulunmaz. Hesapları ve defterlerini ayrı tutmasına rağmen borç ve alacakları ana bankaya aittir.

Şubeler, ana ülkedeki bankalara, esnek ve düşük maliyetli faaliyet olanağı ile beraber etkin ve dünya ölçeğine yaygın bir faaliyet fırsatı sağlamaktadır. Şubeye sahip bankaların diğer bankalara karşı daha rekabetçi hale gelmeleri nedeniyle, ana ülke bankasına güven ve uygun bir pozisyon sağlanmaktadır. Bu tip bir örgütlenme, uygun personelin seçimi ve nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Uluslararası piyasalarda işlem yapma, bağlantı kurma ve kendi adına mevduat sertifikası çıkarma yetkisi olan şubelerde en önemli dezavantaj kaynağını, yerel piyasada, kuruluş, donanım ve örgütlenme giderlerinin ana ülke bankasına yük teşkil etmesidir. Yatırım bankacılığı ve bazı tür bankacılık hizmetlerini yapmaması da bir dezavantaj oluşturmaktadır. Şubeler ana bankaya diğer örgütsel şekillere göre daha fazla hizmet olanağı sağlamaktadır. Yurtdışında şube açan bankalar kendi ihtisas alanına giren hizmetleri, temsilcilik ve muhabir bankalara göre daha etkin sunmaktadır. Bu tür bankalar, hemen her bankacılık hizmetini görürler. Ana ülke ile beraber yerel ülke yasal düzenlemelerine de tabidirler.

1.2.5. Bağlı ve Yan Kuruluşlar

Bankaların yurtdışındaki faaliyet alanları, ana ülke yasalarıyla sınırlandırıldığından, bankalar uluslararası genişleme ve dış bağlantılarında yan ve bağlı kuruluşlar başta olmak üzere alternatif yolları seçmektedirler.

⁹ Sudi Apak, a.g.e., s. 7.

¹⁰ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi Yayınları, 6.Baskı, Bursa, 1997, s. 554.

Yan kuruluş, yabancı bir ülkede, bu ülkenin mevzuatına göre kurulan, hisselerinin tamamı ya da bir kısmı ana bankaya ait olan bir örgütlenme şeklidir. Bu biçimde kurulan banka % 50 den fazla yabancı banka hisselerinden oluşmakta ve o ülkenin yerel hukukunda yabancı bir banka gibi işlem görmektedir. Yan kuruluşlar, ulusal bankalardan pek farklılık arz etmeyip genelde tüm bankacılık hizmetlerini yapar. Dolayısıyla yan kuruluşlar yasaların elverdiği ölçüde şubelerin yapmadıkları işlemleri yaparlar¹¹. Bir örgütlenme, ana ülkedeki bankalara, şubelere göre daha fazla avantaj sağlamaktadır. (Örneğin, yatırım bankacılığı, underwriting hizmetleri, proje finansmanı, portföy farklılaştırması vb. gibi hizmetler). Bu nedenle, yerel piyasada yeni iş potansiyeli yaratma verimli ve karlı iş ilişkileri geliştirme, yönünden avantaj sağlarlar.

Bağlı bankalar, ayrı kimliğe sahip kuruluşlar olarak, ev sahibi ülkenin yasalarına göre faaliyet gösterirler¹². Hisselerinin % 10-50'lik kısmı yabancı bankaya ait olduğundan o ülkenin yerel bankası sayılmaktadır. Bu kuruluşlar, yerel banka sisteminin hem örgütsel yapının iyileşmesine hem de donanım, araç gereç, ürün, teknik, hizmet tür ve kalitenin artışına neden olurlar. Eski yöntemlerle klasik bankacılık hizmetleri sunan yerel bankalara örnek teşkil ederler. Rekabet artışı sağlayarak yerel bankaları, modernizasyon, rasyonalizasyon ve otomasyon çalışmalarını yapmaya örgütsel, teknolojik açıdan hizmetlerini ve ürünlerini ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitlendirmeye zorlarlar. Bağlı kuruluşların yönetimi yerel nitelikte olabilir böylece iş çevrelerinin bankaya daha kolay ulaşmalarına imkan vermektedir. Bu iki tip kuruluş arasındaki en temel fark yabancı bankanın sahip olduğu hisselerin yüzdesi ve bundan kaynaklanan kontrol derecesidir.

1.2.6. Konsorsiyum Bankaları

İki yada daha fazla bankanın birleşimi ile kurulan, ortakların belirlediği çerçevede faaliyet gösteren, hiçbir merkez bankası sistemine dahil olmayıp bağımsız olarak çalışan kuruluşlara banka konsorsiyumu denmektedir. Aynı bir hukuki kişiliğe ve sürekliliğe

---

¹¹ Nazım Ekren, a.g.e., s. 102.

¹² Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, 2 Baskı., İstanbul, 1997, s. 413.

sahiptir. Farklı ulusal bankalardan oluşan bir grup, kendilerini oluşturan bankacılık grubundan bağımsız bir kurum kurabilirler.

Konsorsiyum bankaları esas olarak yatırımlarla uğraşır, mevduat kabul etmezler¹³. Konsorsiyum bankalarının temel amaçlarından birisi, ortak bir amacı gerçekleştirmek için pay sahibi bankaların yönetim ve sermaye kaynaklarından yararlanmaktır¹⁴. Ana ülkede yapılamayan bazı bankacılık faaliyetlerinin yapılabilmesini, bir üyenin limitini aşan projelerin finansmanını sağlamaktadır. Konsorsiyum bankalarındaki en önemli özellik, bankayı oluşturan ortak bankalardan hiç birisinin %50'den fazla bir paya sahip olmaması ile ortaklardan en az birinin deniz aşırı bir banka olması gerekliliğidir. Ortak bankalardan her biri sermayeye katılım oranında konsorsiyum bankasının yönetim kurulunda temsil hakkı kazanır.

1.2.7 Kıyı Bankacılığı

Kıyı bankacılığı (off-shore banking) terimi ile bu birimlerin temel fonksiyonu farklı özellikteki kişilerden toplayıp, bu fonları yine farklı özellikteki diğer kişiler için yeniden kredilendirme sürecine sokmasıdır¹⁵. Yani ülke dışından sağlanan fonların yine ülke dışından kullanılmasını amaçlayan bankacılık türü kastedilmektedir. Bir başka anlatımla, kıyı ötesi bankacılık merkezleri, yabancılara ait döviz cinsinden varlıklar veya borçlar ile ilgili işlemleri yapmak üzere uluslararası bankaları çekebilmek için yasal müdahalelerin vergilerin ve buna benzer kısıtların gönüllü olarak azaltıldığı veya kaldırıldığı devlet, bölge veya şehirlerdir. Off-shore kelimesi burada “kendi kıyısı dışında” anlamında kullanılmaktadır. Ancak bu bankalar yerel piyasanın bir ögesi olmadıklarından buradaki mevduatlar devlet güvencesi kapsamına girmemektedir.

Herhangi bir bölgenin kıyı bankacılığı merkezi olarak önem kazanması, söz konusu bölgenin ekonomik, siyasi, hukuki, teknolojik vb. gibi özellikleriyle oldukça yakından

---

¹³ Halil Seyidoğlu, a.g.e., s. 414.

¹⁴ Ali İhsan Karacan, "Uluslararası Bankacılık Organizasyonu", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Ocak, 1995, s. 24.

¹⁵ İlker Parasız, a.g.e., s. 555.

ilgilidir. Örneğin bu merkezlerde kıyı ötesi bankacılık kuruluşlarına vergi muafiyeti sağlanmakta veya vergiler asgari seviyeye indirilmektedir. Bununla birlikte bu merkezlerde teknolojik açıdan alt yapının uygun olması, siyasi istikrar ve kıyı ötesi bankalara sağlanan her türlü muafiyet ve kolaylıkların hukuki düzenlemeler ile güvence altına alınmış olması gerekmektedir¹⁶.

1.3 ULUSLARARASI BANKALARIN FAALİYET ALANLARI

Uluslararası ekonomik ve finansal işlemler gün geçtikçe daha karmaşık bir yapı kazandığından bankaların sundukları hizmetler de son derece farklılaştırılmış bir yapı kazanmıştır. Dolayısıyla birçok ülke bankaları, uluslararası bankacılık hizmeti sunan kurumlarını sadece dünya ölçeğinde genişletmekte kalmamış, aynı zamanda sundukları hizmeti hem miktar hem de tür olarak arttırmışlardır. Uluslararası bankalar klasik bankacılık hizmetleri olarak; fon transferi, mevduat kabul etme ve kredi verme, döviz ticareti hizmeti vermektedir. Bilgi aktiflerini kullanmaya dayalı hizmetler ise; danışmanlık hizmetleri, yönetim hizmetleri ve diğer hizmetleri kapsamaktadır.

1.3.1. Klasik Uluslararası Bankacılık Hizmetleri

Uluslararası bankacılık hizmeti veren bankalar genellikle, Londra, Tokyo, New York, Paris, Zürih, Cenevre, Amsterdam, Hong Kong gibi merkezlerde toplanmışlardır. Uluslararası mali merkezlerin en önemli görevi, yerli yatırımcılardan yabancı kullanıcılara ya da yabancı yatırımcılardan yerli kullanıcılara fon sağlamaktır. Bu bankaların uluslararası bankacılık hizmetleri aşağıdaki gibidir

1.3.1.1. Uluslararası Ödemelere Aracılık Etmek

Uluslararası ticari ilişkilerde ödeme şekilleri, peşin, mal mukabili, vesaik mukabili veya akreditif yolu ile yapılabilmektedir. Bunların pek çoğunda en basit

---

¹⁶ Mustafa Bahtiyar, "Off Shore Bankalar ve Vergi Sorunları", **Yaklaşım**, Yıl 8, Sayı: 9, Haziran 2000, s. 91.

anlamda fon transferi şeklinde olsa da bankalar aracılık etmektedir. Fon transferi yolu ile uluslararası ödemeler ve alımlar yabancı banka şubeleri veya muhabir ilişkiler yoluyla kolay bir şekilde yapılabilir. Bu bankacılık birimleri ana banka veya müşteriler adına bir çok işlemi yapabildiğinden, fon transferini doğrudan ve basit bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bankalararası ilişkilere dayalı uluslararası fon transferinde üç aşama vardır:

İlk aşamada, borçlu bankasından transfer işlemi yapmasını istemektedir.

İkinci aşamada, söz konusu banka borçlunun hesabını borçlandırırken muhabir bankanın hesabını da alacaklı pozisyona getirir. Daha sonra, muhabir bankaya hesap ve ödeme konusunda bilgi verilmektedir.

Son aşamada ise, muhabir banka borçlunun bankasından gönderilen bilgiler ışığında alacaklıya ödemede bulunmaktadır.

Bankaların uluslararası ödemelerde fon transferinin ötesinde daha aktif bir rol üstlendikleri, hatta kendileri arasından bir kredi niteliği taşıyan ödeme şekli akreditiftir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin uluslararası boyuta taşınması, kişiler ve devletler açısından dış ticarete ödeme yöntemleri kavramını getirmiştir. Uluslararası ticarete de, alıcı ile satıcı arasındaki ilişki çoğunlukla satım akdidir. Satım akdinde, satıcı teslim borcunu, alıcı ise malın bedelini ödeme borcunu karşılıklı olarak üstlenmektedir. Satıcı, malını sattığı anda bedelini almak, alıcı ise bedeli ödediği anda satın aldığı mala kavuşmak isteyecektir. Satım akdinin uluslararası kurulması, coğrafi yapılanma ve diğer sebeplerle, tarafların isteklerini aynı anda gerçekleştirmelerini güçleştirmektedir. Bu durum ise taraflar açısından belirli bir riski ortaya çıkarmaktadır. Akreditif, uluslararası ticari ilişkilerde, tarafların bu tür endişelerini en aza indirmek için geliştirilmiş olan bir ödeme yöntemidir. Yanı sıra, akreditifin mutlaka uluslararası ticarete kullanılması da söz konusu değildir. Aynı ülkedeki alıcı ve satıcı da bedelin ödenmesini akreditif yoluyla gerçekleştirebilirler. Akreditif kelime olarak, itibar vermek-tasdik etmek ve temin etmek anlamındaki “accredits” kelimesinden gelmektedir. Birbirini iyi tanımayan alıcı ve satıcı için güven unsuru oluşturan bir banka taahhüdü olarak ortaya çıkmaktadır¹⁷.

---

¹⁷ Akın Ekici, **Akreditifin Hukuki Niteliği ve Tarafların Yükümlülükleri**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1995, s. 17.

1.3.1.2. Mevduat Kabul Etmek ve Kredi Vermek

Ulusal olduğu kadar uluslararası açıdan da, bankaların önemli bir fonksiyonu aracılık, yani mevduat toplamak ve kredi vermektir. Bu geleneksel aracılık fonksiyonun yerine getirmesinde, bankalar daima minimum maliyetle mevduat elde etme ve bu mevduatları düşük riskli alanlara kredi olarak vermek yolunu tercih ederler¹⁸.

- *Mevduat toplama:* Mevduatlar değişik açıdan gruplandırılabilirler: Şartsız, garantili ve pazarlık edilebilir veya devredilebilir mevduatlar. Taraflar arasında ödeme yapılması konusunda herhangi bir şart içermeyen açık mevduatlar, para piyasalarının çoğunda kullanılan mevduatlardır. Mevduatlarda önemli olan, güven unsuru ile uluslararası bankacılık hizmetlerinden faydalanmaktır. Mevduatların bazı kıymetli evraklarla belirlenmesinin normal olduğu piyasalarda kullanılan garantili mevduat, plasmaya karşılık ödünç verenin garanti istediği durumu ifade etmektedir¹⁹. Devredilebilir mevduat sertifikaları, miktar-vade ve faiz oranları açısından tarafların finansal durumundaki değişikliklere daha kolay uyum sağlamaktadır.

- *Kredi verme:* Krediler uluslararası işlemlerden sağlanan gelirin en önemli kaynağıdır. Klasik uluslararası kredi türü, dış ticaretin finansmanı ile ilgili olanıdır. Dış ticaretin finansmanı iki başlık altında ele alınabilir: İthalat ve ihracatın finansmanı. İthalatın finansmanı, kredi mektubu, poliçe ve banka akseptansları gibi uluslararası finansal araçlar yoluyla ve bazı dökümanlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Kredi mektubunun temel fonksiyonu, satıcı için ödeme garantisini ifade etmesidir. Kredi mektubu işleminde, alıcı bankasına satıcı lehine bir kredi mektubu düzenlenmesi istemektedir. Banka, alıcı ve satıcı bir kredi mektubunun taraflarını oluşturmaktadır. Banka akseptansı, esas itibatiyle bir bankanın düzenlediği ve bankalarca kabul edilen vadeli poliçedir. Akseptansın borçluya maliyeti, komisyon ücreti ile akseptansın reeskontunda uygulanan faiz oranından ibarettir. Uygulamada, bu tür finansmanın maliyeti diğerlerinden nispeten düşük olmaktadır. Öte yandan, akseptanslar bankalara bir

¹⁸ İlker Parasız, a.g.e., s. 556.

¹⁹ Nazım Ekren, a.g.e., s. 136.

çok fayda sağlamaktadır. Hem komisyon ücreti hem de reeskont oranı bankaya kar fırsatı sunmaktadır. Bunun yanında bankalar akseptanslar yoluyla müşterileri ile iyi ilişkiler kurabilmektedir. Yerel veya yabancı firmalara yönelik krediler, değişik nedenlerle talep edildiğinden son derece karmaşıktır. Ticareti ve cari işlemleri finanse etmek, sermaye ve alt yapı yatırımı satın almak, sermayenin verimliliğini artırmak, döviz kayıplarını azaltmak bunların bir kısmıdır. Bu tür kredilerde bankaların özellikleri de önemlidir. Bankaların yerleşim yeri, işlem hacmi, faaliyet türü, müşterilerinin yapısı, kredilendirme politikası ve yönetim felsefesi sunacakları kredinin miktarını ve kredilendirme sürecini etkilemektedir.

Sendikasyon kredileri uluslararası bankacılığın en önemli özelliğini yansıtmaktadır. Sendikasyonun temel amacı, bir bankanın sunabileceği kredi miktarından daha fazlasına ihtiyaç duyan firmaların talebini karşılamaktır. Birden fazla banka, kredilendirme işlemine katıldığından bu teknik, hem maliyetleri hem de riskleri azaltabilmektedir²⁰. Sendikasyon kredilerinin iki türü vardır: Vade esasına dayalı kredi ve esneklik esasına dayalı kredi kolaylıkları. İlk kredi türünde, fonlar kredi anlaşmasının imzalanmasından sonra belirli bir dönem içinde kredi talep eden tarafça çekilmekte ve amortizasyon tablosuna göre geri ödenmektedir. Daha çok ödemeler dengesi açıklarını finanse etmek amacıyla talep edilen ikinci kredi türünde ise, bankalar fonları belirlenmiş bir tarihe kadar kredi talep edene tahsis etmektedir. Bu süre içinde, kredi talep eden haber vermek şartıyla fonları çekme, geri ödeme ve yeniden çekme konusunda serbest bırakılmaktadır. Proje finansmanı, sık sık gözlenen fakat tanımlanması bir hayli güç olan bir kredi türüdür. Kredinin geri ödenmesi büyük ölçüde projenin yaratacağı gelirlerden sağlanacak nakit akımlarına dayalı olduğundan, proje finansmanı nakit akımına dayalı kredilendirme işlemi olarak adlandırılmaktadır.

Devletlere ya da resmi kurumlara yönelik krediler, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankaların önemli plasman alanıdır. Bu kurumların borçlanma nedenleri kısmen farklıdır. Ödemeler dengesi açıklarını kapama, uzun dönemli yatırım programlarını finanse etme, yüksek gelirli aktif satın alma ve borç faizlerini ödeme gibi. Bu tip kredinin

---

²⁰ Sudi Apak, a.g.e., s. 16.

statüsünü etkileyen ulusal kriterler, ülkenin risklilik analizinin gerekliliği ve egemenlik riskinin varlığı gibi hususlar, diğer kredilerden en önemli farklılığını yansıtmaktadır²¹.

1.3.1.3. Döviz Ticareti

Bankalar uluslararası işlemlere dolayısıyla döviz piyasasına doğrudan veya dolaylı olarak değişik şekillerde girmektedir. İlki ticari bankalar yabancı paraları bireylerden veya firmalardan alır ve satar. İkincisi, sabit kur rejimi dışında bankalar piyasada aracı rolü üstlenmektedir. Üçüncüsü, bankalar farklı para ve sermaye piyasası merkezleri arasında arbitraj işlemi yapmaktadır. Dördüncüsü, bankalar yabancı para birimleriyle belirlenmiş mevduat kabul etmekte ve kredi sunmaktadır. Son olarak, bankalar tahmin servisleri ve döviz yönetim hizmetleri sunmaktadır. Uluslararası düzeyde faaliyette bulunan bankalar, döviz ticaretiyle ilgili fonksiyonlarını yerine getirirken son derece karmaşık teknik işlemlere yönelmekte ve değişik motivasyonlarla hareket etmektedir. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir.

Döviz ticareti genel olarak şu teknikler yardımıyla yapılmaktadır: Peşin (spot) ve vadeli (forward). Dolayısıyla, döviz işlemlerinde söz konusu olan tekniklere bağlı olarak farklı kurlar uygulanmaktadır. Döviz bağlantılarında en çok peşin kur kullanılmaktadır. Peşin kurlar ya doğrudan ya da dolaylı şekilde ifade edilmektedir. Yabancı para birimleri ulusal para birimi cinsinden belirlenmekteyse dolaylı kur, ulusal para birimleri yabancı paralar cinsinden belirlenmekteyse doğrudan kur söz konusudur.

Vadeli işlemler daha karmaşık bir şekilde yapılabilmektedir. Bunlar: outright işlemi, takas veya swap ve forward işlemleridir. Döviz ticaretiyle uğraşan ekonomik birimler, farklı nedenlerle piyasaya girse de temel amaçları kârlılıktır. Bu kısımda iki motivasyon dikkate alınacaktır: arbitraj ve spekülasyon.

Arbitraj, kar sağlamak amacıyla aynı paranın farklı piyasalarda ve farklı fiyatla ya da faiz oranlarıyla satın alınması-satılması veya ödünç alınması-verilmesi işlemidir.

---

²¹ Nazım Ekren, a.g.e., s. 142.

Spekölasyon pür arbitraj işleme benzemektedir. En önemli farklılık, spekülasyonun riskli olması ve bir zarar ihtimalini kapsamasıdır. Bu nedenle spekülasyonda temel sorun, bu risk ve / veya zarar ihtimalini azaltmaktır.

1.3.2. Bilgi Aktiflerini Kullanmaya Dayalı Hizmetler

Uluslararası bankalar, klasik hizmetleri yanında uluslararası ticaret ve yatırım faaliyetlerinin genişlemesine paralel olarak, çok uluslu firmalara finansal konularda olduğu kadar diğer konularda da danışmanlık veya yönetim hizmetleri sunmaktadır.

1.3.2.1. Danışmanlık Hizmetleri

Uluslararası bankacılık konularında bilgi ve danışmanlık hizmetleri sağlama, bir çok banka için son derece karlı bir alan olmuştur. Farklı uluslararası bankalar ülke riskinin değerlendirilmesine ilişkin sistemler konusunda bir dizi çalışma, döviz riskinin kontrolü konusunda tavsiyeler, dünyanın farklı bölgelerinde iş yapma gibi uzmanlık gerektiren bir çok konuda mektup şeklinde belirli aralıklarla çıkan yayın gönderme hizmetlerini sağlamaktadır. Bankaların danışmanlık yaptıkları alanlardan biri de birleşme ve ele geçirme olayı ile ilgilidir. Bazı bankalar da bazı faaliyet alanında uzmanlaştığından, bu konularda faaliyet gösterecek firmalara detaylı bilgi sunabilmektedir. Özellikle sektörel analizlerde uluslararası bankaların çoğu farklı uzmanlıklara sahip olduğundan, müşterilerine bu konuda tüm bilgileri sağlayabilmektedir.

1.3.2.2. Yönetim Hizmetleri

Uluslararası bankalar sahip oldukları geniş yabancı şube ve diğer bankacılık birimleri ağı sayesinde, kişilerin ve firmaların ellerindeki fonların en etkin şekilde yönetimini gerçekleştirebilmektedir. Yönetime konu olacak aktifler ve yönetim alanlarının büyük ölçüde değişiklik göstermesine rağmen, kişiler ya da firmaların servetlerinin yönetimini bankaya bırakmalarının nedenleri şunlar olabilir: riskli

yatırımlardan sakınma, yurt dışından bilgi sağlama güçlükleri, yatırım imkanlarından habersizlik, karar, sürat ve esneklikten yoksunluk, rahatlık ve uzman bankacılara duyulan güven. Bankalar müşterilerinin gelir vergisi yönetimini de üstlenebilmektedir. Bu hizmet, müşterilerin vergi işlemlerini zamanında ve uygun şekilde yerine getirmek olduğu kadar, müşterinin vergisini minimumlaştıracak çözüm yolları önermek şeklinde de sunulabilmektedir.

1.3.3 Diğer Hizmetler

- *Underwriting*: Satış ve ihraç güvencesi hizmeti. Uluslararası bankaların şirketlerin çıkaracakları menkul değerleri satın alarak kendi nam ve hesaplarına halka satmayı yüklenmesi işlemleridir. Risk bankanın üzerindedir.

- *Factoring*: Tasarruf hakkının ve tahsil olunacak hesapların bu hizmeti gören firmaya karşılıksız satılmasını veya transferini içermektedir. Factoring, ihracatçının ihraç ettiği malın özürlü olması kaydıyla, ihracattan doğan alacağının büyük bir kısmının yüklemekten hemen sonra, kalan kimini de ithalatçıdan tahsil edildiğinde factor adı verilen bir aracı banka tarafından ödenmesini sağlayan bir kredi işlemidir.

- *Forfaiting*: Alacağın devredilmesiyle sağlanan finansmandır. Forfaiting, mal ve hizmet satışından doğan ileri bir tarihte vadesi gelecek alacağın, daha önce bu hakkı ellerinde bulunduranlara başvurma hakkı olmaksızın satın alınmasıdır.

- *Leasing*: Yasal sahipliği üstlenilmeksizin bir aktifin kullanımını sağlayan düzenlemedir. Leasing, tüketim veya yatırım mallarının doğrudan imalatçısı tarafından bu malın ithalatçısına temin edileceğini ve malın ekonomik ömrü boyunca ithalatçıya kullanım hakkının devredilebileceğini içeren kaynak sağlama yöntemidir.

2.ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETİ OLARAK AKREDİTİF

Günümüzde hızla gelişen teknik ve finans imkanlarıyla doğru orantılı olarak ticaretin içeriği ve özellikleri yanında boyutları da büyük oranda değişmiş ve ulusal sınırların dışına taşmış bulunmaktadır. Ticaretin büyük çapta geliştiği globalleştiği günümüz dünyasında, bir ülkenin tek başına bütün ihtiyaçları idamesi imkansız hale gelmiştir. Bu sebeptendir ki, ithalat ve ihracat muameleleri ülkenin ayakta kalması noktasında zorunluluk arz etmektedir. Gelişen ve boyutları genişleyen ticaretle bağlantılı olarak, finansman teknikleri ve özellikle kuralları belirli ödeme usullerine olan ihtiyaç da o oranda artmıştır. Söz konusu ödeme usullerinin başında ise, uluslararası bankacılık faaliyeti olarak “akreditif” işlemi ilk sırayı almaktadır.

Akreditif, yabancılik unsuru taşıyan uluslararası ticari ilişkilerde, tarafların katladığı risklerini en aza indirmede uluslararası uygulamanın geliştirdiği en önemli ödeme yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır. Akreditif işlemi, kavram olarak çok daha öncelere dayanmasına rağmen, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren coğrafi sınırların ötesinde uluslararası ilişkilerin finansmanı ve taraflara aracılık edilmesi konularında bir bankacılık faaliyeti olarak gelişmiştir.

2.1. AKREDİTİFİN TANIMI

Dış ticaretin yaygın ve en garantili ödeme şekillerinden biri olan akreditifi, en basit haliyle bir koşullu havale²² olarak tanımlamak mümkündür. Bu ödeme şeklinde alıcı belirli koşullara uyulması koşulu ile satıcıya belirli bir tutarın ödenmesi hususunda aracı bankaya talimat vermekte; aracı banka da bu talimatın şartları yerine getirildiği takdirde ödemeyi yapmaktadır.

Daha geniş anlamda akreditif, “alıcının talep ve talimatlarına dayanarak bir bankanın belli bir paraya kadar, belirli bir vade dahilinde, belli belgeler karşılığında ve

---

²² Arslan Kaya, **Belgeli Akreditifte Lehdarın Hukuki Durumu**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul 1995, s. 8.

öngörülen şartların yerine getirilmesi kaydıyla satıcıya ödeme yapılacağını, satıcı tarafından keşide edilen poliçeleri kabul ve iştirah edeceğini, satıcıya karşı yazılı olarak taahhüt etmesidir”²³.

Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) tarafından çıkarılan ve akreditife ilişkin tekdüze bir uygulamanın sağlanmasını amaçlayan Yeknesak Kuralların “Genel Hükümler ve Tanımlar” başlığını taşıyan bölümünün ikinci maddesinde, akreditif aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

“Akreditifler, bir müşterinin (amir) talep ve talimatı üzerine veya bizzat kendi adına işlem yapan bir bankanın (amir banka), akreditif şartlarına uyulması kaydıyla ve akreditifte şarta bağlanan vesaikin (belgelerin) ibrazı karşılığında, üçüncü bir şahsa (lehdara) veya onun emrine ödeme yapacağı veya lehdarın çekeceği poliçeyi kabul edeceği ve ödeyeceği veya böyle bir ödemeyi yapması veya çekilen poliçeyi kabul etmesi veya ödemesi için diğer bir bankayı yetkili kıldığı, veya, diğer bir bankayı iştirah işlemi yapmaya yetkili kıldığı, adı ve tanımlaması ne olursa olsun, herhangi bir düzenleme anlamına gelir”.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, akreditifi uluslararası ticarete en garantili ödeme şekli haline getiren unsur; alıcının bankasının, alıcının talimatına dayanarak, belirlenen koşulların tam olarak gerçekleşmesi üzerine, satıcıya belirli bir miktar para ödemeyi taahhüt etmesidir. Daha açık ifade ile akreditifli ödemede, ithalatçının bankası mal bedelinin ödenmesi konusunda garantör olmaktadır. Akreditifler ile ilgili olarak, bazı durumlarda “ihracat akreditifi (Advised Letter of Credit)” ve “ithalat akreditifi (Import Letter of Credit)” terimleri de kullanılmaktadır. Bu tanımsal ayırım tamamen, akreditife kimin tarafından bakıldığı ile ilgilidir. İhracatçı tarafından bakıldığında, yabancı bir ülkeden açılan akreditif ihracat akreditifi iken, aynı akreditif, akreditifi açan ithalatçı tarafından ithalat akreditifi olarak adlandırılmaktadır²⁴.

---

²³ Akın Ekici, a.g.e., s. 18.

²⁴ Milorad Tomic, **Dokumentarni Akreditiv**, Grmec Yayınları, Publikacija no 515, Beograd 1996, s. 16.

Kısaca akreditif işlemi, bir bankanın, alıcının talebi doğrultusunda, belli belgeler karşılığında ve öngörülen koşulların yerine getirilmesi kaydıyla, satıcıya ödeme yapacağını, satıcı tarafından keşide edilen poliçeleri kabul ya da iştirah edeceğini satıcıya yazılı olarak taahhüt etmesidir²⁵.

2.2. AKREDİTİF İŞLEMİNİN TARAFLARI

Bir akreditif işleminde genel olarak “Amir”, “Akreditif Bankası” ve “Lehdar” olmak üzere en az üçlü bir ilişki söz konusudur. Bunun yanı sıra, farklı işlevleri yerine getirmek üzere görevlendirilen ve bu işlevlerine göre adlandırılan çeşitli bankalar akreditife aracılık yapabilirler.

2.2.1. Akreditif Amiri

Akreditif işlemi başlatan ithalatçı, yani satım akdinde alıcıdır. Ödemenin akreditif yoluyla gerçekleştirileceğine karar verildikten sonra, akreditif amiri ülkesindeki bankasına müracaat ederek akreditifi açtırır²⁶. Satıcıyla yapmış olduğu sözleşmeye veya ondan aldığı proforma faturaya göre akreditifin cinsini, şartlarını ve aranacak belgelerin ayrıntılarını bankasına bildirerek akreditifin içeriğini belirler²⁷. Akreditif şartları ile alıcı ve satıcı arasında kararlaştırılan satış akdinin şartları aynı olmalıdır. Akreditif şartlarının farklı olması halinde lehdarın bu akreditifi reddetmesi gerekir. Aksi takdirde, satış akdinde değişikliği kabul ettiği iddiası ile karşılaşacaktır.

Akreditifteki belgelerin belirlenmesi alıcı için çok önemlidir. Malların sözleşmeye uygunluğunu sağlayacak olan tek şey sadece belgelerdir. Bankaların talimatları farklı yorumlamalarını önlemek için, akreditif amirinin vereceği talimatların açık, net ve satıcı ile yapılan sözleşmeye uygun olması gerekir. Yanı sıra talimatlar hem iç mevzuat hükümlerine ve hem de uluslararası teamüllere uygun olmalıdır. Akreditif amiri satış

---

²⁵ Sibel Özel, **Yargıtay Kararları Eşliğinde Akreditif ve Hukuki Niteliği**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 1991, s. 13.

²⁶ Sibel Özel, a.g.e., s. 22.

²⁷ Akın Ekici, a.g.e., s. 25.

bedelini, mevzuata ve satış akdinin şartlarına göre öder. Akreditif bedelinin nakit olarak yatırılması halinde dahi, bu yatırılan meblağ, gayri nakdi kredinin teminatını teşkil eder. Ancak, akreditif meblağı döviz olarak bankaya yatırıldığı takdirde, uygulamada bu finansmansız akreditif olarak adlandırılmaktadır. Amir akreditif işlemlerinde doğrudan taraf olmamakta, amir bankaya verdiği akreditif açma talimatı sonucu banka ile aralarında oluşan vekalet akdi nedeniyle dolaylı olarak işleme katılmaktadır.

2.2.2.Akreditif Bankası (Amir Banka)

Akreditif amirinden aldığı talimatlara göre akreditifi açan bankadır²⁸. Aldığı talimatlar uyarınca akreditif metnini hazırlayarak satıcının bankasına iletir. Amir bankanın, muhabir bankaya veya lehdara akreditifin açılması ile ilgili olarak gönderdiği mektuba “Kuşat” (Açılış) denir. Akreditifin açıldığının satıcıya bildirilmesi mal bedelinin alıcı tarafından nakden sağlandığının veya kredi olarak sağlandığının bankaca doğrulanmasıdır²⁹.

Amir bankanın işlem sürecindeki görevleri şunlardır³⁰:

- akreditif açılmasına müteakip yazışmaları yürütmek,
- vesaikin alındığı günü izleyen yedi iş gününü aşmamak üzere uygun bir süre içerisinde vesaiki inceleyerek, vesaiki kabul ya da reddetmeye karar vermek ve duruma göre vesaiki aldığı tarafa bilgi vermek.
- Akreditif vesaik ibrazında ödeme kaydını taşıyorsa, akreditif şartlarına göre belirlenecek olan vade tarihlerinde ödeme yapmak.
- Akreditif poliçe kabul kaydını taşıyorsa poliçeleri kabul etmek ve vadelerinde ödeme yapmak.
- Akreditif iştirah kaydını taşıyorsa lehdar tarafından çekilen poliçeler ile akreditif altında ibraz edilen vesaik karşılığında, iyi niyet sahibi hamillere başvurmaksızın ödeme yapmak.

²⁸ Şeney Eryürek, **Uluslararası Ticarete Ödeme Şekilleri ve Vesaik**, Anadolu Bankası Eğitim Yayınları 2, İzmir, 2002, s. 4.

²⁹ Ünal Tekinalp, **Banka Hukukunun Esasları**, Cilt 1, İstanbul, 1988, s. 413.

³⁰ Yaşar Bank A.Ş. Eğitim Notları, **Uluslararası Ödeme Şekilleri**, İstanbul, 1998, s. 26.

- Yetki verildiğinde ödeme yapmış, vade ve ödeme yükümlülüğüne girmiş, poliçe kabul etmiş veya iştirah işlemi yapmış bulunan görevli bankayı ramburse etmek ve vesaiki işleme almak.

Akreditif milletlerarası yeknesak kurallara tabidir. Akreditif bankası, amirin talimatlarını muhabinine ya da lehdara iletirken, hem iç mevzuatı ve hem de MTO kurallarını göz önünde bulundurmak zorundadır.

2.2.3. Lehdar

Lehine akreditif açılan, ihracatçıdır. Akreditif konusu malın satımı konusunda Akreditif Amiri ile sözleşme yapmıştır ve bu mal veya hizmetleri satan, ihraç eden taraftır. Lehdar kendisine ihbar edilen akreditifin şartlarının satış sözleşmesine uygun bulunmadığını ve bu akreditif şartlarını yerine getirmeyeceğini gördüğü takdirde, akreditiften yararlanabilmek üzere, alıcıdan akreditif şartlarında değişiklik yapılmasını istemek zorundadır³¹. Akreditif şartlarına uygun belgeleri bankaya ibraz etmesi halinde, akreditif bedelini tahsil eder veya belgelere ekli bulunan poliçesine, ilgili bankadan kabul imzası alır³². Lehdarın hazırladığı belgeleri, akreditif vadesi veya belirlenen sürede bankaya ibraz etmesi gerekmektedir. Lehdar kural olarak bunun dışında herhangi bir borç altına girmez. Bunun tek istisnası, komisyonları lehdarın ödeyeceği belirtilmiş ve akreditif işlemi tamamlanmamış ise, lehdarın komisyon borcundan sorumlu olmasıdır.

2.2.4. Aracı Banka

Aracı banka, akreditif şartlarına göre lehdarın bulunduğu ülkede akreditifi lehdara ihbar veya teyit eden, ödemeyi yapan veya ibraz edilen poliçeye kabul veya aval imzası koyan yahut poliçeyi iştirah eden bankadır. Bu banka, akreditifi açan bankanın muhabinisi olabileceği gibi lehdarın bankası da olabilir.

---

³¹ Ünay Vecdi, **Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989, s. 82.

³² Akın Ekici, a.g.e., s. 27.

2.2.4.1. Muhabir Banka

Muhabir banka, amir bankadan aldığı akreditif metninde kendisine verilen görev gereği, akreditifi satıcıya (Lehdara) veya onun bankasına ihbar eder. Muhabir banka, amir bankanın bir şubesi de olabilir.

Kural olarak muhabir banka, akreditif bankasının talimatlarına (ihbarın zamanı ve şekli, ihbarın içeriği gibi) uygun olarak, lehine akreditif açıldığını satıcıya bildirir ve akreditifin şartlarını tebliğ eder. Ödeme konusunda herhangi bir sorumluluk üstlenmez³³. Muhabir banka, akreditife kendi teyidini ekleyerek, ödemenin yapılması konusunda da ayrıca sorumluluk üstlenebilir. Muhabir banka, ihbar ettiği akreditifin görünüşte gerçeğe uygun olup olmadığını kontrol etmek için gerekli özeni ve makul bir dikkati göstermek zorundadır. Muhabir bankası akreditifin gerçek olup olmadığını belirleyemezse, bu durumu gecikmeksizin talimat aldığı bankaya bildirmelidir.

2.2.4.2. Teyit Bankası

İlgili akreditif şartlarına göre lehdara akreditifi teyit eden, yani akreditif şartlarına uygun vesaikin ibrazında, ödeme yapma veya poliçeyi kabul etme taahhüdüne giren bankadır³⁴. Uygulamada çoğunlukla muhabir banka akreditife kendi teyidini de ekleyerek teyit bankası görevini de yerine getirir. Teyit verilmesini isteyen akreditif bankası ise bu konuda teyit veren bankaya kontrgaranti vermiş olmaktadır. Teyit bankası bu şekilde işlem yaptığında, amir bankanın riskini de üstlenmiş olur. Bu risk, uygun vesaik karşılığında lehdara ödeme yapan teyit bankasının “Rambusman” (ödemenin karşılanması) için başvurduğu amir bankanın ödemeyi karşılayamama riskidir. Bu nedenle, teyit bankaları amir bankalar lehine kredi çıkartmak suretiyle teyit limiti tespit ederler ve bu limit içinde işlem yaparlar.

---

³³ M. Vefa Toroslu, **Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebe**, Beta Basım Yayımı, İstanbul, Nisan 1999, s. 65.

³⁴ Akın Ekici, a.g.e., s. 27.

Teyit, hiçbir şekilde, akreditif bankasının yükümlülüğünü yerine getireceğine dair bir kefalet veya garanti değildir. Teyit bankası, ikinci bir akreditif bankası gibi, akreditif bankasından tamamen ayrı, onun yanında, asli ve bağımsız bir yükümlülük altına girmektedir. Akreditif bankasının diğer bir bankaya teyidini eklemesi için yetki vermesi veya istekte bulunması ve bu bankanın da teyit vermek istememesi halinde, bu durumu gecikmeksizin akreditif bankasına bildirmesi gerekir. Teyit vermesi istenen bankanın, teyit vermeyeceğini bildirmemesi, kabul ettiği anlamına gelmemekle birlikte bildirmemesi nedeniyle doğabilecek zararlardan sorumlu tutulmasına neden olacaktır.

Teyit bankası, akreditif süresi içinde ve uygun belgelerin ibrazı karşılığında yaptığı ödemeyi, akreditif bankasına rücu eder. Teyit bankası lehdar adına hareket etmemekte, akreditif bankasından kendi alacağını istemektedir³⁵.

2.2.4.3. Görevli (İştirak) Banka

Her akreditifte, görevli bankanın ve yetkisinin ne olduğunun gösterilmesi zorunludur. Görevli banka, ödeme yapmaya, ertelemeli ödeme yükümlülüğü altına girmeye, poliçeyi kabul etmeye veya iştirak işlemi yapmaya yetkili kılınmış olan bankadır. Akreditif bankası veya teyit bankasının tüm yükümlülüklerini onlar adına yüklenmektedir. Serbest iştirak edilebilir nitelikteki bir akreditifte herhangi bir banka görevli bankadır.

Görevli banka ile akreditif bankası arasında vekalet ilişkisi vardır. Buna göre görevli banka, akreditif şartlarına uygun belgeleri inceleyip, ödeme yaptığı takdirde, bu ödemeleri akreditif bankasından talep eder. Akreditif şartlarına uygun olmayan vesaiik karşılığında ödediği parayı amir bankadan talep edemez³⁶. Bu durumda banka alacağını ancak vesaiikte gösterilen mallara başvurmak veya iştirak aldığı poliçe bedelinin kendisine ödenmesini istemek yolu ile elde edebilir³⁷.

---

³⁵ Milorad Tomic, a.g.e., s. 41.

³⁶ Vecdi Ünay, a.g.e., s. 85.

³⁷ Nahit Töre ve Derya Sevinç, **Bankacılar İçin Dış Ticaret ve Kambiyo Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları Yayın No: 363, Ankara, 2000, s. 88.

2.2.4.4. Rambursman Bankası

Genellikle, akreditif bankası ile ödeme bankası arasında bir hesap bağlantısının bulunmadığı durumlarda rambursman bankası devreye girmektedir. Rambursman bankası, Amir bankanın ödeme ajanıdır. Amir banka yükümlülüğünü doğrudan doğruya kendisi yerine getirebileceği gibi yetkili kılacağı bir banka (rambursman bankası) aracılığıyla da yapabilir³⁸. Amir bankadan aldığı talimata göre, bu talimatta belirtilen bankanın talebi üzerine, akreditif bedelini öder ve Amir bankanın hesabına borç kaydeder. Rambursman bankası, akreditifte taraf olarak kabul edilmemektedir. Rambursman bankası, talep halinde akreditif işleminin detaylarına girmeden ödeme yapar. Bu banka, sadece ihracatçının bankasını ramburse etmek üzere ithalatçının bankası tarafından yetkili kılınan bir aracı veya vekil niteliğine sahiptir. Eğer ödeme işlemlerinde Rambursman bankası olacaksa, bunun akreditif mektubunda gösterilmesi gerekir. Rambursman bankasının ödemeyi yapmamasından veya geç yapmasından amir banka sorumludur³⁹.

2.3. AKREDİTİF İŞLEMİNİN AŞAMALARI

1. Aşama: İki farklı ülkede bulunan alıcı ile satıcı (ithalatçı ile ihracatçı) belirli bir malın alım-satımı için bir satış sözleşmesi yaparlar. Yani alıcı ve satıcı belirli bir bedel karşılığında bir malın teslimi veya hizmetin yerine getirilmesi için bir satış sözleşmesi yaparlar.

- *Taraflar:* Alıcının ve satıcının adı ve açık adresleri

- *Sözleşmenin Kapsamı ve Konusu:* Alım satım konusu olan malın adı ve özellikleri

- *Birim Fiyat ve Toplam Tutar:* Her birimin fiyatı ve toplam ne kadara bağlı olduğu (Örneğin tanesi 1000 \$ dan 10 adet bilgisayar toplam 10.000 \$ gibi)

- *Teslim Şekli:* Alım satım işlemlerinde ithalatçının ve ihracatçının sorumluluklarının nerede başlayıp nerede bittiğini gösteren teslim şekillerinden hangisinin uygulanacağı hususu yer almalıdır.(Örneğin FOB/FAS/FCA gibi)

- *Ödeme Şekli:* Hangi tür akreditif ile ödeme yapılacağı

---

³⁸ Vecdi Ünay, a.g.e., s. 86.

³⁹ M.Vefa Toroslu, a.g.e., s. 66.

-*Sevk Tarihi:* Yüklemenin en geç hangi tarihte yapılacağı kesin olarak bilinmesi gerekir.

-*Gecikme:* En fazla gecikebilecek tarih nedir ve gecikme halinde uygulanacak ceza ne olacaktır.

- *Ambalaj Durumu ve Sevkıyatın Ne ile Yapılacağı:* Sevkıyat sırasında ne tür ambalaj kullanılacağı ve nakliyenin hangi yolla yapılacağı

-*Gözetim:* Alıcı sözleşmede belirlenen şartlara uygun olan malın kendisine gönderilmesini istiyorsa mutlaka gözetim firmalarının düzenleyeceği raporları istemelidir.

- *Sevk Belgeleri:* Malların gümrüklerden geçirilmesi için; muhasebe kayıtları ve çeşitli kuruluşlara ibraz için ne gibi belgelere (vesaika) ihtiyaç vardır. Tek tek sıralanmalıdır.

-*Fors Majör:* Alıcının ve satıcının iradeleri dışında oluşacak olaylar karşısında neler yapılacaktır.

-*Uyuşmazlıkların Çözümü:* İhracatçı ve ithalatçı aralarında ihtilaf olduğunda hangi ülkenin hukuki mevzuatına göre çözüm arayacaklardır. Bu hususun da sözleşmeye açıkça konulması gerekmektedir.

Sözleşmeler karşılıklı olarak imzalanacağı gibi taraflar karşı karşıya gelmeden de imzalanabilir. Karşı tarafta kimin imzalandığından kuşku duyulması halinde o ülkedeki konsolosluklarımızdan imza teyitleri istenebilir.

2. Aşama: İthalatçı ile ihracatçı anlaşarak bu malın ithali için akreditif açtırmayı kararlaştırırlar. İthalatçı, bankasından ihracatçı lehine bir akreditif açmasını ister. İthalatçının bankaya yaptığı başvuruya, akreditif teklifi, akreditif emri, akreditif talimatı adları verilmektedir. Akreditif metninde, ihracatçıya, ancak malları sevk ettiğini tevsik eden belgeleri muhabir bankaya sunmasından sonra ödemenin yapılabileceği hükmü bulunur.

3. Aşama: İthalatçının bankası akreditifi ihracatçının ülkesindeki muhabir bankaya iletir (İthalatçının bankası yürürlükteki mevzuat ve uluslararası kurallar açısından inceleyerek ithalatçının akreditif talimatını muhabir bankaya iletmektedir). İthalatçının bankasının hazırladığı akreditif metnine “küşat mektubu” denilmektedir.

Muhabir bankadan, ihracatçıya akreditifin açıldığını ve ödeme için hangi belgelerin gerekli olduğunu bildirmesi istenir.

4. Aşama: Muhabir banka akreditifin koşullarını inceler ve akreditif metninin bir suretini ihracatçıya bildirir.

5. Aşama: Akreditif ihbarını alan ihracatçı, koşulları inceler; yerine getiremeyeceği bir şart varsa bunun değiştirilmesini muhabir banka vasıtasıyla ithalatçıdan ister. İhracatçı akreditif koşulları yerine getirebileceğine inandığı takdirde artık malları yükleme ve gönderme durumuna gelmiştir.

6. Aşama: İhraç konusu mallara ilişkin olarak, taşıyıcı tarafından yüklemeye ait vesaik ihracatçıya verilir.

7. Aşama: İhracatçı akreditif koşullarına uygun olarak malları sevk eder ve gerekli belgeleri muhabir bankaya verir. Bu banka akreditif kurallarınca belirtilen teyit eden banka veya ödemeyi ve poliçeyi kabul eden muhabir banka olabilir.

8. Aşama: Muhabir banka ibraz edilen belgeleri akreditif koşullarını dikkate alarak inceler. Belgeler uygun bulunursa akreditif bedeli (mal bedeli) ihracatçıya ödenir veya gerekiyorsa ihracatçının tanzim edeceği poliçeyi kabul eder veya ciro eder. Akreditif ciroyu içermekte ise banka rücu etmeden (dönüş hakkı olmadan) ödemeyi yapar. Eğer akreditif teyit edilmemişse rücu (dönüş) söz konusu olur. Uygun bulunmadığı takdirde ihracatçıdan gerekli düzeltmeyi/düzeltilmeleri yapmasını ister.

9. Aşama: Muhabir banka belgeleri ve varsa ciro edilmiş poliçeyi ithalatçının bankasına iletir ve ödemeyi tahsil eder.

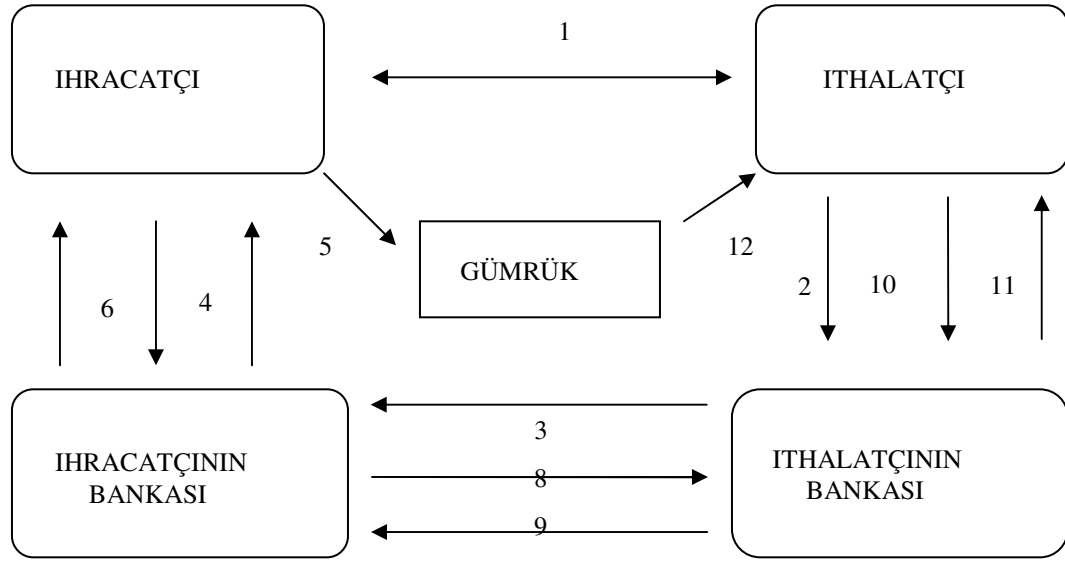
10. Aşama: Vesaiki alan amir banka, akreditif koşullarına uygun olup olmadığını inceler, ithalatçının bankası belgeleri elinde bulundurduğu için, malların mülkiyetine de

sahiptir. İthalatçının komisyon dahil akreditif bedelinin tamamını bankasına ödemesinden sonra banka malların mülkiyetini ithalatçıya devreder.

11. Aşama: Mallar taşıyıcı tarafından gümrüğe ya da gümrük denetimindeki bir antrepoya/sundurmaya gümrük işlemleri yapılmak üzere teslim edilir.

12. Aşama: İthalat konusu işlemlere ilişkin vesai ki alan ithalatçı gümrük idaresine müracaat ederek işlemleri ikmal eder ve mallarını teslim alır⁴⁰.

Şekil 1: Akreditif İşleminin Aşamaları

2.4. AKREDİTİF TÜRLERİ

Akreditif çeşitleri alıcı ve satıcı arasındaki anlaşmanın şartlarına göre değişmektedir. Uluslararası ticarete, tarafların karşılıklı anlaşmaları ile meydana gelen değişik durumlara bağlı olarak akreditifler aşağıdaki gruplar altında incelenebilir.

⁴⁰ Arif Şahin, **İhracatta Ödeme Şekilleri**, İGEME Yayınları, İstanbul, Mart 2002, s. 8.

2.4.1. Akreditif Dönme Hakkına Göre

Vadeden önce iptal edilip edilmediğine göre akreditifler dönülebilir veya dönülemez olabilirler. Bütün akreditiflerin dönülebilir veya dönülemez olduklarının açıkça belirtmesi gerekir. Ancak, akreditifin dönülebilir ve dönülemez olduğu belirtilmedikçe akreditifin dönülemez olduğu kabul edilmektedir.

2.4.1.1. Kabilirücu (Dönülebilir) Akreditif

Bu tür akreditifler, ithalatçı ya da amir bankası tarafından ihracatçıya önceden haber vermeden koşulları değiştirebilir. Amir banka bu değişikliği amirin talimatı olmadan, mesela amirin mali durumu bozulduğunda, yapabilir. Malların transferi ve belgelerin ihracatçı tarafından muhabir bankaya ibraz edilmesinden önce akreditifin şartları ve koşulları değiştirebileceği için ihracatçı için oldukça risklidir. İhracatçıya riskli sonuçlar getirebileceği için uluslararası ödemelerde fazla kullanılan bir akreditif türü değildir. Bu sebeplerle, dönülebilir akreditif daha ziyade, birbirini iyi tanıyan ve güvenen taraflar arasında uygulama alanı bulmaktadır. Çünkü dönülebilir akreditifte bankaların aldığı ücret, dönülemez akreditife göre daha azdır⁴¹. Taşındığı özellik nedeniyle dönülebilir akreditifin teyitli olmayacağı ortadadır. Diğer tarafta ithalatçı oldukça fazla esnekliğe sahiptir. Belgelerin ihracatçı tarafından muhabir bankaya ibraz edilmesi durumunda akreditifin bankaca veya ithalatçı tarafından iptal edilmesi veya değiştirmesi olanaksızdır. Sevk belgeleri ihracatçı tarafından bankaya ibraz edildikten sonra iptal ya da değişiklik bildirimini yapılırsa bu ödeme geçerlidir ve amir banka bu ödemeyi muhabir bankaya yapmak zorundadır. Başka bir deyişle iptal mektubunun satıcının eline gelmesinden önce satıcı akreditif koşullarına uygun olarak yüklemeyi yapar ve vesai ki bankaya ibraz ederse, o taktirde banka akreditif bedelini ödemek zorundadır.

---

⁴¹ Vahit Doğan, **Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 51.

2.4.1.2. Gayrikabilirucu (Dönülemez) Akreditif

Akreditifte öngörülen belgelerin ibrazı ve bunların akreditif şartlarına uygunluğunun saptanması halinde, amir bankanın kesin ödeme taahhüdünde bulunduğu akreditif türüne dönülemez akreditif denilmektedir⁴². Dönülemez akreditifler özelliği gereği ihracatçıya yeterli güvenceyi sağlayan akreditifler. İhracatçıya daha büyük ölçüde güven sağladığı nedeniyle uluslararası ödemelerde en çok dönülemez akreditif kullanılmaktadır⁴³. Uluslararası ticarete akreditifler normal olarak dönülemez nitelikte olur, aksi durumda ödeme taahhüdünün de herhangi bir anlamı kalmamaktadır. Amir banka varsa teyit bankası ve lehdarın onayları olmadan değiştirilemez ve iptal edilemez. Dönülebilir akreditifin tersine dönülemez akreditif tüm tarafların onayı olmadan iptal edilemez ve değiştirilemez.

Dönülemez akreditif, vesaikin amir bankaya ibrazı ve akreditif koşullarına uygun olması kaydıyla, amir banka vesaik bedelini ihracatçıya ödeyeceğine dair kesin yükümlüğünü oluşturur. Bir akreditifin kapsamında, akreditifin kabilirücu (Dönülebilir) veya Gayrikabilirücu (Dönülemez) olduğu açıkça belirtmelidir. Bu ayırım yapılmamış olması halinde akreditifin Gayrikabilirücu (Dönülemez) olduğu kabul edilir.

2.4.2. Teyit Durumuna Göre

Akreditif açılması sırasında lehdara karşı amir banka ile birlikte lehdarın bankasının veya üçüncü bir bankanın da sorumlu olmasının istenilip istenilmediğine göre bir akreditif, teyitli veya teyitsiz olabilmektedir.

---

⁴² Sibel Özel, a.g.e., s. 27.

⁴³ Nahit Töre, **Bankacılar İçin Dış Ticaret ve Kambiyo Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1995, s. 106.

2.4.2.1. Teyitli Akreditif

Amir banka ihbar eden bankaya akreditifi teyit etmesi yolunda bir talimat vermesi teyitli bir akreditif olur. Akreditif açan banka ihracatçı tarafından yeterince tanınmıyorsa, ihracatçı kendisini güven içinde hissetmek için çekeceği poliçenin ödeneceği konusunda kendi ülkesindeki bir bankadan teminat vermesini ister. Bu şekilde çekilen poliçe ile akreditifi açan banka ödenmediği takdirde, ihracatçının ülkesindeki banka kendisinin ödeyeceğini önceden taahhüt eder.

Amir banka akreditifin açılışını aracı bankaya bildirirken açılış metnine ‘teyitli’ ibaresini ekler. Bu konuda bir açıklık yoksa akreditif teyitsiz kabul edilir⁴⁴. Aracı banka bu teklifi uygun bulursa akreditifte teyidini ekler ve teyit bankası olur. Teyitli akreditifler ihracatçı için güvenlik yönünden özellikle tercih edilen akreditif türüdür. Ancak teyit bankası verdiği teminata ve yüklendiği riske karşılık bir komisyon almaktadır⁴⁵. İthalatçıdan teyit için talep edilen komisyon, maliyeti yükselttiği için ithalatçı firma bu tür akreditifi tercih etmemektedir.

Uygulamada genellikle dönülemez ve teyitli akreditiflerin, özellikleri farklı olmakla birlikte, birbirleri ile karıştırıldığı görülmektedir. Teyitsiz bir dönülemez akreditifte, muhabir banka herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Muhabir bankanın mal bedelini lehdara ödemeyi taahhüt etmesi, ancak dönülemez akreditifin ayrıca teyitli olması ile mümkündür. Dönülebilir akreditifler her zaman amir veya amir banka tarafından iptal edilebileceği için muhabir bankalarca teyit edilemezler.

2.4.2.2. Teyitsiz Akreditif

Lehdara karşı yalnızca amir bankanın ödeme garantisi söz konusudur. Muhabir bankanın, akreditif bankasının talimatları çerçevesinde, akreditifin açıldığını veya akreditifte değişiklikler olması halinde bunları lehdara bildirecek, akreditifin

⁴⁴ Akın Hakan, **Yeni İşim Dış Ticaret**, Academy International Yayınları, Ankara, Ağustos 1999, s.193.

⁴⁵ Mehmet Tomanbay, **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1995, s. 83.

ödenmesinden dolayı herhangi bir sorumluluk üstlenmeyecektir⁴⁶. Bu tür akreditifin açılış metnine teyitsiz ibaresi eklenir bu durumda aracı banka görevli banka olarak adlandırılır. Buna rağmen görevli bankanın akreditifin durumunu kontrol etmesi gerekmektedir. Teyitsiz akreditifler daha çok ihracatçıların ithalatçılarına, amir bankaya ve ithalatın yapılacağı ülkeye güvenlerinin tam olduğu durumlarda kullanılır.

2.4.3. Süreklilik Durumuna Göre

Bir defa kullanılmakla hükümden düşüp düşmeyeceğine göre akreditifler rotatif veya adi olabilmektedir.

2.4.3.1. Rotatif-Döner Akreditif

Rotatif akreditif genellikle belirli bir müşteriden sürekli veya yüksek tutarlı alımlarda kullanılır. Böylece hem işlemlerin tekrarlanması külfetinden kurtulma, hem de yüksek miktarda siparişin fiyat avantajından yararlanma imkanı söz konusudur⁴⁷.

Rotatif akreditifler kullanıldıkça ayrıca bir talimata ya da bildirim gerektirmeksizin otomatik olarak yenilenerek aynı şartlarla yeniden kullanılabilen akreditiftir. Rotatif akreditiflerde dönerlik şartı genellikle iki şekilde olmaktadır. Miktarla göre devreden akreditiflerde, akreditif tutarı, kaç kere dönebileceği ve böylece ödemeler toplamının sınırı belirlenmektedir. Süreye göre devreden akreditiflerde ise, her sevkıyatın yapılacağı dönem de belirlenir. Bu tip akreditifler “biriken” (cumulative) veya “birikmeyen” (non-cumulative) olmak üzere iki şekilde açılabilir. Biriken rotatif akreditifte, ilk dönemde kısmen veya tamamen kullanılmamış miktar, müteakip dönemdeki tutara eklenerek kullanılabilir. Birikmeyen rotatif akreditifte ise kullanılmayan kısımdan onu izleyen dönemde faydalanılamaz. Rotatif akreditifler birden fazla akreditif yerine tek bir akreditif açılması nedeniyle hem vakit hem de para tasarrufu

---

⁴⁶ Vahit Doğan, a.g.e., s. 53.

⁴⁷ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları 13. Baskı İstanbul, 1999, s. 331.

sağlarlar. Ayrıca alıcılar her dönem için ödeyecekleri tutarı ve mal miktarını denetim altında tutabilirler⁴⁸.

2.4.3.2. Adi Akreditif

Adi akreditif, talimatında belirtilen limit, çekilecek poliçelerle bir defa kullanılıncaya hükümden düşen akreditiftir. Adi akreditiflerde dayanılarak akreditif limitini toplam olarak aşmamak kaydıyla birkaç defa poliçe çekilmesi de mümkündür.

2.4.4. Devredilebilme Durumuna Göre

Akreditifler, devredilebilme durumuna göre devredilebilir veya bölünebilir akreditif olmak üzere ikiye ayrılır.

2.4.4.1. Devredilebilir Akreditif

Devredilebilir akreditif, kredi şartları değiştirilmeksizin lehdar tarafından, akreditiften doğan hak ve yükümlülüklerin, ikinci bir lehdara devredilebilmesine olanak sağlayan bir akreditifin türüdür. Bu tür akreditiflerde ilk lehdar genellikle komisyoncu ya da alıcının yabancı ülkedeki temsilcisidir⁴⁹. Talimatında aksi belirtilmedikçe akreditif, lehdarı tarafından üçüncü bir kişiye devredilemez. Ancak, alıcı firma, açtığı akreditifin konusu malların lehdardan başka bir firma tarafından gönderilmesine imkan vermek üzere devir edilebilir olduğuna dair bir kayıt koydurduğu takdirde, akreditifin lehdarı tarafından başkasına devredilmesi mümkündür. İthalatçının isteklerine uygun malları üreten kişi veya kurumları tanıyan ihracatçı, alıcının arzu ettiği malları imalatçıdan almakta ve ithalatçıya satmaktadır. Malları alırken kendi ekonomik kaynaklarını kullanmadan, alıcı ithalatçının açtırmış olduğu akreditifi imalatçıya devretmekte ve aradaki farkı kendisi almaktadır⁵⁰.

---

⁴⁸ Sibel Özel, a.g.e., s. 60.

⁴⁹ Mehmet Tomanbay, a.g.e., s. 86.

⁵⁰ Vahit Doğan, a.g.e., s. 63.

Devredilebilir bir akreditif yalnız bir kere devredilebilir ve devir, ilk akreditif talimatındaki esas ve şartlarla yapılır. İlk akreditif şartlarından sadece akreditifin tutarı, malın fiyatı, akreditifin vadesi, belgelerin ibraz ve malların yükleme süresi üzerinde değişiklik yapılması, sigorta primi oranının yükseltilmesi mümkündür.

2.4.4.2. Bölünebilir Akreditif

Devredilir akreditifler kısımlara bölünerek çeşitli ihracatçılara devredilebilir. İthalatçının dışardan satın almak istediği malı tek bir firma sağlayamıyorsa, bölünebilir akreditif açılarak çeşitli firmalarla ticaret yürütülebilir. İthalatçı firma yabancı ülkedeki bir tek firma veya temsilcisi lehine akreditifi açtırarak zamandan ve masraftan tasarruf etmiş olur. Gerçekten lehdar bölünebilen akreditifi çeşitli firmalar arasında taksim ederek, birden fazla ithalat muamelesinin bir tek akreditifle ödenmesini sağlamış olur⁵¹.

2.4.5. Özellikli Akreditifler

Yukarıda belirtilen akreditifler ilave edilen bazı terim ve sözcüklerle özel anlam ifade eden bir akreditif şekli oluştururlar. Bu akreditifler ödeme metotlarının ve açılma şekillerinin usul ve kurallarının yanı sıra kendi özelliklerinin kuralları çerçevesinde kullanılır. Özellik arz eden akreditifler olarak tanımlayacağımız bu akreditiflerin uluslararası uygulamada yaygın olarak kullanılanları aşağıda açıklanmıştır.

2.4.5.1. Karşılıklı Akreditif

Aracılı ticarete kullanılan akreditiflerden olan, karşılıklı akreditif, “birbirinden bağımsız iki ayrı akreditif işleminden oluşan, ilk akreditifin lehdarının ikinci akreditifin amiri olduğu ve ilk akreditif tutarından ikincisinin ödendiği işlem” olarak tanımlanmaktadır⁵². Karşılıklı akreditif (Back To Back L/C,) literatürde bazen Sırt Sırt akreditif olarak da adlandırılmaktadır.

---

⁵¹ Nahit Töre, a.g.e., s. 109.

⁵² Cevat Gerdi, **Dış Ticaretin Finansmanı**, TOBB Yayınları Genel No:139, Ankara, 1990, s. 144.

Bu ödeme sisteminde aracı firma, satış yapacağı firma tarafından lehine açılmış bulunan akreditifi teminat göstererek kendisinin ithalat yapacağı firma lehine bir akreditif açmaktadır. Dolayısı ile karşılıklı akreditifte, ihracat ve ithalat akreditifi olmak üzere iki akreditif söz konusudur. Prime veya Master DC olarak da adlandırılan ilk akreditif, ithalatçı tarafından aracı konumundaki ihracatçı lehine açılan bir ihracat akreditiftir. İthalat akreditifi veya Slave L/C olarak da adlandırılan ikinci akreditif ise, aracı ihracatçı tarafından malın esas tedarikçisi lehine açılan akreditiftir.

Bu tür akreditifler transit ticaret yoluyla yapılan ihracatta ve mahsup yoluyla yapılan transit ticarete kullanılmaktadır. Bu akreditifte bir aracı ihracatçı, başka bir ülkedeki imalatçı ile anlaşıp sevkiyatı organize ederek komisyon kazancı sağlamaktadır.

Karşılıklı akreditifin işlerlik kazanabilmesi için esas olan hem ithalat hem de ihracat akreditifinin aynı bankada yapılmasıdır. İmalatçı malı yükleyip evrakı bankaya verdikten sonra, ihracat akreditifinin bedelinin ihracatçıya düşen kar kısmı ayrılır ve kalanı imalatçıya ödenir. Bununla birlikte, teminat kabul edilen ihracat akreditifine konu olan dış ticaret işlemi gerçekleşmemiş olsa bile; aracı banka malın esas tedarikçisinin bankasına ödemeyi yapmak durumunda kalacaktır.

2.4.5.2. Kırmızı Şartlı Akreditif

Kırmızı şartlı akreditif, malların gönderilmesinden önce lehdara, ihraç edeceği malların satın alınmasında, gerekiyorsa işlenmesinde, ambalajlanmasında, limana gönderilmesinde ve gemiye gelinceye kadar depolanmasında kullanılmak üzere avans verilmesini veya peşin ödeme yapılmasını mümkün kılan akreditiftir⁵³. Yani muhabir banka, ihracatçı sevk belgelerini ibraz etmeden avans ödemesinde bulunur. Bu akreditif türünün amacı ihracatçıyı malın sevk veya üretimden önce finanse etmektir. Bu akreditiflere kırmızı şartlı akreditif denmesinin nedeni akreditifin mektubunda talimatın kırmızı kalemle yazılmasıdır⁵⁴. Akreditif talimatındaki bu hükme dayanılarak verilen

⁵³ Milorad Tomic, a.g.e., s. 27.

⁵⁴ Mehmet Tomanbay, a.g.e., s. 86.

avans teminat aranmadan makbuz karşılığında verilmektedir. İhracatçıya verilen avans, malların sevkinde aracı bankaya verilen belgelerin bedelinden kesilerek kapatılmaktadır. Kırmızı şartlı akreditifte amir banka görevli bankaya avans ödemesi için yetki verir. Peşin ödenecek tutarın hangi koşullarda ihracatçıya ödeneceği akreditif metninde belirtilir. Eğer ihracatçı yüklemeyi yapmaz ve avans geri ödenmezse muhabir banka amir bankadan faizi ile birlikte kendisine geri ödeme yapılmasını ister. Aynı şekilde amir banka da ihracatçıdan talepte bulunur.

2.4.5.3. Yeşil Şartlı Akreditif

Yeşil şartlı akreditifte, ihracatçıya avans verilmekte, peşin ödeme imkanı sağlanmaktadır. Akreditifi açan banka lehine, akreditifin kullanıcısı tarafından bir teminat mektubu verilmemişse, red clause akreditifleri açtıran firmalar büyük risklere girerler. Bu riskler green clause akreditifler ile en aza indirilebilir. Satıcının malın bir bölümünü bir mağazaya veya benzeri bir kuruluşa depolaması halinde, kendisine bir makbuz verilmekte ve bu makbuzun bankaya ibrazı karşılığında akreditif tutarının bir bölümünü banka lehine ödemektedir. Uygulamada akreditifte konulan bu imkanı sağlayan şarta green clause denilmektedir⁵⁵.

Red ve green clause akreditiflerin temel amacı, ithalatçı tarafından ihracatçının finanse edilmesidir. Özellikle satıcının ülkesindeki kredi faizlerinin, alıcının ülkesindeki kredi faizlerinden yüksek olduğu durumlarda, bu tür akreditiflerde satıcıya düşük maliyetli fonları aktarma imkanı doğar⁵⁶.

2.4.5.4. Stand-By Akreditif

Bu tip akreditifler bir ödeme aracından çok bir garanti gösterme aracıdır. Taraflar arasında yapılan sözleşmelerde (genellikle müteahhitlik sözleşmeleri), taraflardan birisinin (müteahhit firma) yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumuna karşın, diğer

---

⁵⁵ Unal Tekinalp, a.g.e., s. 426.

⁵⁶ Akın Ekici, a.g.e., s. 36.

tarafın (işveren) garanti olarak bir teminat istemesi sonucu teminat gösterimi için bankalarca müteahhit taraf adına açılan kredilerdir. Amir banka, akreditif amirinin akreditif lehdarı ile yaptığı sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde, akreditifte gösterilen tutardaki parayı lehbara ödemeyi taahhüt eder⁵⁷. Yani ithalatçı tarafından yükümlülüklerin/ödemenin yerine getirilmemesi durumunda ihracatın yapıldığını kanıtlayan uygun evrakın bankaya ibrazı ile ödeme yapılır.

Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta; akreditifin kullanım vadesi ile (yükümlülüklerin/ödemenin yerine getirilmemesi durumunda) bankaya başvuru süresi arasında çelişki olmaması, akreditif vadesinin bu süreleri kapsayacak şekilde uzun olmasıdır.

2.4.6. Ödeme Biçimine Göre

Ödeme şekline göre dört çeşit akreditif vardır. 500 Sayılı Broşüre göre akreditifin

- Görüldüğünde Ödemeli
- Vadeli ödeme
- Poliçe kabulü
- Poliçe iştirası

yollarından hangisi ile kullanılacağına akreditifte açıkça gösterilmesi zorunludur.

2.4.6.1. Görüldüğünde Ödemeli Akreditif

Bu akreditifte ödeme, amir banka, teyit bankası ya da amir bankanın verdiği yetkiye dayanarak görevli banka tarafından, lehdarın akreditifte öngörülen belgeleri akreditif vadesi içerisinde, akreditifte adı geçen bankaya ibraz etmesi ve bu bankanın vesaiği uygun bulması durumunda yapılır. Bu şart teyitli bir akreditifte varsa teyit eden banka görüldüğünde lehbara ödemeyi yapacak, ancak belgeleri amir bankaya göndererek kendine ödeme yapılmasını bekleyecektir. Bu durum teyit bankasının amir bankaya bir tür kredi sağlaması anlamına geldiğinden herhangi bir ödememe durumunda süre bu banka aleyhine işler. Geçen bu süre teyit bankasının aleyhine ‘valör kaybı’ olarak

---

⁵⁷ İlker Parasız, a.g.e., s. 561.

işleyecektir. Ayrıca bir açıklama yapılmamış olması halinde olağan tür olan “görüldüğünde ödemeli akreditif” anlaşılır⁵⁸.

2.4.6.2. Vadeli Akreditif

Akreditif vadesi, ihracatçının malı yükledikten ve ilgili vesaiki görevli bankaya verdikten sonra mal bedelini talep ve tahsil etmeye hakkı bulunduğu süreyi ifade eder. Vadeli akreditif vesaik ibrazından itibaren satıcının alıcıya tanıdığı vadenin dolması ile birlikte ödemenin yapıldığı akreditif türüdür. İthalatçıya mal bedelini belgeler eline geçtikten belli bir süre sonra ödeme olanağını sağlar.

İthalatçı bankasına başvurarak ihracatçı lehine vadeli akreditif açılmasını talep eder. Amir banka teklifi uygun bulursa akreditifi açar ve ihracatçının bankasına gönderir. Bu bankanın da ödeme garantisini eklemesi isteniyorsa, akreditif metnine ‘teyitli’ ibaresi eklenir. Vadeli ödeme yapmakla görevlendirilen banka ihracatçıya akreditifin açıldığını ihbar eder. İhracatçı malı yükler ve vesaiki görevli bankaya ya da teyit bankasına ibraz eder. Görevli banka vesaiki uygun bulursa amir bankaya gönderir. Amir banka vesaiki inceler, akreditif koşullarına uygunluğunu saptarsa ödeme vadesinde ödeme taahhüdü altına girer ve ithalatçıya vesaiki teslim eder. İthalatçı teslim aldığı vesaikle malı gümrükten çeker ve kararlaştırılan ödeme vadesinde akreditif bedelini amir bankaya öder. O halde vadeli akreditifin, ihracatçının ithalatçıya bir kredi imkanı tanıdığı bir akreditif olduğu söylenebilir⁵⁹.

Vadeli satışlar için kullanılan bu akreditifte akreditif tutarının ödenmesine ilişkin süre, belgelerin ibrazından, fatura ya da konşimento tarihinden itibaren başlayabilir. Bu durumda ödeme vadesi akreditif vadesinden ayrı bir tarih olarak saptanır⁶⁰.

---

⁵⁸ Unal Tekinalp, a.g.e., s. 18.

⁵⁹ Emine Koban, **Dış Ticaret Eğitimi**, Alfa Yayınları, 2.Baskı, Bursa, Haziran 2003, s. 88.

⁶⁰ Vecdi Ünay, a.g.e., s. 96.

Vesaik ibrazında ve ibrazından bir süre sonra ödemeli iki tür akreditifin karışımı olan akreditifler de açılabilir. Örneğin akreditif tutarının yarısı vesaik ibrazında, yarısı da ibrazdan veya konşimento tarihinden belirli bir süre sonra ödemeli olabilir.

2.4.6.3. Kabul Kredili Akreditif

Kabul akreditifinde vesaik, bankaya, akreditif koşullarına uygun vade ile düzenlenecek olan bir poliçe ekinde teslim edilir. Bu poliçenin keşidecisi ve lehdarı ihracatçı, muhatabı ise amir banka ya da ihracatçının bankasıdır. Görevli banka vesaiki ve poliçeyi uygun bulursa amir bankaya gönderir. Poliçe ihracatçının bankası üzerine düzenlenmişse, bu aşamada poliçeyi kabul ederek poliçe vadesinde ödeme taahhüdü altına girer. Amir banka vesaiki inceler, akreditif koşullarına uygun görürse ve poliçe üzerine düzenlenmişse poliçeyi kabul eder. Poliçe teyit bankası tarafından kabul edilmişse ve talep ediliyorsa aval kaydını ekler, böylelikle poliçe vadesinde ödeme taahhüdü altına girer. Amir bankadan vesaiki teslim alan ithalatçı malı gümrükten çeker ve kararlaştırılan poliçe vadesinde akreditif bedelini amir bankaya öder. Amir banka ise görevli bankaya/teyit bankasına transferi gerçekleştirir. İhracatçıya ödeme yapılır.

2.4.6.4. İştirâ Akreditif

İştirâ, iştiraya yetkili kılınan banka tarafından poliçelerin ve/veya belgelerin değerinin verilmesi anlamına gelir. Bu tür akreditifte, ihracatçı bildirim doğrultusunda malı yükler, akreditif vesaikini iştirâ ile görevlendirilen bankaya ibraz eder. Bu banka vesaiki uygun bulursa iştirâ işlemini gerçekleştirerek ihracatçıya vesaik bedelini öder ve vesaiki amir bankaya gönderir. Amir banka vesaiki inceler, akreditif koşullarına uygunluğunu görürse ithalatçıdan mal bedelini alır ve iştirâ eden bankaya gönderir. İştirâ akreditifinde vesaikle birlikte ileri vadeli bir poliçe söz konusu ise, bu poliçe iştirâ edilir. Bu durumda amir banka iştirâ eden bankaya ödemeyi poliçe vadesinde yapacaktır. İştirâ ile görevli kılınmış banka akreditif şartlarına uygun olmayan belgeler karşılığında ödeme yapmışsa, ödediği parayı amir bankadan isteyemez. Bu durumda alacağını ancak iştirâ

ettiği belgede gösterilen malları paraya çevirmek ya da iştiraya aldığı poliçe bedelini lehdardan talep etmek yoluyla tahsil etmeye çalışacaktır⁶¹.

İştira akreditifinde amir banka ve varsa teyit bankası, lehdar tarafından akreditife dayanılarak çekilecek poliçenin (ibrazında ödemeli ya da vadeli) ödeme yükümlülüğünü, diğer akreditif türlerinden farklı olarak, yalnız lehdara karşı değil iyi niyetli hamillerine karşı da üstlenmiş olur.

2.5. AKREDİTİFLİ ÖDEME ŞEKLİNİN ALICIYA VE SATICIYA SAĞLADIĞI FAYDALAR

Dış ticarete kullanılan akreditif, ödeme yöntemlerinin en sık tercih edilenidir. Bunun nedeni akreditifin sadece ihracatçının değil ithalatçının da çıkarlarını korumasıdır. Akreditifle ödemenin dünya ticaretinde önemli yere sahip olmasının nedenleri ihracatçı ve ithalatçı açısından şöyle sıralanabilir:

İhracatçı açısından

- I. En az bir bankanın ödeme güvencesine sahiptir.
- II. Alıcının ülkesindeki politik risk, güvenceden dolayı en alt düzeye inmektedir.
- III. Akreditif bağlantısı gösterilerek ihracat kredisi kullanılabilir.
- IV. Yeni pazarlara girilerek satışlar artırılabilir.
- V. Bazı türleri sevk öncesi finansman sağlar.

İthalatçı açısından

- I Her şeyden önce, alıcı akreditif koşullarını yerine getirmeyen satıcıya ödeme yapılmayacağına ilişkin güvenceye sahiptir.
- II Bankalar, alıcı adına akreditif koşullarının yerine getirip getirmediğini inceler.

---

⁶¹ Milorad Tomic, a.g.e., s. 27.

- III. Mallar akreditifte belirtilen şartlara göre gönderileceği için alıcı “en son yükleme tarihini” saptayabilme imkanına kavuşmakta ve bu sayede malları zamanında elde etme olanağına sahip olmaktadır.
- IV. Mallarını güvence olarak göstererek onları pazarlayıncaya kadar çeşitli kaynaklardan borç bulabilir.
- V. Eğer satıcı ile anlaşır, mal bedelinin belgelerin ibrazında değil de, belirli bir süre sonra ödenmesi imkanı sağlanabilir. Bu ithalatçıya zaman kazandırarak daha düşük maliyette kredi sağlama imkanı verebilir
- VI. Alıcı mal bedelini peşin ödemek yerine, ödemeyi malların sevkıyatına kadar geciktirmek imkanına sahiptir. Ancak Kırmızı Şartlı Akreditif’te (Red Clause L/C) olduğu gibi, sevkıyat gerçekleştirilmeden mal bedelinin bir kısmı veya tümünün ödenmesi durumunda da ithalatçı iskonto alma imkanı elde edebilmektedir.

2.6. AKREDİTİF İŞLEMLERİNDE KULLANILAN BELGELER

Tüm akreditifler belgeye dayalıdır ve uygun belge ibraz karşılığında ödeme yükümlülüğü doğar. Akreditif işleminde kullanılan belgeler akreditif amiri alıcının istekleri doğrultusunda ve yerel mevzuatın izin verdiği ölçüde çeşitlidir⁶². MTO 500 sayılı broşürde belgeler “aksi taraflarca belirtilmiş olmadıkça” kaydıyla sayılmıştır. Buna göre taraflar, ibraz edilecek belgeleri diledikleri gibi kararlaştırabilirler. Tarafların farklı bir şey kararlaştırmaları daha büyük önem taşımaktadır. Açılan akreditifte sadece belgeler belirtilmişse, bu belgelerin uygunluğu 500 sayılı broşüre göre değerlendirilecektir. Uluslararası ticarete kullanılan belgelerin çeşitli yararları vardır. Taraflar arasında çıkacak yanlış anlaşılmaları önleyerek ticaretin gelişmesini sağlar. Akreditif işlemlerinde en çok kullanılan ve MTO 500 sayılı broşürde belirtilen belgeler şunlardır;

---

⁶² Akın Ekici, a.g.e., s. 37.

2.6.1. Taşıma Belgeleri (Konşimento)

Konşimento, nakliye araçları yola çıkmadan önce ihracatçının vereceği yükleme rotasına göre nakliyeciden düzenlenen malların teslim alındığını ve kararlaştırılan yere kadar taşıyıp ithalatçıya teslim edileceğini gösteren belgedir. Bu belge ile yük üzerine taşıma hizmetinden doğan edim sorumluluklar taşıyana geçer. Genellikle standart formatlara sahip olan taşıma belgesi taşıyıcı veya nakliye aracı tarafından ihracatçıya gerekli detaylar sorularak hazırlanır. İhracatçıdan hangi tür nakliye ile mallarını taşımak istediği, malların değeri, ağırlığı, hacmi ve evraklar için gerekli detaylar ve herhangi bir aksaklık durumunda ödemeyi kimin yapacağı gibi hususlarda bilgi istenir. Taşıma belgesi nakliye türüne ve nakliyeciden nakliyeciyeye değişebilir. Bir konşimentonun üç önemli işlevi vardır:

Malların taşınmak üzere teslim alındığını gösteren bir makbuzdur. Yükleten ile taşıyıcı arasında yapılan ve malların teslim edileceğine ilişkin bir navlun sözleşmesidir. Malı temsil eden ve mal üzerinde mülkiyet hakkı ifade eden bir belgedir⁶³.

- Konşimento, yükletenin isteği üzerine nama veya emre yazılı olmak üzere düzenlenebilir. Nama yazılı konşimento gönderilen adına düzenlenip, ciro yoluyla devri mümkün değildir. Bu nedenle banka tarafından pek tercih edilemez. Emre yazılı konşimento gönderilenin emrine veya sadece emre yazılı olarak düzenlenir. Ciro ve teslim yoluyla devredilir. Bu tür konşimento genellikle bankalar emrine düzenlenir.
- Konşimentolar taşıtanın isteği üzerine birden fazla orijinal nüshalı olarak düzenlenebilir. Taşıtanın istediği orijinal ve suret adetleri konşimentoda belirtmelidir.
- Konşimento malların gemiye yüklendiğini ibaresini taşımalıdır. Malların deniz yolu ile taşınması durumunda sözleşmede veya akreditifte açıkça izin verilmedikçe, malların gemiye yükleneceğini ifade eden taşıma belgelerini bankalar reddederler. Ancak akreditifte malların gemiye yükleneceği açıkça yazılmış ise bu taşıma belgesini bankalar reddedemezler.

---

⁶³ M.Vefa Toroslu, a.g.e., s. 10.

- Süresi içinde bankalara ibraz edilemeyen konşimentolara bayat konşimento denir. Akreditifte, taşıma belgelerinin yükleme tarihinden itibaren bankaya ibraz edilmeleri gereken süre belirtilir. Bu süre belirtmemişse, bankalar taşıma belgenin sağ alt tarafına taşıma şirketince yazılmış olan teslim tarihini takip eden 21 günlük süreden sonra kendilerine ibraz edilen konşimentoyu reddederler.

- Malların veya ambalajın kusurlu olduğunu açıkça gösteren bir ibare veya kayıt taşımayan konşimentoya temiz konşimento denir. Malın ambalajının sağlam olmadığını belirten konşimentoya kirli konşimento denir. Taşıyıcı, konşimentoyu düzenlemeden önce yüklenen malları kontrol eder. Malların ve ambalajlarının düzenli olmadığını görürse tespit ettiği eksiklikleri konşimento üzerine yazar ve sorumluluktan kurtulmuş olur⁶⁴.

Taşıma belgelerini: Deniz konşimentosu, Hava Yolu Konşimentosu, Demir Yolu Hamule Senedi ve Kara Yolu Taşıma Senedi olarak sıralamak mümkündür.

2.6.2. Ticari Belgeler

Bu tür belgelerden anlaşılan genellikle malın normal alım-satım işleminde kullanılan faturalardır. Dış ticaret işlemlerinde de normal ticari faturaların yanında bazı isimler altında başka türden isimlendirilmiş faturalarda kullanılmaktadır. Ticari belgeleri proforma ve ticari faturalar şeklinde sınıflamak mümkündür.

2.6.2.1. Proforma fatura

Teklif belirten faturaya “Proforma” kesin olanına ise “Orijinal” fatura denir. Dış ticarete ihracatçı firmanın bir teklif niteliğinde ithalatçı firmaya göndermiş olduğu, hiçbir ticari niteliği olmayan, ihracatçının ürününün özelliklerinin ithalatçıya bildirmesine yarayan belgedir. Tasarımı ve görünümü itibariyle normal ticari faturalardan farklı olmayan proforma faturalar teklif mektubu olarak değerlendirilir⁶⁵. Proforma faturalar ithalatçı tarafından akreditif açılması aşamasında kullanılmaktadır. İthalatçı, ihracatçının

---

⁶⁴ Vecdi Ünay, a.g.e., s.224

⁶⁵ Emine Koban, a.g.e., s. 21.

kendisine göndermiş olduğu proforma faturayı akreditifi açacak olan amir bankaya ibraz ederek kuşat mektubunun hazırlanmasını sağlar. Proforma faturada malın maliyeti, malın tarifi, yüklenen malın miktarı, çeşitli nakil masrafları, satış ve teslim şekli ile faturanın geçerlilik süresi yazılıdır⁶⁶.

2.6.2.2. Ticari fatura

İthalat ve ihracat işleminde konu olan malın satış sözleşmesi çerçevesinde nihai satış işlemi gerçekleştirildikten sonra ihracatçı tarafından düzenlenen belgedir. Dış ticaret işleminde asıl olan belge ticari faturadır⁶⁷. İhracatçı tarafından ithalatçıya verilmek üzere düzenlenen ve tasdik olunarak üzerinde malın birim fiyatını, toplam fiyatını, miktarını, ağırlığını; özelliklerini, satıcının adı ve adresini, alıcının adı ve adresini, borcun ödeme şeklini, satış şartları ile yükleme ve boşaltma yerini gösteren belgedir. Gümrük işlemlerinde ve döviz taahhütlerinin kapatılmasında bu fatura kullanılmaktadır⁶⁸. Akreditif işlemlerinde ticari faturaların mutlaka akreditif şartlarına göre düzenlenmesi gereklidir. Aksi taktirde akreditifin rezervi yoluna gidilebileceğini gibi, söz konusu faturanın da orijinal fatura olarak işlem görmesi engellenmiş olur.

2.6.2.3. Konsolosluk Faturası

Malın gideceği ülkenin konsolosluğu tarafından, mal menşei birim fiyatı ve mal değerinin onaylandığı faturalardır. Onay konusu faturalar ithalatçı ülkelerin konsolosluklarından elde edilmektedir. Konsolosluktan böyle bir onay alınmasındaki amaç, gümrük bilgileri veya istatistik toplamakla ilgili olabileceği gibi, ithalatçının faturada sahte fiyat göstermesinin önüne geçmek düşüncesi de olabilir. Çünkü özellikle kambiyo denetimi uygulayan ülkelerde ithalatçılar fatura bedellerini olduğundan düşük göstererek, ülkeden dışarıya sermaye kaçırabilirler⁶⁹.

---

⁶⁶ Ömer Akat, **Uluslararası Pazarlama Karması ve Yönetimi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003, s. 221.

⁶⁷ Emine Koban, a.g.e., s. 21.

⁶⁸ M. Vefa Toroslu, a.g.e., s. 19.

⁶⁹ Halil Seyidoğlu, a.g.e., s. 371.

2.6.2.4. Navlun Faturası

Navlunun satıcı (ihracatçı) tarafından ödenmesi durumunda, bunun konşimento üzerinde belirtilmesi gerekli ve bazen de zorunluluktur. Ancak bu belirtilmemişse, satıcı firmanın taşıyıcı firmadan bir navlun faturası olarak ithalatçı firmaya vermesi, ya da tahsil belgeleri arasına navlun faturasını da koyması gerekir. Navlun faturası malın ithal edildiği ülkede vergiye tabi kıymetinin tespitinde dikkate alınacak kıymet faktörlerinden birini oluşturur.

2.6.3. Sigorta Belgesi

Varış Limanına Kadar Navlun ve Sigorta Primi Ödenmiş (CIF) veya Belirlenen Varış Yerine Kadar Navlun ve Sigorta Primi Ödenmiş (CIP) teslim şekline göre yapılan ihracatta söz konusu olmaktadır. İthalatçının verdiği bilgiler ve talimat doğrultusunda ve ithalatçı hesabına ihracatçı tarafından yaptırılmaktadır. Malın satıcı tarafından alıcıya sevki sürecindeki taşıma risklerini kapsar. Sigorta belgeleri malın istenilen riskler kapsamında sigorta edildiğini kanıtlar. Sigorta belgelerinin en yaygını **Sigorta Poliçesi'dir.**

Bu belge sigorta edilen ile sigorta eden arasında yapılan bir sözleşme olup tarafların hak ve sorumluluklarını gösterir. Sigortadan yararlanacak olan kişinin adına, emrine ya da hamiline düzenlenir. Sigorta kapsamındaki haklar ciro yolu ile başkasına devredilebilir.

UCP-500'üne göre sigorta belgesinin kapsaması gereken minimum sigorta değeri malların CIF bedeli (ismi belirtilen varış limanına kadar mal bedeli+sigorta+navlun) veya CIP bedeli (ismi belirtilen varış yerine kadar taşıma ücreti ve sigorta ödenmiş) artı %10'dur.

Sigorta poliçeleri ve sertifikaları arasında en çok kullanılan deniz sigorta poliçesidir. İhracatçı her mal gönderiminde nakliyeye ilişkin belgeleri arasında

sigortacısından temin ettiği sigorta sertifikasını da hazırlar. Sigorta poliçesinde belirtilecek hususlardan bir veya birkaçının kesinlik kazanmadan sigorta yaptırılmasının gerekli olduğu hallerde ve özellikle bankalar tarafından akreditif açıldığında sigorta teminatına ihtiyaç duyulması halinde, elde bulunan bilgilerle geçici bir poliçe tanzim edilir. Buna “**Flotan Poliçe**” **denir**. Sevkiyat gerçekleşmeye başladığı zaman, kesinleşen bilgilerle kat’i sigorta poliçesi tanzim edilir.

2.6.4. Diğer Belgeler

Alıcı istediği takdirde, dolaşım belgesi, menşe şahadetnamesi, koli listesi, çeki listesi ve sağlık raporları gibi diğer belgelerin de poliçeye bağlanmış bulunması gerekir.

2.6.4.1. ATR-Dolaşım Belgesi

Avrupa Topluluğu ülkelerine yapılan ihracatta düzenlenen belgelerdir. İhracatçı ülkenin gümrük idaresi tarafından düzenlenmektedir ve ithalatçıya gümrük indiriminden yararlanma hakkını vermektedir. Yani ortak pazar protokolüne göre tercihli rejimden yararlanabilmesi için, ihracatçı tarafından düzenlenen ve Ticaret Odasınınca tasdik, Gümrük İdaresince vize edilen belgedir. Malların ithali sırasında Gümrük İdaresi’ne verilen bu belge ithalatçıya, gümrük indiriminden ve birtakım ticari kolaylıklardan yararlanma imkanı sağlamaktadır⁷⁰. Dolaşım belgeleri A.TR.1, A.TR.3, EUR.1 olarak 3 tanedir.

2.6.4.2. Menşe Şahadetnamesi

Menşe Şahadetnamesi, ihraç edilecek malın üretildiği ülkeyi gösterir⁷¹. Sağlık veya gümrük vergileri açısından gerekli olabilir. İhracatçı tarafından ithalatçı ülkenin belirlediği şekilde hazırlanır. Menşe Şahadetnamesi, ihracatçı tarafından hazırlandıktan sonra ihracatçının bağlı bulunduğu ticaret odası tarafından onaylanır. İthalatın yapılacağı

---

⁷⁰ Vecdi Ünay, a.g.e., s. 254.

⁷¹ Halil Seyidoğlu, a.g.e., s. 373.

ülkenin elçilik veya konsoloslüğunca onaylandığı da olur. Dört nüsha olarak eksiksiz ve usulüne uygun olarak doldurulan özel menşe şahadetnameleri odalarca beyan tasdiki işlemine tabi olmaktadır. Odalarca düzenlenmesinden sonra bir yazı ekinde Dış Ticaret Müsteşarlığı' na ve Bölge Müdürlüğüne gönderilmektedir. Buralardan da alınan onaydan sonra iki örneği ihracatçıya geri verilmektedir. Malların menşei, hangi ülkeye ait olduğu, ithalatçı ülke tarafından uygulanacak gümrük vergisi oranlarını etkileyebilir. Bu nedenle söz konusu belgeyi ithalatçı ülkenin talep ettiği biçimde dikkatlice ve doğru hazırlamak çok önemlidir.

2.6.4.3. Koli listesi

Koli listesi faturayı tamamlayıcı nitelikte bir belgedir. Özellikle malların tartılmasının imkansız olduğu hallerde ihraç edilecek malların miktarı, fiyatı ve ambalajı hakkında bilgi vermektedir. Koli listesi;

- İhraç konusu ürünlerin ambalajı, her bir kutu, balya veya çuvalın içinde neler olduğu ve yüklemeye konu her bir kolinin boyutları ve ağırlığı gibi hususlarda detaylı bilgileri içerir.
- Taşıyıcı açısından yüklemenin nasıl yapılacağına karar verileceği aşamada önemli bilgiler sağlar.
- Hasar durumunda, sigorta şirketlerince aranan önemli bir belgedir.
- Koli listesi, malın sayımı, teslimi ve koliyi açmadan içindeki malın bilinmesine olanak sağladığından gümrük kontrolünde önemli faydalar sağlar. Gümrük yetkililerince inceleme aşamasında, müşteri için de yükün içeriğini tespit etmek açısından gerekli bir belgedir, ihracatçılar tarafından düzenlenir⁷².

2.6.4.4. Çeki Listesi

Ticari faturada belirtilen malın ağırlığının satıcı ya da tarafsız bir başka şahıs tarafından ayrı bir belge olarak beyan edilmesidir. Hangi taşıta ne kadar mal yüklendiğini, her birim, paket, çuval, vs. ağırlığının bilgilerini içermektedir. Dolayısıyla

---

⁷² Yusuf, Sayıt, **Çıkış Gümrüğünde İstenen Belgeler**, 3.B. İGEME Yayınları, Ankara, 1993, s.41.

çeki listelerinde kayıtlı ağırlıkların, fatura ve konşimentoda yazılı ağırlıklara uygun olması gerekir⁷³. Gümrük idareleri veya ithalatçının kendisi istenebilmektedir. Tır ve vagonla yapılan taşımada otomatik tartı cihazlarından çıkan tartı fişleri çeki listesi yerine geçer. Ancak akreditifli işlemlerde bu tür fişlerin kabul edildiğinin akreditif metninde açıkça belirtmesi gerekmektedir.

2.6.4.5. Sağlık Sertifikası

Bitki ve bitkisel ürünlerin ihracatında kullanılan bir belge olup, ihracatçı ülke gümrüklerinden malların çıkış işlemlerinin yapılabilmesi ve ithalatçı ülke gümrüklerinde giriş işlemleri için kullanılan uluslararası geçerliliği olan bir belgedir. Bu belge ihraç konusu ürünün, her türlü hastalık ve zararlıdan arındırılmış olduğunu, tüketime uygun olduğunu kanıtlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Bunlara ek olarak, akreditifte başka belgelerin düzenlenmesi de şart koşulabilir. Akreditifte aksi belirtilmediği sürece, ibraz edilen belgelerinin orijinal olması gerekir. Yine aksi belirtilmedikçe, belgelerin düzenlenme tarihi de akreditifin açılışından önceki bir tarihi taşıyabilir. Belgelerin bir an önce akreditif amirinin eline geçmesi büyük önem taşımaktadır. Genellikle belgelerin nasıl gönderileceği de akreditif metninde belirtilir. Buna uygun olarak belgelerin gönderilmesi halinde, banka görevini yapmış olacaktır.

2.7. AKREDİTİF BELGELERİNİN İNCELENMESİ VE SONUÇLARI

Akreditif uygulaması tamamen belgelere dayandığından MTO 500 Sayılı Kurallarda belgelere ayrılmıştır. Taraflar MTO 500 Sayılı Kurallarda değinilmeyen, istedikleri tüm belgeleri de akreditif koşulu haline getirebilirler. Akreditif belgeleri ile ilgili tüm maddelerde “aksi akreditifle belirtilmediği sürece”, “aksine akreditifte yetki verilmediği” şeklinde ibareler yer almaktadır.

---

⁷³ Mehmet Tomanbay, a.g.e., s. 106.

2.7.1. Belgelerin Gönderilmesi

Belgelerin süratle akreditif bankasına gönderilmesi amirin (ithalatçı) malları gümrükten çekmesi için büyük önem taşımaktadır. Görevli bankanın, teyit bankasının veya iştiraya yetkili bankanın lehdarın tevdi ettiği belgeleri ne kadar süre içinde akreditif bankasına göndereceklerine dair MTO 500 Sayılı Kurallarda bir süre öngörülmemiştir. Bankaların kendilerine tevdi edilen belgeleri makul bir süre içinde akreditif bankasına göndermeleri gerekir. Aksi takdirde bu bankalar akreditif bankasına karşı vekalet ilişkisi içinde sorumlu olurlar. Amir malları gümrükten çekebilmek için belgelerin bir an önce kendisine teslim edilmesini beklemekte olduğundan, bu yüzden akreditif bankasını sorumlu tutabilecektir. Belgelerin gönderme sırasında kaybolmasından veya gecikmesinden ise bankalar sorumlu değildir.

2.7.2. Bankaların Belgeleri İnceleme Yükümlülüğü

Bankaların kendilerine ibraz edilen belgeleri inceleme yükümünün ölçüsü, belgeye bağlılık kuralı çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu sebeple bankalar ibraz edilen belgeleri, dış görünüş itibarıyla ve sıkı şekil şartlarına bağlılık ilkeleri doğrultusunda makul özen göstererek inceleyeceklerdir⁷⁴. MTO 500 Sayılı Kurallarda makul özen gösterilmesinde bir kıstas öngörülmüştür: “Belgelerin dış görünüşleri itibarıyla akreditif şartlarına uygunluğu bu maddelerde yansıtılan milletlerarası standart bankacılık uygulaması ile belirlenecektir”. Makul özen göstererek incelemeye bir örnek vermek gerekirse, akreditif belgesi oluşturan kalite raporu ihtimallere yer veriyorsa veya genel anlamlar taşıyorsa, farklı yorumlara neden oluyorsa lehdardan kesin rapor istenecektir.

Belgeler sadece dış görünüşleri itibarıyla inceleneceğinden, belgelerin sahte olup olmadığı, geçerli olup olmadığı, imzaların sahte veya imzalayanların yetkili olup olmadığı incelenmeyecektir. Belgeler şeklen uygunsa; amirin belgelerin sahte, eksik, tahrif edilmiş olduğunu iddia etmesi, dış görünüşlerine göre karar vermeyi kural olarak

---

⁷⁴ Vahit Doğan, a.g.e., s. 274.

etkilemez. Aksi takdirde her amir, bu tür beyanlarla ödemeyi durdurabilirdi. Ancak bu kural kesin değildir, akreditif bankası vekalet akdi ilişkisi içinde müvekkili amirin çıkarlarını korumak zorundadır. Bir belgedeki sahtecilik -örneğin bizzat belgeyi düzenleyen kuruluşça bildirilirse veya bu konuda delil getirilirse- akreditif bankası ödemeyi reddedecek ve akreditif meblağını yatırmak için mahkemeden tevdi mahalli istemesi gerekecektir. Belgelerin dış görünüşleri itibariyle uygunluğu konusunda literatürde farklı iki görüş vardır.

Bir görünüşe göre, belgeler akreditif şartlarına kesin kez -harfi harfine- uygun olmalıdır. Daktilo hataları dahi belgelerin uygun olmadığı iddialarına yol açabilecektir. Bu uygulamaya iyi niyet kurallarına göre bir kısıtlama getirilmesi gerektiği, “kesin kez uygunluk” kuralının uygulanması mantıksız ve saçma sonuçlara götürüyorsa itibar edilemeyeceği kabul edilmektedir⁷⁵. Esasen MTO 500 Sayılı Kurallarda “kesin kez uygunluk” kuralına herhangi bir atıf da yoktur. Milletlerarası akreditif uygulamasında genellikle kabul edilen kural “esas itibariyle uygunluk” kuralıdır. MTO 500 Sayılı Kurallarda da; belgelerin incelenmesinde “kesin kez uygunluk” kuralının önlenmesi için milletlerarası standart bankacılık uygulaması kabul edilmiştir.

Esasta uygunluk ilkesinin kabul edilmesi halinde “önemsiz” uygunsuzlukların belgenin reddine neden olmayacağı sonucuna varılmaktadır. 500 Sayılı Kurallara göre, belgeler birbirleri ile uyum halinde de olmalıdır. Akreditif koşulları arasında yer almayan belgeler incelemeye alınmayacaktır.

2.7.3. Belgelerin Akreditif Bankasına Gönderilmesi ve Akreditif Tutarının Talep Edilmesi

Süresi içinde ibraz edilen belgeleri görevli banka tıpkı akreditif bankası gibi makul süre içinde -en geç 7 iş günü içinde- inceleyecek, uygun görürse akreditif bedelini ödeyecek ve belgeleri akreditif bankasına göndererek akreditif meblağını talep edecektir. Ancak görevli bankanın lehdara karşı hiçbir yükümlülüğü olmadığından, akreditif

---

⁷⁵ Vahit Doğan, a.g.e., s. 276.

bedelini ödemedi veya belgelere rezerv koymadan da belgeleri, akreditif bankasına gönderebilecektir. Görevli banka ile akreditif bankası arasında bir vekalet ilişkisi olduğundan, makul bir süre içinde belgeleri yollaması gerektiği sonucuna varılacaktır.

Belgeler akreditif vadesi içinde görevli bankaya ibraz edildiği için; belgelerin akreditif bankasına ulaştığı tarih sadece belgeleri makul süre içinde -en geç 7 iş günü- inceleme açısından önem taşıyacaktır. Akreditif bankası makul süre içinde -en geç 7 iş günü içinde- belgeleri inceleme, kabul veya reddetme yükümlülüğü altındadır. Makul süre geçtikten sonra belgelere rezerv koyup iadesi mümkün değildir.

Akreditif bankasının akreditife uygun olmadığı için belgelere makul süre içinde rezerv koyduğunu bildirmesi yeterli olmayacak; akreditif bankası rezervleri bildirmekle beraber; belgeleri iade veya emre hazır tuttuğunu da bildirecektir. Lehdar rezerv konulan belgeleri akreditif süresi içinde akreditife uygun hale getirerek bankaya tekrar ibraz etme hakkına sahiptir.

Akreditif teyit edilmiş ise teyit bankası görevli banka olarak kabul edilecektir. Böylece lehdarın belgeleri akreditif süresi içinde teyit bankasının ibraz yeri şubesine ibraz yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak teyit bankası herhangi bir görevli bankadan farklı olarak aynı zamanda ikinci bir akreditif bankasıdır. Belgelerin teyit bankasına ibraz edilmesi halinde, teyit bankasının, makul süre (en geç 7 iş günü) içinde ve akreditif bankasından bağımsız inceleme yükümlülüğü olduğu kabul edilmektedir. Çünkü teyitli akreditiflerde teyit bankasının belgeleri kabul ve inceleme yükümlülüğü yanında ödeme yükümlülüğü de kabul edilmiştir⁷⁶. Belgeler akreditife uygun değilse rezerv koyup iade veya emre hazır tutma, uygunsa veya makul süreyi geçirirse akreditif meblağını ödeme zorundadır. Teyit bankası akreditif bedelini öderse, rücu için belgeleri akreditif bankasına gönderecektir. Akreditif bankası belgeleri aldığı tarihten itibaren makul sürede -en geç 7 iş günü belgeleri inceleyecek, uygun bulmazsa rezerv koyup teyit bankasına iade

---

⁷⁶ Vahit Doğan, a.g.e., s. 276.

edecektir. Teyit bankası belgelerin akreditife uygun olduğunda ısrar ederse iki banka arasında hukuki ihtilaf doğacaktır.

Uygulamada olduğu gibi, teyit bankasının akreditif meblağını ödemeyerek akreditif bankasına göndermesi ve onun cevabını beklemesi; makul süre -azami 7 iş günü- açısından teyit bankası için büyük risk oluşturacak, sürenin geçmesi halinde teyit bankası lehdara ödeme zorunda kalacaktır.

Teyit bankasının rezerv koyup iade ettiği belgeleri lehdarın akreditif bankasına gönderme hakkı vardır. O taktirde akreditif bankası -teyit bankası yokmuş gibi- yine makul süre içinde belgeleri inceleyecek, uygun görürse, akreditif meblağını ödeyecek veya rezerv koyup belgeleri lehdara iade edecektir.

2.7.4. Amir veya Üçüncü Kişiler Tarafından, Akreditifin Ödenmemesi

Amir, satış akdinden ötürü satıcı ile aralarında ihtilaf çıkması ve özellikle ertelemeli ödemeli akreditiflerde belgeleri aldıktan sonra malları gümrükten çektiği zaman, malların satış sözleşmesi şartlarına aykırı, ayıplı, kusurlu veya miktar bakımından eksik olduğu sonucuna varması halinde, akreditif bankasının ve teyit bankasının ödememesi için mahkemelerinden ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz talebinde bulunmakta ve dava açmaktadır. Lehdardan alacaklı olduklarını ileri süren üçüncü kişilerin de aynı yola başvurdukları görülmektedir.

Akreditifin mallarla ilgisi yoktur. Akreditif bankası ve varsa teyit bankası, akreditif belgeleri dış görünümü itibariyle, akreditife uygun ise, ödeme yükümlülüğü altındadırlar. Ertelemeli ödemeli akreditiflerde de akreditif bankasının ve teyit bankasının –belgelere rezerv koymadıklarından- akreditif bedelini ödeme yükümlükleri kesinleşmekte; sadece akreditif bedelini ödeme belli tarihe kadar ertelenmektedir. Bu nedenle ne akreditif bankasının ne de teyit bankasının akreditif meblağını ödememesi için mahkemelerden tedbir istenemez. Ayrıca teyit bankası yurt dışında bulunduğundan, mahkemesi'nin vereceği ihtiyati tedbir kararı ne yabancı bir ülkede uygulanabilir, ne de

yabancı bir bankaya karşı ileri sürülebilir. Burada tek hatıra gelen yurt dışındaki lehdarın -ertelemeli ödemeli bir akreditifte- ithalatçı ülke bankasından olan akreditif alacağına mahkemesinin ihtiyati haciz koyulması kararını vermesi ve bunun bankaya bildirilmesidir. Bazı mahkeme kararlarında akreditifin teyitli olması halinde dahi lehdarın akreditif alacağı üzerine konulan ihtiyati haciz kararı nedeniyle akreditif bankasının teyit bankasına da ödeme yapmaması hükme bağlanmaktadır. Mahkemenin aldığı ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararları, yurt dışındaki teyit bankasına karşı ileri sürülemeyecek ve teyit bankası lehdara ödeme yapmak zorunda kalacaktır. Akreditif bedelini ödeyen teyit bankası; akreditif bankasına karşı alacaklı sıfatını kazanmaktadır. Bu nedenle, ödemede bulunan teyit bankası ise, lehdarın alacağını değil, fakat kendi alacağını akreditif bankasından talep etmektedir. İthalatçı ile teyit bankası arasında bir alacak ilişkisi yoktur. Mahkemenin amirin, lehdardan alacağı nedeniyle teyit bankasının alacağına haciz uygulaması mümkün değildir.

“Teyit bankası ikinci bir akreditif bankası gibidir. Lehdar tarafından akreditif süresi içinde uygun belgelerin ibrazı halinde akreditif bedelini ödemekle yükümlüdür. Ödediği bedel için ise akreditif bankasına rücu eder. Teyit bankasının lehdara ödeme yapması ile akreditif bankasının lehdara karşı akreditif borcu sonra erer, ancak teyit bankasının alacağı doğar. Teyit bankasının isteyeceği alacak lehdarın alacağı değil, kendi alacağıdır. Akreditif lehdarının akreditif alacağının doğumu için ödeme yeri bankasına akreditif süresinde uygun belgeleri ibraz etmesi gerekir. Teyitli akreditifte teyit bankası aynı zamanda ödeme yeri bankası olduğundan teyitli akreditifin özellikleri de dikkate alınarak lehdarın öncelikle teyit bankasına başvurması gerekir. Teyit bankası herhangi bir sebeple ödeme yapmaz ise lehdar o zaman akreditif bankasına başvurabilir. Akreditif bankasının sonradan teyit bankasına ödememe talimatı vermesi teyitli akreditifin niteliği gereği mümkün değildir. Çünkü teyit bankasının akreditifi teyit etmekle lehdara karşı akreditif bankasından ayrı, bağımsız ve asli yükümlülüğü doğar. Lehdara karşı bağımsız bir borç taahhüdü altına girer. Teyitli akreditifte lehdarın akreditif alacağı ödeme bankası olan teyit bankası nezdinde doğar. Alacağın akreditif bankası nezdinde doğması için lehdar tarafından teyit bankasına başvurulup ödeme yapılmaması nedeniyle akreditif bankasına lehdar tarafından başvuru yapılması gerekir.

2.7.5. Akreditifin Bağımsızlığı

500 Sayılı Kurallarda akreditifin bağımsızlığını ve lehdara karşı belgelere bağlı olarak mücerret borç ikrarını açıkça vurgulamaktadır.

1. Akreditifler doğaları itibariyle, dayandırılacakları satış sözleşmelerinden veya diğer sözleşmelerden ayrı işlemlerdir ve akreditifte her ne şekilde olursa olsun bu sözleşmelere değinilmiş olsa dahi bu sözleşmeler bankaları ilgilendirmez ve bağlamazlar. Dolayısıyla, bir bankanın akreditife ilişkin ödeme, poliçe kabul etme ve ödeme, iştirah veya diğer herhangi bir yükümlülüğü amirin akreditif bankası veya lehdarla olan ilişkisinden kaynaklanan hak taleplerine ve savunmalarına tabi değildir.

2. Bir lehdar, hiçbir zaman bankalar arasında ve akreditif amiri ile akreditif bankası arasında mevcut sözleşme ilişkilerinden yarar sağlayamaz.

Akreditif bankası amirle, görevli banka veya teyit bankası arasındaki sözleşme ilişkisini veya amirle lehdar arasındaki sözleşme ilişkisini lehdara karşı ileri süremez. Keza lehdar amir ile akreditif bankası, akreditif bankası ile görevli banka veya teyit bankası arasındaki ilişkileri akreditif bankasına karşı ileri süremez. Diğer akdi ilişkiler sadece sözleşme taraflarını ilgilendirir.

Akreditif işlemlerinde tüm ilgili taraflar belgelerin ilgili olabileceği mal, hizmet ve/veya diğer yapılan işleri değil, belgeleri göz önünde bulundurarak (belgeler üzerinde) işlem yaparlar. Bankalar açısından mallarla belgeler arasında hiçbir ilişki yoktur. Mal ile ilgili sözleşmelerin tamamen yerine getirildiğinin ispat edilmesi halinde dahi akreditife uygun olmayan belgeler kabul edilmeyecektir.

2.8. AKREDİTİFLERDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR: REZERV

Akreditif açıldıktan sonra çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sorunlar bankaların aracılığı ile giderilmek zorundadır. Akreditif şartlarına, istenilen evrak türüne, sayısına,

yükleme ve boşaltma yerlerine, taşıma araçlarına veya sürelerle ilişkin sorunlar karşılıklı uzlaşma ve bankaların aracılığı ile giderilebilir. Her türlü değişiklik bankaların onayı ve yardımı ile çözülür.

Akreditif konusu mallar yüklenip buna ilişkin vesaik bankaya ibraz edilir. Bankalar akreditif işlemlerini vesaikle dayalı olarak yürütürler, çünkü malları değil malları temsil eden vesaiki dikkate alarak işlemler yaparlar. Vesaiki oluşturan belgeleri dış görünüş itibariyle dikkatle incelemek ve bu belgelerin uygunluğunu akreditif mektubuyla karşılaştırarak saptarlar. Bankalar bu incelemede olumlu bir sonuca ulaştıkları takdirde akreditifi kabul ederler ve ithalatçıya ulaştırırlar aksı halde reddederler. Bu reddetme işlemine Rezerv Koyma veya sadece rezerv denir⁷⁷. Rezervler genellikle karşımıza iki şekilde çıkmaktadır.

Evrak Sayısında Hata: Akreditif şartlarında sıralanan belgeler bazen eksik sayıda ibraz edildiği gibi bazen de hiç ibraz edilmeyebilir. Örneğin 4 adet fatura yerine 3 gibi. Bu durumda ihracatçıdan eksik belgeler talep edilir. İhracatçı eksikliği gideremez ise kendisine ödeme yapılmayarak rezerv bildiriminde bulunulur.

Evrak İçeriğinde Hata: Belgeler tam eksiksiz olarak ibraz edildiği halde üzerinde yazım hataları olabilir. Örneğin mal sayısında hata, toplama hatası, birim fiyat hatası veya miktar hatası gibi. Böyle durumlarda da evrak üzerindeki hatalar ihracatçı tarafından giderilemiyorsa rezerv konusu olur. Rezerv bildirimini müteakip amir bankadan gelecek ödeme emrine kadar ihracatçıya ödeme yapılmaz⁷⁸.

İhracatçılar bankalara vesaik ibraz ederken çok dikkatli davranmalıdırlar. Akreditif şartlarında yazılı belgeleri tam ve eksiksiz olarak hazırlayıp ibraz etmelidirler. Yine yazım hatalarına dikkat etmelidir. Bu tip sorunlar ihracatçıya parasının geç ödenmesini gerektiren sebepler ortaya çıkarır. Bu yüzden ihracatçı olarak çok özenli ve itinalı davranmakta yarar vardır. Rezerv demek ihracatçı açısından zaman kaybı ve eline parasının geç ulaşması demektir.

---

⁷⁷ Emine Koban, a.g.e., s.104

⁷⁸ www.tandoganlaw.com akreditif. Erişim 18.01.2007

2.9. AKREDİTİF İŞLEMLERİNDE MALİYET VE KÂRLILIK

Akreditif, dış ticarete hem bir ödeme yöntemi hem de bir finansman yöntemi olarak kullanılmaktadır. Akreditifli ödeme, diğer ödeme yöntemlerine göre daha pahalı olmasına rağmen, en güvenilir olanıdır. Mal bedelinin banka taahhüdünde olması, transfer riskinin büyük ölçüde ortadan kalkması, satıcı ve alıcının kredi imkanı elde etmesi, gerekli koşulların yerine getirilmesinin (belgelerin incelenmesi) bankaca sağlanması gibi faydaları sağlamaktadır. Bu güveni ve huzuru alıcı ve satıcıya sağlayan bankalar ise, yapmış oldukları bu hizmet karşılığında gelir elde etmektedirler. Söz konusu olan gelirler bankaların karlarını arttırmaktadır.

Bütün vesaikli krediler, maliyet tespiti açısından çeşitli dilimlere ayrılırlar; Akreditif açılması, ihbarı, teyit edilmesi, düzeltilmesi, ödeme yapılması, poliçelerin kabulü, ciro edilmesi gibi, bütün bu farklı dilimler için bankalarının aldıkları komisyon değişmektedir. Ayrıca bankalar komisyon bedelini belirlerken, tarafların ticari güvenilirliği ve buldukları ülkelerin finans piyasasındaki yeri gibi kriterleri değerlendirirler.

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA- HERSEK’TE GENEL SİYASİ-EKONOMİK DURUM VE BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. BOSNA-HERSEK’İN GENEL SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

2.1.1 . Siyasi Durum

Bosna-Hersek (BH) Devleti 1992-95 yılları arasındaki iç savaşı sona erdiren Dayton Anlaşmasıyla, kendi içerisinde 10 ayrı kantona ayrılan Bosna Hersek Federasyonu’ndan (BHF) ve Sırp Cumhuriyeti’nden (SC) oluşan iki entite⁷⁹ ile Brčko özerk bölgesinden oluşmaktadır. Bosna Hersek Federasyon anayasasında Boşnak ve Hırvatlar, Sırp Cumhuriyeti’nde’ ise Sırp kurucu halk olarak kabul edilmektedirler. Devletin başında bir Boşnak, bir Sırp ve bir Hırvat üyeden oluşan ve dönüşümlü olarak bir üyenin başkanlık ettiği bir Başkanlık Konseyi ve bu konseye bağlı olarak çalışan bir Bakanlar Kurulu bulunmaktadır.

Her iki entitenin ayrı ayrı devlet başkanı, hükümeti, temsilciler ve halklar meclisi, polisi, ordusu, bürokrasisi bulunmaktadır. Bir de kantonlardan oluşan federasyonda her kantonun başkanı, hükümeti, kanton meclisi ve bürokrasisi bulunmaktadır. Bu yapı, gücün devlet düzeyinde toplanarak merkezi politikaların belirlenmesini, uygulamaların yürütülmesini engellemekte, yetki ve otoritenin kutuplaşmasına yol açmakta, makro politikaların uygulanmasını zorlaştırmakta, ülke içerisinde farklı mevzuatların uygulanmasına neden olmaktadır.

Bosna Hersek Federasyonu Boşnaklar ve Hırvatlar arasında 31 Mart 1994 tarihinde imzalanan Washington Anlaşması ile kurulmuştur. Federasyon içindeki 10 kanton nüfus yapılarına göre “Hırvat yoğun”, “Boşnak yoğun” veya “etnik olarak

---

⁷⁹ Entite ‘Devletçik’ anlama gelmektedir.

karışık” kantonlar olarak ayrılmışlardır. Her kantonun kendi seçmenlerince doğrudan seçilen bir Başkanı ve Meclisi bulunmaktadır. Kanton meclislerinin üye sayısı her kantonun nüfusuna göre değişmektedir. Kanton Meclisleri, Başkan tarafından önerilen Kanton Başbakanını ve Hükümetini onaylamaktadır. Kanton meclislerinin ve hükümetlerinin üzerinde “Bosna-Hersek Federasyonu Temsilciler Meclisi” ve “Bosna-Hersek Federasyonu Halk Meclisi” adıyla iki kanattan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu Parlamentosu ve Bosna-Hersek Federasyonu Hükümeti yer almaktadır.

Devlet ve entite düzeyindeki hükümetlerin üzerinde ayrıca bir de uluslararası toplum adına Yüksek Temsilci (OHR) bulunmaktadır. Bu yüksek temsilci yetkilerini 56 ülkeden oluşan Barış Uygulama Konseyi üyelerinin her yıl dışişleri bakanları düzeyinde yapılan toplantılarında alınan kararlar çerçevesinde kullanmaktadır. Yüksek temsilcinin görevi, zaman içerisinde iki entiteyi birbiriyle kaynaştırmak ve ülkenin Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik sürecinin gereklerinin yerine getirilmesi sürecini denetlemektir. Yüksek Temsilcinin varlığı ve uluslararası toplumun Bosna Hersek’teki reform sürecine doğrudan dahil olması, reformları ve uygulamasını garanti altına almakta, ülkenin istikrarına katkıda bulunmaktadır.

Merkezi hükümetlerin yetkisi ve etkinliği sınırlı kalmakta, bu yapı bürokrasiyi artırıp sistemi işlemez hale getirdiği gibi rüşvet ve yolsuzluklara da çok elverişli bir zemin hazırlamaktadır. Nitekim en alt düzeyden en üst düzeye kadar ülke yöneticileri hakkındaki yolsuzluk söylentileri, (savaşta sonra verilen 5 milyar \$’ın 1 milyar \$’ının buharlaştığına inanılmaktadır) bu ülkenin en büyük donörleri durumundaki ABD ve AB başkentlerinde yoğun eleştirilere konu olmakta ve yardımların askıya alınması gündeme getirilmektedir.

Bosna Hersek Federasyonu içerisinde merkez ile kantonlar arasında farklı yaklaşım ve uygulamaların benimsenmesi nedeniyle sık sık anlaşmazlıklar çıkmakta, ayrıca farklı bürokratik uygulamalarla karşılaşan girişimciler ek operasyonel maliyetlere ve işlerinin yavaşlamasına katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Entiteler arasındaki uyumsuzluk, devlet düzeyinde gelir kayıplarının oluşmasına neden olmaktadır. Ülkenin

geleceği hakkında endişelerin oluşması ise özelleştirme ve doğrudan yatırımlar için yabancı sermayenin arzulanan düzeyde ülkeye gelmesini engellemektedir.

2.1.2. Mevcut Ekonomik Durum ve Uygulanan Ekonomi Politikaları

Bosna Hersek savaş öncesi, Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti (YFSC) döneminde, 6 cumhuriyetten oluşan eski Yugoslavya'nın ekonomik bakımdan en önemli cumhuriyetlerinden biriydi. Eski Yugoslavya Cumhuriyetinin 10 büyük kamu işletmesinden 6'sı Bosna Hersek sınırları içerisinde faaliyetlerini yürütmektedirler. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin toplam ihracatının %40'ı Bosna Hersek tarafından gerçekleştirilmekteydi. Savunma sanayi üretiminin %55'i yine Bosna Hersek tarafından gerçekleştirilmekteydi. Genel olarak ifade edildiğinde, savaş öncesinde, Bosna Hersek'te bir endüstriyel yapılanma ve bu yapılanma ile birlikte oluşan endüstriyel kültür ve bilgi birikimi mevcut idi. Bosna Hersek savaş öncesinde endüstri toplumuna dönüşme trendinde olmasına karşın, uygulanan sosyalist sistem mantığı çerçevesinde uygulanan sanayileşme modeli kendi içerisinde bazı dezavantajları da barındırmaktaydı. 1992-1995 yılları arasındaki savaş nedeniyle, üretim tesislerinin büyük bir kısmı tahrip edilmiş, tahrip olmayan üretim tesisleri ise teknolojik olarak geri kalmış, ihracatın durması nedeniyle ihracat pazarları kaybedilmiştir. Ayrıca, sosyalist ekonomik sistem döneminde, serbest mülkiyet ve girişimcilik yok olduğundan, savaş sonrasında ekonomik canlanmayı hızlandıracak bir müteşebbis sınıfın ve modern işletme yönetimi anlayışının yokluğu ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak, Bosna Hersek otoriteleri tarafından uygulanacak politikalara destek olunması amacıyla sağlanan yardımlar, ülkenin iktisadi yapılanmasını serbest piyasa ekonomisine dönüştürmeyi amaçlayan kurumsal yapılandırma ve özel sektör öncülüğünde gerçekleştirilecek bir ekonomik kalkınmanın desteklenmesine odaklanmıştır.

Bosna Hersek'in günümüz genel ekonomik hedeflerini, AB perspektifinde, bölgesel ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirerek global ekonomiye entegre olmak,

iktisadi alanda özel mülkiyet, serbest girişimciliğe dayalı serbest piyasa ekonomisi sistemine geçişi sağlayacak idari ve reformların yapılması, ekonomik faaliyet kolları olan yatırım, üretim ve pazarlama alanlarında faaliyet gösteren iktisadi devlet teşekküllerini özelleştirilerek sosyalist ekonomik sistemin terk edilmesi olarak belirtmek mümkündür.

Bosna Hersek'in uyguladığı mevcut ekonomik durumu aşağıdaki gibi sıralanabilir:

I- Ülkenin bütününde tek bir ekonomi ve ticaret alanı, tek bir gümrük idaresi ve tek bir ekonomi mevzuatı oluşturulması için çalışmalar devam etmektedir. Savaşın sonraki yıllarda büyük ölçüde uluslararası yardımlara bağlı olarak hızlı bir artış gösteren ülke Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH), 2005 yılı içerisinde de büyümesini devam ettirmiştir. GSMH artışıyla beraber ülkenin sanayi malları üretimi, özellikle son yıllarda büyük artış göstererek savaş öncesinin % 40'ına ulaşmıştır.

II- Bosna Hersek, Avrupa'nın en büyük hidroelektrik üretme kapasitesine sahip ülkelerinden birisidir. Dağlık yapısı ve yıllık 110 cm.nin üstündeki yağış ortalaması, ülkede çok sayıda hidroelektrik santrali yapımına imkan sağlamaktadır. Halen mevcut elektrik üretimi ülke ihtiyacını karşıladığı gibi komşu Hırvatistan ve Slovenya'ya da ihraç edilmektedir. Yine ormancılık ve mobilya sektörü savaşın sonra ayakta kalan nadir sektörlerden biridir. Bosna Hersek, eski Yugoslavya'da en fazla ormanlık alana sahip olan, Hırvatistan ve Slovenya'nın toplam üretimi kadar kereste ve mobilya üretimi yapabilen bir ülke konumundadır. Ülke doğal kaynaklar açısından çok zengin değildir ancak demir, kömür, boksit, cıva, asbest, tuz ve manganez yataklarına sahiptir. Dağlık ve ormanlık yapısı nedeniyle tarıma elverişli arazisi olmamakla birlikte Kuzey Posavina bölgesindeki tarımsal potansiyel küçük yiyecek işleme endüstrisini destekleyebilecek boyuttadır. Faal nüfusun % 15'inin istihdam edildiği tarım sektöründe Dünya Bankası öncülüğünde verilen kredi ve hibelerle belli bir miktar üretim artışı sağlanmış olup mayınlama nedeniyle tarım ve orman arazilerinin tamamı henüz kullanılamamaktadır.

III- 1992-95 yılları arasındaki iç savaşta ekonomik gücünü % 85-90 oranında yitirmiş ve 2 milyonu aşkın nüfusu yerlerinden edilmiş olan ülkeye, gerek nüfusunun azlığı ve gelir seviyesinin düşük olması gerekse yatırımcı ve işadamlarına gerçek anlamda güven verecek istikrarlı bir ortamın olmayışı ve de ülkenin geleceği konusundaki spekülasyonların devam etmesi nedeniyle yabancı sermaye girişi istenen seviyede gerçekleşmemiştir. Yatırımcıların özelleştirme faaliyetlerine ilgisi de sınırlı kalmıştır. Yabancı Sermayeyi Teşvik Ajansı verilerine göre 2001 yılı içerisinde ülkeye gelen toplam yabancı sermaye tutarı 164 milyon EURO olup bunun büyük kısmı “Arizona” bölgesinde yapılan inşaat yatırımlarından oluşmaktadır. Son üç yılda gelen yabancı yatırım miktarı 750 milyon EURO civarındadır. Yabancı yatırımların en fazla imalat ve bankacılık sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. İmalat sanayi toplam yabancı sermaye yatırımlarının %55’inin gerçekleştiği bir sektör olmuştur. Ticaret ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların artarak devam etmesi, yabancı yatırımcının ülkeye bakışını değiştirmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, Bosna Hersek, 2004 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında 383 milyon EURO’luk en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

IV- 2001 yılı sonu itibariyle Bosna Hersek Federasyonun’daki 322 küçük ölçekli işletmeden 198’i, 56 büyük işletmeden de 6’sı özelleştirilmiştir. Sırp Cumhuriyeti’de ise bünyesinde ağırlıklı olarak kamu sermayesi bulunan 1100 firmadan 197’si özelleştirilerek 65 milyon Konvertibil Mark (KM) gelir elde edilmiştir.

İşletmelerin satışı belli bir oranda (ortalama % 35) nakit, kalanı ise “sertifika” karşılığında yapılmakta olup, işletmenin durumuna göre modernizasyon ve belli sayıda işçi istihdamı gibi ek şartlar da getirilmektedir. Bahsedilen “sertifikalar” savaş zamanında nakit ödeme yapamayan Bosna Hersek devletinin, borçları karşılığında verdiği bir nevi senet hükmünde olup halkın elinde halen yüklü miktarda bu sertifikalardan bulunmakta ve piyasalarda üzerinde yazılı değerinin % 3-4’ü kadar nakit para verilerek satın alınabilmektedir. Her iki entitede, söz konusu sertifikaları toplayarak özelleştirme uygulamalarında kullanmak üzere özelleştirme fonları oluşturulmuştur. Özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan problemler şu şekilde sıralanabilir:

- Tesislerin büyük kısmı eski Yugoslavya ölçeğinde planlanmış, ülke potansiyelinin çok üzerinde kapasiteye sahip hantal, eski teknoloji, düşük verimli, savaşta tahrip edilmiş, atıl durumda veya düşük kapasite ile çalışan, ihtiyacın çok üzerinde işçi istihdam eden, ülke içi ve dışındaki eski pazarlarını kaybetmiş ve gelecek için umut vaat etmeyen, rekabet gücü olmayan işletmeler durumundadır.

- İşletmelerin bazılarında mülkiyetin kime ait olduğu ile borç ve alacaklarının miktarı konusunda net bir tablo ortaya konamamakta ve de alıcı kötü sürprizlerle karşılaşabilmektedir.

- Özelleştirme prosedürü oldukça karışık ve caydırıcıdır. Sertifikayla ve nakitle ödeme konusu sağlam bir temel oturtulmadığı gibi genelde alıcıdan işletmenin geçmişe ait borçlarının üstlenilmesi ve çok sayıda gereksiz işçiyi çalıştırmaya devam etmesi şart koşulmakta, kimi zaman da yönetimin yetkilerini işçilerle veya kamuyla paylaşması istenmektedir.

- İşletmelerin mevcut durumu göz önüne alındığında, genelde asıl problemler ve finansman ihtiyacı işletme satın alındıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Ülkede bankacılık sisteminin zayıf olması ve finansman teminindeki zorluklar alıcıyı, modernizasyon ve işletme sermayesi ihtiyacını öz kaynakları veya dış finansman kaynaklarından karşılamak durumunda bırakmaktadır. Ülkenin risk puanının yüksek olması nedeniyle, özel teşebbüslerin yabancı ülkelere kredi temini, çoğu zaman imkansız veya yüksek maliyetli olmaktadır.

V- Bosna Hersek'in sınır geçişlerini disiplin altına almak amacıyla kurulan Devlet Sınır Servisi, kademeli olarak gümrük kapılarının yönetimini üstlenmekte olup uygulamanın olumlu sonuçları 2001 yılı içerisinde alınmaya başlanmıştır. Bosna Hersek Federasyon'un 2001 yılından itibaren gümrük gelirleri her yılda oranla % 25 artarak 1.800 milyon KM'e, Sırp Cumhuriyeti'nin gümrük gelirleri ise 1.300 milyon KM'e ulaşmıştır. Bu trendin devam etmesi beklenmektedir.

VI- Uluslararası toplum, ülkedeki barış sürecinin güçlendirilmesinin önemli bir ayağı olarak pazar ekonomisine geçişi ve tek ekonomik alanın oluşturulmasını şart görmektedir. Yerel siyasetçilere hali hazırda uluslararası toplum tarafından yürütülen veya koordine edilen işlerin sorumluluğunu kendilerinin üstlenmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin halen büyük ölçüde devlet kontrolünde olduğu, bürokrat ve politikacıların sosyalist dönem zihniyetinden kurtulamadığı, rüşvet ve yolsuzlukların büyük boyutlara ulaştığı ülkede, ortaya çıkan problemler ve ihtiyaçlar, yerel yöneticilerin ilgisizliği ve irade eksikliği nedeniyle daha çok Yüksek Temsilcilik'in empoze ettiği kanunlarla çözülmeye çalışılmaktadır. Yüksek Temsilcilik, ülkede sağlıklı bir ekonomik sistem kurulabilmesini teminen yetkilerine dayanarak ekonomik hayata ilişkin yeni düzenlemeler empoze etmiş ve reformları engelledikleri, yolsuzluk ile suistimallere bulaştıkları gerekçesiyle bazı üst düzey yöneticileri görevden almıştır⁸⁰.

Bosna Hersek'in kendi ayakları üzerinde duran ve müdahalesiz işleyen yapılara sahip olabilmesi için ülkedeki üç kurucu halka mensup siyasi liderlerin gelişmelerin önünü tıkayan bürokratik, yasal ve etnik temele dayalı engelleri ve yaygınlaşan yolsuzluğu ortadan kaldırmaları gerekmektedir. Ülkeye ilk yıllarda verilen yardımlar acil ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olurken, sonraki yardımların hedefi ülkede yapısal reformlar gerçekleştirilerek liberal bir ekonomik sistemin kurulması ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması olmuştur. Uluslararası toplumun gündeminin ve ilgi alanlarının hızla değişmesinin yanı sıra, Bosna Hersek'in kendi içerisinde tutarlı bir politika izleyememesi uluslararası yardımlarda doğal bir azalmaya yol açmış, bu da ülkenin büyük ölçüde dış yardımlara dayalı ekonomik yapısının değiştirilmesine aciliyet kazandırmıştır. Ülkenin ekonomik durumunda Yüksek Temsilcilik tarafından empoze edilen ekonomik-teknik nitelikli kanunlar sayesinde görece bir gelişme kaydedilmiş, öte yandan Bosna Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti'ne oranla daha iyi durumda olan ekonomik konumunu muhafaza etmiştir.

Son beş yılda Bosna Hersek ekonomisinde önemli bir yapısal değişim yaşanmıştır. Bu değişim öncelikle serbest piyasa ekonomisi uygulamasına geçiş, dış

---

⁸⁰ Bosna Hersek Cumhuriyeti Ülke Raporu, Sarajevo, Haziran 2004, s. 6.

dünya ile ekonomik ve mali entegrasyon gerçekleştirilmesine yönelik politikaların hayata geçirilmesi olarak kendisini göstermektedir.

2.1.2.1. GSMH

Bosna Hersek'in GSMH 2005 yılında %5,5 oranında artmıştır. 1999-2004 yılları arasında ortalama %5,4 büyüyen Bosna Hersek, 2005 yılında da aynı ekonomik büyüme performansını tutturmayı başarabilmiştir⁸¹. Nominal GSMH %8.9 artış göstermiş fakat 2005 yılında % 3.6 olan enflasyon nedeniyle reel GSMH artışı % 5.5 olmuştur. Üretim artışının en yüksek olduğu sektörler, Bosna Hersek'in savaş öncesinde de gelişmiş olduğu sanayi ve enerji sektörleri olmuştur.

Tablo 1: Bosna-Hersek GSMH' nın Yıllar İtibariyle Gelişimi

YILLAR	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NOMİNAL GSMH	8.990	10.050	10.960	11.650	12.303	12.980	14.700
% GSMH	10.0	5.5	4.5	5.5	3.0	5.5	5.5

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası Raporu, 2005.

2004 yılında, yatırımcı ve işadamlarına gerçek anlamda güven verecek istikrarlı bir ortamın olması ve ülkenin geleceği konusundaki güven sayesinde yabancı sermaye girişi yüksek seviyede gerçekleşmiş, Bosna Hersek'in GSMH'sının %5,5 oranında artmasını sağlamıştır. Fakat 2005 yılında yabancı sermaye girişi azalmasına rağmen GSMH aynı oranda artış göstermiştir. 2005'te Bosna Hersek'in GSMH'sının %55'inin özel sektöre ait olduğu ve kamu sektörünü geçtiği görülmektedir.

2005 yılında resmi GSMH rakamlarının %31'lerine varan kayıt dışı ekonomi oranıyla beraber Bosna Hersek'in GSMH 19,3 milyar KM düzeylerinde olduğu tahmin edilmektedir⁸².

⁸¹ Bosna Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, Sarajevo, Mart 2005, s. 15.

⁸² Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 15.

Uluslararası toplumun danışmanlığı ve desteğiyle hazırlanan Kalkınma Stratejisi tahminlerine göre; 2007 yılı sonunda, 1990 yılı GSMH'nin %75'ine karşılık gelen bir büyüklüğe ulaşmak için, 2004-2007 yıllarını kapsayan 4 yıllık dönemde yıllık net büyüme oranının %5.5 olması gerekmektedir. %5'lik büyüme oranı, 2010 yılı sonuna kadar sürdürülebilir ise, 2010 yılı sonunda savaş öncesi milli hasılaya ulaşılmış olunacaktır. Bu olumlu öngörünün gerçekleşmesi için, söz konusu dönemde (2004-2007) 2 milyar \$'lık doğrudan yabancı sermaye girişinin sağlanması, uluslararası ek yardım ve kredinin garanti edilmesi, ulusal tasarrufların yükselmesi, kamusal harcamaların GSMH'daki payının asgari %3.5 oranında aşağıya çekilmesi ve bu süre içerisinde petrol fiyatlarındaki düşüşün devam etmesi, gelişmiş ülke ekonomilerinde herhangi bir daralma sürecinin görülmemesi gibi iç ve dış faktörler etkili olacaktır.

2.1.2.2. Sanayi Sektörü ve Üretimi

İkinci Dünya Savaş'ından Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönemde sosyalist ekonomik kalkınma modeline göre büyük şehirlerde bir veya iki devlet firmasından oluşan sektörel uzmanlaşmaya gidilmiş, kitle üretim modeline göre sanayi yapılandırılmıştır. Yoğun emek kullanımına dayalı bu yapılanma günümüzde rekabet imkanlarını kaybettiğinden, özelleştirme faaliyetlerinde sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

2005 yılında her iki entitenin sanayi üretim artışı, yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Bosna Hersek Federasyonu'nda sanayi üretim artışı 2005 yılında % 6.1 olarak gerçekleşmiştir. Sırp Cumhuriyeti'nde sanayi üretim artışı % 19,8 olmuştur⁸³. Sanayi üretim artışının yüksek oranlarda gerçekleşmesi, önümüzdeki dönemler için ümit vermektedir. Sanayi üretim artışına rağmen sanayide modern işletmelerin olmaması ve teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaması nedeniyle Bosna Hersek doğal kaynakları hala verimli bir şekilde kullanılamamaktadır. Bosna Hersek, zengin insan ve doğal kaynakları ile bu alanda sahip olduğu tesis birikimini daha verimli kullanabilirse,

---

⁸³ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 16.

sanayi üretiminde daha yüksek oranlarda artış gösterileceğine kesin gözüyle bakılmaktadır.

Bosna Hersek Federasyonu'nda üretim artışının en yüksek olduğu sektörler, sanayi (metal üretimi %28,6 , kimya ürünleri üretimi %33,6 , mobilya sektörü üretimi %12) ve madencilik sektörleri olmuştur. 2004 yılına göre sırasıyla %11,4 ve %4,2 artış görülmüştür. Savaş öncesinde en gelişmiş sektörü olan enerji sektörü % 4,2 azalma göstermiştir. Enerji sektörün azalışı teknik sorunlardan kaynaklanmıştır. Sırp Cumhuriyeti'nde ise 2004 yılına göre sanayi % 23,2 , madencilik % 18 , enerji sektörü % 6,9 artış göstermiştir⁸⁴.

2004 yılında Bosna Hersek Steel ve Biraç kimya tesislerinin özelleştirilmesi, önümüzdeki dönemde de sanayi üretim artışının yüksek oranlarda gerçekleşmesini garantilemektedir. 3 yıl içerisinde tamamlanması planlanan modernizasyon ve yenileme yatırımları ile üretim kapasitesinin çıkarılması planlanan Bosna Hersek Steel'in, Bosna Hersek GSMH' sında tek başına %12'lik bir artışa yol açması öngörülmektedir. Sanayi üretimindeki artışın aynı zamanda madencilik, ulaşım ve enerji sektörlerinde kapasite kullanım oranlarını asgari %50 oranında artıracığı hesaplanmaktadır. Sanayi sektöründeki istihdam, üretim ve gelir artışına bağlı olarak dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları talebindeki artışın kısa vadede büyük ölçüde yerli üretimle karşılanması mümkün olmadığından ithalatın artması beklenmektedir.

2.1.2.3. İstihdam ve Ücretler

Resmi istatistiklerde, Aralık 2005 yılında istihdam edilen kişi sayısı 643.988 olurken işsiz sayısı 506.039 olmuştur⁸⁵. Resmi istatistiklerde, işsizlik oranının %43 düzeylerinde olduğu belirtilmekle birlikte, resmi GSMH rakamlarının %40'larına varan kısmının kayıt dışı ekonomi tarafından istihdam edilen büyük bir işgücü tarafından

⁸⁴ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 17.

⁸⁵ Her İki Entitenin İstatistik Ajansı ve Bosna Hersek İstatistik Ajansı Bilteni, Sarajevo, 2005, s. 18.

gerçekleştiği tahmin edilmektedir⁸⁶. Kayıt dışı istihdam da dikkate alındığında işsizliğin %19 civarlarında olduğu tahmin edilmektedir. Dünya Bankası tarafından yapılan analizler, 2001-2004 döneminde 136 bin yeni iş yeri açıldığını ve iş imkanının yükseldiğini göstermektedir.

2005 yılında iş gücü ortalama ücretlerinde % 6,2'lik bir artış olup bu oran geçen yılki ücretlerden 31 KM büyük olmuştur. Net ücretler, Bosna Hersek Federasyonu'nda 582 KM, Sırp Cumhuriyeti'nde 490 KM, Brčko özerk bölgesinde 661 KM olarak gerçekleşmiştir. Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti'nde net iş gücü ücretlerinde sırasıyla % 6.6 ve % 7.7 oranında artış yaşanırken, Brčko özerk bölgesinde % 7.0 azalma olmuştur. 1998'den bu yana net ortalama maaşlar, her iki entitede yaklaşma trendi göstermektedir. Örneğin, 1998 yılında Bosna Hersek Federasyonu'ndaki ortalama maaş, Sırp Cumhuriyeti ortalama maaşından % 93,5 daha büyük olurken bu fark 2005 yılında % 20'ye düşmüştür⁸⁷.

2.1.2.4. Bosna Hersek Dış Ticareti

1992-1995 yılları arasında yaşanan savaş ülkenin üretim gücünün önemli ölçüde gerilemesine yol açmıştır. İhracata yönelik üretimin savaşın hemen sonrasında canlandırılmamış olması nedeniyle yüksek dış ticaret açıklarının oluşması kalıcı bir niteliğe dönüşmüştür. Dış ticaret açığı Bosna Hersek ekonomik istikrarını tehdit eden unsurların başında gelmektedir. Yıllık 2.5 milyar EURO'yu aşmış olan dış ticaret açığının azaltılması için gelecek dört yılda ihracatın ortalama %18 düzeylerinde artması, ithalat artışının ise %4.5 düzeylerinde tutulması öngörülmektedir.

Bosna Hersek'in dış ticaret politikası, AB üyeliği perspektifinde, bölgesel ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirerek global ekonomiye entegre olma hedefi çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu politika çerçevesinde, Bosna Hersek 8 ülkeyle imzalamış olduğu serbest ticaret anlaşmalarıyla (STA) Güneydoğu Avrupa pazarına

---

⁸⁶ Her İki Entitenin İstatistik Ajansı ve Bosna Hersek İstatistik Ajansı Yaptığı Araştırmada Katılan Arasına Ev Hanımlar, Asker, Öğrenciler de Katılmıştır.

⁸⁷ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 21.

entegre olmuştur. Halen yürürlükte olan ithalat rejiminde gümrük vergileri % 0-15 arasında değişmekle birlikte, gümrük vergileri ortalaması %6.5 düzeyindedir. Belirli bazı gıda ürünlerinde gümrük vergilerinin yanısıra ithalatta prelevman vergilerinin tahsil edilmesi, Bosna Hersek ile STA imzalamış ülkelere önemli vergisel avantajlar sağlamaktadır. Bosna Hersek'in Hırvatistan ve Sırbistan & Karadağ ile imzaladığı STA'larına göre, taraf ülkelerden yapılan ithalatta gümrük vergisi alınmamaktadır. Slovenya'nın Mayıs 2004'te AB üyesi olması nedeniyle, imzalanmış bulunan STA'sı iptal edilecektir. Bu ülkeden yapılan ithalat, AB ülkelerinden yapılan ithalat olarak değerlendirileceğinden gümrük vergisine tabi olacaktır. Bosna Hersek ithalatından %13 oranında pay alan Slovenya kısmi olarak rekabet üstünlüğünü yitirecektir.

Türkiye ile imzalanan STA'sına göre ise, Türkiye'ye Bosna Hersek'ten ihraç edilecek ürünlerden gümrük vergisi alınmamaktadır. Türkiye-Bosna Hersek STA'sı Türk firmalar için pazara giriş koşullarını kolaylaştırmıştır. 2007 yılından itibaren ise Türk menşeli ürünlerin ithalatından alınan tüm gümrük ve eş etkili vergiler sıfırlanacaktır. Bu durum, Türkiye'den ithalatın artmasına neden olacak.

Ayrıca, aralarında ABD, Kanada, Japonya gibi gelişmiş batı ülkeleri ve AB'nin yanısıra, Slovakya, Rusya, Çek Cumhuriyeti gibi birçok gelişmekte olan ülkeler, Bosna Hersek'in ihracatına destek olmak amacıyla tek taraflı ticari tavizler uygulamaktadırlar. Bosna Hersek'e tanınmış olan tek taraflı ticari tavizler, kaliteli ve standart üretim yapan işletmelere alım gücü yüksek Batı pazarına doğrudan, kotasız ve gümrüksüz ihracat yapma imkanı getirmektedir. Ancak, gelişmiş ve gelişmekte olan bu ülkelere sağlanan bu imkanlardan yararlanabilecek üretim kapasitesinin arzulan düzeyde olmaması, kaliteli ve standart bir üretimin yapılamaması, üretim kalitesinin belgelendirilememiş olması nedeniyle Bosna Hersek ihracatı daha çok hammadde ürünleri ihracatından oluşmakta, gıda ve sanayi malları ihracatı düşük düzeylerde kalmaktadır.

2005 yılında ihracat 2004 yılına göre % 29 oranında, ithalat ise %13 oranında artarak sırasıyla 1,5 milyar ve 4,8 milyar EURO düzeyinde gerçekleşmiştir. 2005 yılında

artan doğrudan yabancı sermaye girişine bağlı olarak sanayi sektöründeki yatırım ve üretim artışı ihracattaki yüksek oranlı büyümenin sürdürülmesini garantilemektedir.

İhracat artış hızının ithalat artış hızından yüksek olması dış ticaret dengesinde kısmi iyileşme sağlamakla birlikte, GSMH'nin yaklaşık %30'una varan bir hacmi bulan, Bosna Hersek'teki uluslararası toplumun yıllık harcamaları, yurtdışı transferler ve uluslararası yardım ve hibeler dış ticaret açığının finansmanında önemli bir rol üstlenmiş durumdadırlar.

Tablo 2: Bosna Hersek'in İmzalamış Olduğu Serbest Ticari Anlaşmalar

ÜLKE	Yürürlüğe Giriş	Uygulama Aşaması				
		1. indirim	2. indirim	3. indirim	4. indirim	5. indirim
Arnavutluk	01/12/2004	%0- %80- %90	%60- %80	%20-%60	%0-%30	%0
Bulgaristan	01/12/2004	%0- %40- %50	%0- %40	%0		
Hırvatistan	Gümrük vergileri 01/01/2004 tarihi itibarıyla sıfırlanmıştır					
Sırbistan Karadağ	Gümrük vergileri 01/01/2004 tarihi itibarıyla sıfırlanmıştır					
Makedony	26/03/2003	%60	%50	%40	%30	
Moldova	01/10/2004	%60	%50	%40	%30	%30
Romanya	01/12/2004	%0- %40- %50	%0- %40	%0		
Türkiye	01/07/2003	%65	%50	%35	%15	%0

Kaynak: Bosna Hersek Dış Ticaret Odası, Bitlen 2005.

Bosna Hersek'in en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında önemli bir değişiklik olmazken, Bosna Hersek istatistiklerine göre, 2005 yılında Bosna Hersek ihracatının en fazla arttığı ülkeler Litvanya ve Macaristan olmuştur. Bu gelişmelere rağmen, Bosna Hersek'in en fazla ithalat ve ihracat yaptığı ilk 7 ülke değişmemiştir. Bu ülkeler sırasıyla şunlardır: Hırvatistan, Sırbistan & Karadağ, Almanya, Slovenya, İtalya, Avusturya ve Macaristan. Bu ülkelere yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı %78, Bosna Hersek'in toplam ihracatındaki payları ise %80'dir.

Türkiye ve Bosna Hersek Dış Ticareti ise, 1 Temmuz 2003'te yürürlüğe giren STA, iki ülke ticaret hacminin hızla artışıdaki en önemli faktör olmuştur. 2002 yılında 50 milyon \$ olan dış ticaret hacmi son iki yılda %100 üzerinde artarak 111 \$ düzeyine yükselmiştir. 2005 yılında Türkiye'nin Bosna Hersek'e yaptığı ihracat % 58 oranında artarken, Bosna Hersek'ten yapıldığı ithalat %38 oranında artmıştır. Gerek ihracattaki gerekse de ithalattaki artışın aynı oranlarda devam edeceği tahmin edilmekte olup, böylelikle Türkiye'nin Bosna Hersek'in dış ticaretinde önemli bir ortağı konumuna yükselmesi beklenmektedir. 2001 yılında Bosna Hersek'in ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında Türkiye 14'nci sıradayken, 2005 yılında 9'uncu sıraya yükselmiş olup, önümüzdeki yıllarda ihracat artışına bağlı olarak bir sıra daha yükselerek 8'nci en önemli tedarikçi konumuna gelmesi beklenmektedir.

Tablo 3: Bosna Hersek Dış Ticaret Ortakları 2005, Milyon EURO (% payı)

Ülke	İhracat	İthalat	Dış ticaret Hacmi	%
Hırvatistan	315,232	1,120,862	1.436.094	22,7
Sırbistan	238,666	563,391	802.056	12,7
Almanya	181,57	558,953	740.524	11,7
Slovenya	113,978	553,467	667.445	10,6
İtalya	248,554	403,722	652.277	10,3
Avusturya	69,57	290,14	359.709	5,69
Macaristan	63,083	247,592	310.675	4,91
İsviçre	53,781	127,293	181.074	2,86
Türkiye	8,646	96,759	105.405	1,7
Çek Cumhuriyeti	6,118	91,876	97.994	1,55
Rusya Federasyonu	580	81,712	82.292	1,3
Hollanda	9,959	66,039	75.998	1,2
Diğer	221,05	589,225	810.275	12,8
Toplam	1,530,787	4,791,032	6.321.819	100

Kaynak: Bosna Hersek Dış Ticaret Odası, Bitlen 2005.

2.1.2.5. Beşeri Sermaye

Ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişmeleri için sahip olmaları gereken olmazsa olmaz kaynaklardan biri olan beşeri sermayenin gelişimine ilişkin olarak, yaşam beklentisi, yıllık gayri safi yurt içindeki hasıla (GSYİH) değişiklikleri, ülke eğitim düzeyi gibi değişik kriterlerin bir kombinasyonu olarak hesaplanan beşeri sermaye gelişim endeksi (HDI)⁸⁸ bakımından bir değerlendirme yapıldığında Bosna Hersek'in durumunun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir.

Beşeri sermayenin gelişme endeksi olarak kullanılmakta olan HDI'si bakımından Bosna Hersek HDI (0.718)'nın Dünya Beşeri Sermaye gelişim Endeksi (0.716) ortalamasına çok yakın olduğu görülmektedir. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi üyesi ve AB üyesi ülkelerle kıyaslandığında Bosna Hersek HDI' sinin AB ortalamasından % 27, İstikrar Paketi ortalamasından ise % 7 daha aşağıda olduğu görülmektedir⁸⁹.

Yaşlanan nüfus, yaraları kısmen sarılmış sayıları 200 binlere varan savaş mağdurları, yerlerinden edilmiş yüz binlerce insan, savaş nedeniyle eğitimlerine ara veren, şimdi de başta gelir yetersizliği olmak üzere diğer nedenlerle eğitimlerine devam edemeyen eğitim ihtiyacı yüksek bir genç nüfusun iktisadi kalkınmanın hızlandırılabilmesine katkı sağlayabilmeleri için eğitim ve sosyal güvenlik alanında kullanılan kamu kaynaklarının, en azından mevcut düzeylerinde kalması gerekirken, 2006 yılına kadar kamu harcamalarının GSYİH'ya oranının %50'lere düşürülmesi hedefinin tutturulabilmesi için eğitim ve sosyal güvenlik alanında yapılacak kısıtlamaların iktisadi ve toplumsal kalkınma üzerinde olumlu etkiler yaratmayacağı, sadece kısa dönemde kamu dengesinde iyileşme sağlamasından başka olumlu bir etkisinin olmayacağı düşünülmektedir⁹⁰.

Bu alanda kullanılan kaynakların mutlak olarak azaltılmasından daha çok, kamunun kaynak kullanımında daha etkin olmasını sağlayacak politikaların tercih

⁸⁸ HDI - Human Development Index

⁸⁹ Bosna-Hersek Cumhuriyeti Ülke Raporu, Sarajevo, Mart 2004, s. 6-7.

⁹⁰ Bosna-Hersek Bankalar Birliği Bilteni, **BH Banker**, No: 1, Aralık 2005, s. 12.

edilmesi beşeri sermayenin en azından bu haliyle korunmasını, olabilecek sosyal sorunların önlenerek barış sürecinin korunması ve gelişimini sağlayacaktır. Böyle bir politika, kayıt dışı gelirlerin hesaba katılmadığı bir durumda her 5 kişiden birinin azami günlük 5 KM'lik bir gelirin olduğu ekonominin savaş öncesi ekonomik hasılasına ulaşılmasını geciktirebilecektir.

2.1.2.6.Kayıt Dışı Ekonomi

Cari olarak 1250 dolar düzeylerinde olan ve ancak yıllık % 6'lık bir büyümenin tutturulması durumunda 2010 yılında 1990 yılı kişi başına milli geliri (2,450\$)'ne ulaşılmasının mümkün olabileceği resmi kaynaklarda belirtilen Bosna Hersek'te kayıtlı ekonominin hemen hemen % 30'luk bir oranına tekabül eden 4.2 milyar KM'lik bir kayıt dışı ekonominin olduğu tahmin edilmektedir⁹¹. Yurtdışında yaşayan Bosna Hersek vatandaşlarının yaklaşık olarak asgari 720 milyon KM'lik bir kaynağı, Bosna Hersek'te yaşayan akrabalarına aktardıkları, bu paranın sadece 270 milyon'luk kısmının banka kanalıyla yurda girdiği, şahıs firmalarının, küçük ve orta ölçekli işletmelerin vergiden kaçınmak amacıyla tahmini olarak gelirlerinin 1.2 milyar KM'lik bir kısmını beyan etmedikleri, benzer bir durumun emek piyasası için de geçerli olduğu, beyan edilmeyen ücret gelirin ise 350 milyon KM düzeylerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Bir taraftan dış ticaret açığını finanse eden, diğer taraftan kamunun vergi gelirlerinin azalmasına neden olan, öte yandan kayıt dışında çalışarak sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamayan bir kitle yaratılmasına neden olan kayıt dışı ekonomi, yeni gelişmekte olan ve kayıt altında çalışan özel sektör firmalarının, kayıt dışında kalan firmalar yüzünden haksız rekabete uğramalarına neden olmaktadır.

Ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınması için, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasını sağlayacak çalışmaların, ülkenin ekonomik gelişmesine sağlayacağı katkıların yanı sıra istikrarın barış ve bütünleşme sürecini hızlandırıp geliştireceği beklenmektedir.

---

⁹¹ Bosna-Hersek Cumhuriyeti Ülke Raporu, a.g.e., s. 23.

2.2. BOSNA- HERSEK BANKACILIK SİSTEMİ, YAPISI VE GELİŞİMİ

Bosna Hersek bankacılık sistemi, Bosna Hersek finans sisteminin en gelişmiş kesimini oluşturmaktadır. Geniş hizmet yelpazesi ve kaynak birikimi ile ülke kalkınmasında oldukça önemli ve etkin bir yere sahiptir. Bosna Hersek'te özellikle batılı ülkelerdeki gibi, banka dışı finansal araçların gelişmiş olmaması nedeniyle, bankalar finansal sistemin omurgasını oluşturmakta ve Bosna Hersek ekonomisinin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadır.

2000 yılında Bosna Hersek hükümeti ve Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından yapılan reformlar, bankacılık sisteminin sürekli gelişmesini sağlamıştır. Bankacılık sektörüne yönelik düzenlemeler sektörde kamusal sermayeli bankaların payında nispi düşüşler ve kamu bankalarının özelleştirilmesini sağlamıştır. Bankacılık sektörünün ele aldığımız süreç de kalkınma ve yatırım bankacılığı açısından ciddi bir gelişme göstermemesinin nedeni sektöre yönelik müdahaleler ile Bosna Hersek bankacılık sistemi devlet düzeyinde işlenmemesi yanı sıra entite düzeyinde işlenmesi etkili olmuştur. Buna rağmen Bankacılık sektörü, modern teknoloji, gelişmiş yöneticilik, yeni ürün geliştirme ve verilen hizmetler açısından diğer sektörlerle göre daha üstün performans göstermektedir. Bankacılık sistemi halen dünya standartlarının çok gerisinde ve finansal açıdan oldukça zayıf konumdadır. Bu nedenle kayda değer büyüklüklerde kredi ve finansman imkanlarını ancak uluslararası finans kuruluşlarından (IFC, EBRD, EIB vs.) sağlamak mümkündür. Yerli bankalar ise ancak düşük miktarlarda tüketici kredisi verebilmektedir

2.2.1. Bosna-Hersek Bankalarının Yapısı ve Özellikleri

Bosna Hersek Bankacılık sistemi AB bankacılık sistemini etkilemeyecek kadar küçüktür. Ayrıca Bosna Hersek Bankacılık sisteminde yoğunlaşma oranının yüksek olması nedeniyle çok az sayıdaki banka sektörde belirleyici rol oynamaktadır. Savaş sona erdiren Dayton Anlaşmasından sonraki dönemde bankacılık sektöründeki en belirgin özellik, çok sayıda küçük yerel bankanın kurulmuş olmasıdır. Bölgesel

gereksinmelerin karşılanmasında olumlu katkıları olan bu bankaların çoğu, yabancı bankaların bankacılık sektörüne girmesi ve 2000 yılında Bosna Hersek hükümeti ve Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından yapılan reformlar üzerine faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır.

Bosna Hersek bankaların, Avrupalı bankalarıyla karşılaştırıldığında ölçekleri çok küçük kalmakta ve olabilecek serbest pazar koşullarında Dünya finans sektörünün devlerine karşı rekabet edebilmesi veya piyasada faaliyetlerini sürdürebilmesi çok güçtür. Bu nedenle Avrupa ile serbest rekabette şanslarını yükseltebilmek için iç pazarda birleşmeye veya ortak faaliyet grupları oluşturmaya yönelmişlerdir.

Bosna Hersek bankacılık sektöründe yer alan bankalarının neredeyse tamamen özelleştirildiği için devletin bankacılık sistemine müdahalesi büyük oranda kalkmıştır. Böylece bankaların ekonomik koşullar doğrultusunda gerekli politikaları süratle üretmeleri ve uygulamaları kolaylaşmış, etkinlik ve verimlilik düzeylerinde artış görülmektedir. Daha önceki kısımlarda incelediğimiz siyasi ve ekonomik yapı içinde kurulan ve gelişen bankalar iç piyasaya dönük işlem ve faaliyetlere ağırlık vermektedir. Dolayısıyla Bosna Hersek sisteminin en belirgin özelliği kapalı ekonomi bankacılığı olmasıdır. Fakat dış ekonomik ilişkilerin son yıllarda artış ve çeşitlenmesine ve diğer taraftan ülke ekonomisinin gelişmesine paralel olarak Bosna Hersek bankacılık sisteminde dışa açılma gereği ortaya çıkmıştır. Bununla beraber dışa kapalı bankacılık döneminin Bosna Hersek bankacılık sistemi üzerindeki bazı olumsuz etkileri bankacılık sektörünün dışa açılmasında engel teşkil etmiştir. Bosna Hersek bankacılık sistemi içe dönük faaliyette bulunduğu için, bankacılık sisteminde değişme ve yeniliklere buna bağlı olan spesifik hizmetler son derece yetersiz düzeyde kalmıştır. Örneğin kredi kartları, mevduat sertifikaları, serbest faiz uygulaması Bosna Hersek bankacılık sistemi için yeni gelişmeler durumundadır. Öte yandan, ekonomideki olumlu gelişmeler tüketici finansmanı, sigortacılık, finansal kiralama ve faktoring faaliyetlerinde de canlılık yaratmaktadır.

2.2.1.1 Bankaların Bilanço Büyüklükleri

2005 yılı sonu satın alma gücü esas alınarak hazırlanan tabloya göre Bosna Hersek ticaret bankalarının toplam aktifleri yüzde 26.4 artarak 11,88 milyar KM (5.8 milyar EURO) olmuştur⁹².

Tablo 4 : Bosna Hersek Bankaların Aktif Durumu

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aktiflerin GSMH içindeki payı (%)	31,7	41,4	47,4	57,2	71,8	80,0

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

Toplam aktiflerin milli gelire oranı, 2000 yılındaki yüzde 31,7 iken 2005 yılında yüzde 80'e yükselmiştir. Son 5 yılda bankacılık sistemi ne kadar geliştiğini ve mali sistem içinde ne denli önemli bir sektör olduğunu göstermiştir.

Tablo 5 : Bosna Hersek Bankaların Aktifleri (Milyon KM)

Yıllar	2003	2004	2005
Aktif (1)+ (2)+ (3)	7.688	9.399	11.879
1) Yabancı Aktifler	1.562	1.906	2.094
Kısa Vadeli	1.537	1.886	2.066
Uzun Vadeli	24	20	28
2) KM Aktifler	5.121	5.927	7.546
Kamu Takip. Krediler	46	46	50
Özel Sektör Takip. Krediler	5.075	5.881	7.496
Kısa Vadeli	1.187	1.530	1.788
Uzun Vadeli	3.887	4.350	5.707
3) Yedekler	1.004	1.566	2.237
Pasif (4)+ (5)+ (6)+ (7)	7.687	9.399	11.878

⁹² Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 68.

4) Yabancı Pasif	2.436	2.651	3.558
Kısa Vadeli	282	283	402
Uzun Vadeli	2.154	2.367	3.155
5) KM Pasif	4.366	5.578	6.894
Depozit	2.553	3.121	3.893
Vadeli ve Vadesiz Mevduat	1.812	2.456	3.000
6) Sermaye Hesabı	1.305	1.472	1.747
7) Diğer Kalemler	-420	-301	-321

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

Banka sistemindeki büyümenin başlıca nedenleri şunlardır; KM aktifleri %65.3 oranında büyürken, yabancı para aktifleri (YP) ise %7 oranında büyümüştür. KM aktiflerindeki artışın sebebi özel sektörün uzun vadeli takip kredilerinin artmasıdır. Yani Bosna Hersek ticaret bankalarının toplam aktiflerin artışının %54.7'si söz konusu kredi artışından kaynaklanmıştır. Buna karşılık KM pasifleri %53,1 oranında büyümüş, yabancı para pasifleri ise %36.3 oranında artmıştır. Buna göre, bilanço içinde YP aktiflerinin payı %20,2'dan %17,6'ya gerileyerek YP pasiflerinin payı ise %28'den %30'a çıkmıştır.

“YP aktifler-YP pasifler” tanımı içinde dövize endeksli varlık ve yükümlülükler yer almamaktadır. 2002 yılında, bilanço içi YP aktifi ile YP pasifi farkı -745.036 milyon KM'den -1.463.817 milyar KM'e yükselmiştir. Pasif artışının en büyük nedeni tablodan görülebileceği gibi özel sektördeki depozito ve uzun vadeli YP pasifinin artmasıdır. Ticari bankaların bilançoları incelediğinde 2005 yılında vade dengesizliği olduğu açıkça görünebilir. Özellikle 2005 yılında özel sektör uzun vadeli Takip kredilerinin ve uzun vadeli mevduatların önemli oranda artmasının nedeni ticaret bankalarının yabancı pasifinin büyük artış göstermesidir. Az gelişmiş ülkelerdeki ticari bankaların yabancı bankalardan finansman sağlaması normal bir durumdur.

2005 yılı itibariyle 6.664 milyar EURO aktif büyüklüğüne sahip olan Almanya, toplam aktif büyüklüğü 1.149 milyar EURO olan AB ortalamasının çok üzerinde yer

almaktadır⁹³. Bosna Hersek'in aktif büyüklüğü 2005 yılı sonu itibariyle 5.8 milyar EURO civarındayken AB-25 ortalamasının çok altındadır. Bu sonuçlar, Bosna Hersek bankacılık sisteminin aktif büyüklüğünün AB bankacılık sistemine oranla ne kadar küçük olduğunu göstermektedir.

Entite düzeyinde bakıldığında **Bosna Hersek Federasyonu** bankacılık sisteminde 2005 yılı sonu itibariyle bankaların toplam aktifleri %23 (1.8 milyar KM) artarak 9.2 milyar KM olmuştur. Bankacılık sisteminin gücünü ölçmek için toplam aktiflerin milli gelire oranı kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde toplam aktifler milli gelirden iki kat büyük olmaktadır. Bosna Hersek Federasyon bankacılık sisteminde toplam aktiflerin son beş yılda 4 kat artmıştır. Böylece 2005 yılında, Bosna Hersek bankacılık sisteminin toplam aktiflerin milli gelire oranı yüzde 95'e yükselmiştir⁹⁴. Bankacılık sisteminin ne oranda geliştiğini ve Avrupa standartlarına ne kadar yaklaştığını bu oran göstermektedir. Toplam aktiflerin artışı ile beraber, orta ve doğu Avrupa'da en büyük 100 banka arasında Bosna Hersek Federasyonu'ndan bir banka, 41. sırada yer almaktadır. Ayrıca Ünlü "The Banker Londra" finans dergisine göre merkez Avrupa ülkelerinden aktif ve sermaye açısından en fazla büyüme gösteren 50 banka arasında Bosna Hersek Federasyonu'ndan 2 banka yer almıştır. Bu sonuçlar Bosna Hersek bankacılık sisteminde özellikle Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminin önemli gelişmeler kaydettiğini göstermektedir.

Tablo 6: Özel ve Kamu Bankaların Payı (%) (KM Milyon)

Banka	2003	(%)	2004	(%)	2005	(%)
Kamu Bankalar	369	%6	373	%5	423	%5
Özel Bankalar	5.403	%94	7.240	%95	8.756	%95
Toplam	5.772	%100	7.613	%100	9.179	%100

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminde kamu bankalarının toplam aktifleri %13 (50 milyon KM) artarken özel bankaların toplam aktifleri %24 (1.7 milyar

⁹³ General statistics on the European financial sector, www.fbe.be.

⁹⁴ Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, Federasyon Bankacılık Sistemi Konusunda Temel Bilgiler, Sarajevo, Mayıs, 2006, s. 2.

KM) artmıştır. 2005 yılı sonunda özel bankaların toplam aktifler içindeki payı %95, kamu bankalarınınki ise %5 olarak gerçekleşmiştir. Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminde 5 bankada aktif azalışı (4 banka geçici yönetim altında) yaşanırken diğer bankalarda aktif artışı olmuştur. Bosna Hersek Federasyon bankacılık sisteminde toplam aktiflerdeki artışın %75'i (1.3 milyar KM) ilk dört büyük bankaya aittir.

Tablo 7:Bankacılık Sisteminde Toplam Aktifler İçinde Ticaret Bankalarının Katılma Payı

Toplam aktif	2003			2004			2005		
	Aktif Toplam	Katılma Payı %	Banka sayı	Aktif toplam	Katılma Payı %	Banka sayısı	Aktif Toplam	Katılma Payı %	Banka Sayısı
I- 2000 üstünde	0	0,0	0	2.043	26,9	1	2.49	26,6	1
II- 1000-2000	1.395	24,2	1	2.382	31,3	2	3.99	42,6	3
III- 500-1000	1.487	25,8	2	741	9,7	1	0	0,0	0
IV- 100-500	2.238	38,7	10	2.036	26,7	11	2.50	26,7	12
V- 100 altında	652	11,3	13	411	5,4	9	384	4,1	8
TOPLAM	5.772	100,0	26	7.613	100,0	24	9.38	100,0	24

Kaynak: Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, 2006.

Yukarıdaki tabloda Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminde toplam aktifler içinde ticaret bankalarının katılma payı ve onların aktifi gösterilmiştir. I. grupta yer alan bankaların katılma payı yüzde 26,9'dan yüzde 26,6'ya gerilemiş, II. grupta yer alan bankaların payı yüzde 31,3'ten yüzde 42,6'ya yükselmiştir. Sistemde en büyük bankanın aktiflerinin artmasının sonucu olarak bir banka III. gruptan II. gruba geçmiştir. Böylece federasyon bankacılık sisteminde üç banka 1-2 milyar KM aktife sahip olurken bir bankanın toplam aktifi 2 milyar KM'yi geçmektedir. Bunun sonucunda ilk dört bankanın toplam aktifler içindeki katılma payı % 1,3 artmıştır. Aynı zamanda bu grupta rekabet ve Pazar alma mücadelesi daha da artmıştır. IV. grupta yer alan bankaların aktif payı yüzde 26,7'dir ve geçen seneye göre sabit kalmıştır. Bu grupta toplam 12 banka bulunmaktadır. Dokuz bankanın aktifleri 100-205 milyon KM arasında olurken, üç

bankanın aktifleri 345–440 milyon arasındadır. Son grupta toplam sekiz banka bulunmaktadır, ve onların aktif payı oldukça düşüktür. Bu sonuçlara göre bankacılık sektöründe konsolidasyon sürecine girilmiş, bankalar pazarda istedikleri pozisyonlara ulaşmış (özellikle ilk dört banka), ve banka birleşmelerinin olabileceği beklenmektedir.

Sırp Cumhuriyeti bankacılık sisteminde 2005 yılı sonunda bankaların toplam aktifleri %38 artarak 2.680 milyar KM olmuştur. Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminde en büyük bankanın toplam aktifi Sırp Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminin toplam aktifinden daha büyüktür. Bu da Sırp Cumhuriyeti bankacılık sisteminin Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sistemine göre ne kadar geride olduğunu göstermektedir⁹⁵.

2.2.1.2 Bankaların Şube ve Personel Sayıları

Bankacılık sisteminde, banka sayısında 2000 yılında başlayan gerileme 2005 yılında devam etmemiştir. 2005 yılında Bosna Hersek'te 27'si özel 6'sı devlet bankası olmak üzere, toplam 33 banka faaliyet göstermektedir. Merkez Bankası başkanı verdiği ifadelerde, Bosna Hersek bankacılık sistemi için banka sayısının oldukça fazla olduğunu ve önümüzdeki yıllarda banka sayısının azalacağını belirtmiştir. 2010 yılına kadar banka sayısının 10-15 civarına düşmesi beklenmektedir.

Bosna Hersek bankacılık sisteminde çalışan sayısı 2000 yılından itibaren artmaya devam etmiştir. 2000 yılında 6.986 olan personel sayısı, 2005 yılında 8.392'ye yükselmiştir. Böylece son beş yılda sektördeki personel sayısı toplam 1.406 kişi artmıştır. Aralık 2005 itibariyle bankacılık sisteminde çalışanların %96'sı ticari bankalar, %4'ü devlet bankaları tarafından istihdam edilmiştir.

---

⁹⁵ Sırp Cumhuriyet Bankacılık Entite Ajansı, Sırp Cumhuriyet Bankacılık Sistemini Değerlendirmesi, Banja Luka, Mart, 2006, s. 16.

Tablo 8 : Bosna Hersek'te Yıllar İtibariyle Banka Durumu

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Banka sayısı	55	48	40	37	33	33
BHF' da banka sayısı	38	33	29	27	24	24
SC'te banka sayısı	17	15	11	10	9	9
Aktifler çalışan sayısına göre	457	621	735	923	1.189	1423
Bankada çalışan sayısı	6.986	7.315	7.519	7.623	7.839	8.239

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

Entite düzeyinde bakıldığında **Bosna Hersek Federasyonu'nda** 2005 yılında bulunan toplam 24 bankadan 5'i (UNA bank d.d Bihać, Hercegovačka bank d.d. Mostar, Ljubljanska bank d.d. Sarajevo, Poštanska bank BH d.d. ve Sarajevo i Privredna bank d.d. Sarajevo) geçici yönetim altında faaliyetlerini yürütmektedir. Bosna Hersek Federasyonu'nda 2005 yılında şube sayısında artış yaşanmıştır. 2005 yılında Bosna Hersek Federasyonu bankalar grubunda şube ve temsil büroları sayısı 2004 yılı sonuna göre 41 adet artmıştır. Bu 41 tanesinden 6'sı Sırp Cumhuriyeti entitesinde açılmıştır⁹⁶.

Bosna Hersek Federasyonu'nda 2005 yılında Bankaların personel sayısı 2005 yılı sonuna göre önemli bir değişiklik göstererek 2005 yılı sonu itibarıyla 6.015 olarak gerçekleşmiştir. Personel sayısının 328 kişi arttığı gözlenmektedir. Personel sayısı itibarıyla kamu bankalarında önemli azalışlar görülürken, özel bankalar grubunda personel sayısı yüzde 6,0 oranında artış göstermiştir. Aralık 2005 itibarıyla Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminde çalışanların %92'si özel ticari bankalar, yüzde 8'i devlet bankaları tarafından istihdam edilmiştir⁹⁷.

Sırp Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminde 2005 yılında toplam 9 bankası bulunmaktadır. Tüm bankalar özelleştirilmiştir. Toplam dokuz bankanın 105 şubesi ve 234 adet temsil bürosu bulunmaktadır. Sırp Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminde

⁹⁶ Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, a.g.e., s. 2.

⁹⁷ Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, a.g.e., s. 5.

toplam 105 şubesinden 97'si bankalarının bulunduğu entitede bulunurken sadece 8 tanesi Bosna Hersek Federasyonu'nda bulunmaktadır⁹⁸.

Sırp Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminde 2005 yılı toplam banka personel sayısı 2.377 olmuştur. 2004 yılına göre personel sayısı 224 kişi artarak %10'luk bir artış kaydedilmiştir. Aralık 2005 itibariyle Sırp Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminde çalışanların %100'ü özel ticaret bankaları tarafından istihdam edilmiştir⁹⁹.

2.2.1.3 Krediler ve Faiz Oranları

Nominal ve reel faiz oranlarında yaşanan büyük düşüşle bireysel ve özel sektör kredilerinde 2005 yılında büyük bir talep patlaması yaşanmıştır. Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından hazırlanan rapora göre 2005 yılında bankacılık sektörünün toplam kredi talebi %27.3 artarak 7,55 milyar KM olmuştur¹⁰⁰. Bir önceki yıla göre, kredi talebi 1,62 KM milyar artış göstermiştir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi toplam kredi talebi artışının büyük kısmı özel sektörünün kredi talebinin artışından kaynaklanmaktadır. 2005 yılında bankacılık sektörünün toplam kredi talebinin 3,26 milyar KM'lik kısmının özel sektöre ait olduğu görülmektedir. Bir önceki yıla göre, 778,1 KM milyon artış göstermiştir. Toplam kredi talebinin 3,44 milyar KM olan kısmı ise bireysel kredilere aittir. Bir önceki yıla göre, 814,9 KM milyon artış göstermiştir.

2005 yılında Bosna Hersek'te bulunan ticari bankaların 5,1 milyar KM kredi miktarını özel sektöre plasman ettikleri görülmektedir. Özel sektöre verilen kredilerin %47,9'u kısa vadeli ve % 52,1'i uzun vadeli olarak plase edilmiştir. Kredi vadeleri incelendiğinde bireysel kredilerin büyük oranda uzun vadeli, özel olmayan finans kuruluşlarına verilen kredilerin ise kısa vadeli olduğu görülmektedir.

⁹⁸ Sırp Cumhuriyet Bankacılık Entite Ajansı, a.g.e., s. 3.

⁹⁹ Sırp Cumhuriyet Bankacılık Entite Ajansı, a.g.e., s. 5.

¹⁰⁰ Bosna-Hersek Bankalar Birliği Bilteni, **BH Bankar**, no: 3, Temmuz 2006, s. 8.

Tablo 9 : Verilen Kredilerin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon KM)

	2002	2003	2004	2005
Hükümet	61	46	46	50
Hükümet Olmayan	1.037	1.188	1.531	1.789
Özel Sektör	791	969	1.326	1.611
Özel Kurum	656	815	1.056	1.221
Bireysel	135	154	270	390
Diğer Sektör	246	219	204	178
Kısa Vadeli Toplam	1.098	1.234	1.576	1.839
Hükümet	-----	-----	-----	-----
Hükümet Olmayan	3.183	3.888	4.351	5.707
Özel Sektörü	2.108	2.857	3.780	5.088
Özel Kurum	786	1.044	1.422	2.035
Bireysel	1.321	1.812	2.357	3.053
Diğer Sektör	1.076	1.031	571	620
Uzun Vadeli Toplam	3.183	3.888	4.351	5.707
Toplam	4.281	5.122	5.927	7.546

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

2005 yılında Almanya'nın bankacılık sektörü toplam kredileri 3.009 milyar EURO civarında olarak 511 milyar EURO olan AB-25 ortalamasının çok üzerinde yer almıştır¹⁰¹. Bosna Hersek'in toplam kredi hacmi 2005 yılında 3.8 milyar EURO ile AB ortalamasının çok altında seyretmiştir.

Kredi artışının en önemli nedenleri şunlardır:

1. Bankacılık sektörüne olan güven artmıştır.

¹⁰¹ General statistics on the European financial sector, www.fbe.be.

2. Ülkede en önemli tasarruf aracı olan Alman Markı'nın tedavülden kalkması nedeniyle yastık altındaki paralar bankalara kanalize edilerek toplam mevduatta önemli artış olmuştur. Söz konusu mevduatları bankalar kredi olarak piyasaya sürmüştür.

3. 1998 yılında toplanan mevduatın ancak yarısı kadarının kredi olarak kullanılması ve bu kredilerin de problemlili hale gelmesi, bankaların verimliliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle, bankaların takipteki alacaklarını teminat yönünde güçlendirmeleri ve problemlili kredileri için yeterli karşılık ayırmaları gerekmiştir. Ayrıca yargı mekanizmasını hızlandıracak düzenlemelerin de hayata geçirilmesi zorunda olmuştur¹⁰². Ekonomik istikrarsızlığın getirdiği belirsizliklerin daha titiz öngörülmesi, kredi başvurularının sıkı bir denetimden geçirilmesi ve yasa sınırlamaları, bu tip sorunları ortadan kaldırmaya başlamıştır. Özellikle azalan faiz yükü nedeniyle, bankaların alacaklarını vadesinde tahsil edebilmesiyle toplam kredi hacmi de önemli oranda artmıştır.

Bankacılık Ajansı'nın sunduğu rapora göre 2005 yılında bankacılık sektöründe bulunan ticari bankaların **faiz oranları** geçen yıla göre azalma göstermiştir. Aktif faiz oranlarının nominal değerleri 2004 yılına göre 46-89 puan daha düşüktür. Fakat 2005 yılında enflasyon oranı % 3,6 olduğu için, faiz oranlarındaki reel değerlerin azalışı daha büyük oranda gerçekleşmiştir.

2005 yılında özel sektöre verilen kısa vadeli kredi faiz oranları % 9,03 olmuştur ve geçen yıla göre 89 puan azalmıştır. Aynı zamanda kısa vadeli bireysel kredi faiz oranları %9,32 olmuştur ve geçen yıla göre 46 puan azalma göstermiştir. Yukarıdaki verilere göre özel sektöre verilen kısa vadeli kredi faiz oranlardaki azalışın, kısa vadeli bireysel kredi faiz oranlarındaki azalıştan 29 puan fazla olduğu görülmektedir.

2005 yılında özel sektöre ve kamu kuruluşlarına verilen uzun vadeli kredi faiz oranları % 7,7 olmuştur ve geçen yıla göre 53 puan azalmıştır. Aynı zamanda uzun vadeli

---

¹⁰² EPPU'nun, **Bosna-Hersek Ekonomik Durumu İnceleme Raporu ve Geliştirme Planı**, Sarajevo, 2005

bireysel kredi faiz oranları % 9,91 olmuştur ve geçen yıla göre 87 puan azalma göstermiştir¹⁰³. Verilere göre özel sektöre verilen uzun vadeli kredi faiz oranları azalışı, kısa vadeli bireysel kredi faiz oranları azalışından 34 puan daha az olmuştur.

Vadeli ve vadesiz mevduatların ortalama faiz oranları da 2005 yılında bir azalma trendi göstererek % 0.63 ile %3,63 arasında değişme göstermiştir.

Bosna Hersek'te görülen faiz oranları azalma trendinin sadece kredi arz ve talebine bağlı olmadığı görülmektedir. Bankacılık sektöründe bankaların büyük bir rekabet ortamına girmesi yani rekabetin güçlü bir biçimde hissedilmesi, kaynak kullanımında etkinlik ve verimliliğin artması, bankaların daha istikrarlı gelişme kaydetmesi, Para Kurulunun uyguladığı para politikasının yüksek oranda gerçekleşmesi ve bankalara güven vermesi, vadeli mevduatların artması ve kredi artışı gibi nedenlerden dolayı faiz oranları azalış göstermiştir.

Tablo 10 : Ortalama Pasif ve Aktif Faiz Oranları

	Pasif Oranları				Aktif Oranları			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Bosna-Hersek	4,53	4,03	3,72	3,63	12,70	10,87	10,28	9,03
Bulgaristan	2,77	2,89	3,01	3,06	9,35	8,82	8,77	8,72
Estonya	2,74	2,40	2,16	2,32	6,70	5,51	5,66	4,96
Litvanya	1,70	1,27	1,22	.....	6,84	5,84	5,74	....
Hırvatistan	1,89	1,53	1,87	1,71	12,84	11,58	11,75	10,54
Makedonya	9,56	7,97	6,54	6,63	18,36	16,00	12,44	12,30
Slovenya	8,24	5,95	3,82	3,10	13,17	10,75	8,65	7,60

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

Yukarıda verilen tabloya göre Bosna Hersek'te uygulanan pasif ve aktif faiz oranları ile aynı bölgede bulunan ülkelerin uyguladığı faiz oranları arasında önemli bir

¹⁰³ Bosna-Hersek Merkez Bankasının Yıllık Raporu, a.g.e., s. 37.

fark olmadığı açıkça görülmektedir. Aynı zamanda faiz oranlarının 2002 yılından itibaren %3 oranında azaldığı görülmektedir. Bosna Hersek'te 2006 yılında faiz oranlarının azalma trendi devam etmiştir.

Toplam krediler / toplam aktifler oranı, bankaların aracılık fonksiyonunu ne derece etkili yerine getirdiğini göstermektedir. 2005 yılında Bosna Hersek'te söz konusu oran % 62 civarında gerçekleşmiştir. Karşılaştırma yapmak istenirse bu oran Almanya'da % 45,1 ve AB-25 ülkelerinde % 44,5 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.1.4 Yoğunlaşma Oranı

Bosna Hersek bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranı yıllar itibari ile ciddi biçimde artmıştır. Aralık 2005'de toplam 33 adet banka olmasına karşın 6 adet kamu bankası ve 500 milyon KM aktife sahip olan özel ilk beş büyük banka (4 banka Bosna Hersek Federasyonu'ndan 1 banka Sırp Cumhuriyeti'nden) toplam aktiflerin %61,7'sine sahip olmuşlardır. Nitekim, 2005 yılında ilk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı %59,3 olmuştur¹⁰⁴. Yoğunlaşma oranının yüksekliği, özel bankaların toplam bankacılık sistemi içerisindeki payının fazla oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu ilk 5 büyük bankaya 2 banka daha katılmış ve toplam aktiflerin %69,2'sine sahip olmuşlardır. Bu değerlerin geri kalan kısımları diğer 26 adet küçük banka arasında paylaşılmıştır¹⁰⁵. Sektördeki piyasa yapıcılığının bu şekilde kamu bankaları ve özel ilk beş büyük bankanın elinde olması, kamu bankalarının hükümetlerin müdahalelerine açık olması ve küçük bankaların taşıdıkları dezavantajlar, sektörde etkin bir rekabetin doğmasını engellemektedir. Elde ettiğimiz bu veriler Bosna Hersek Bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın oldukça yüksek olduğunu açıkça göstermektedir. Banka birleşmelerin bu yapı içerisinde teşvik etmek bir anlamda sistemdeki mevcut yoğunlaşmanın üstünde bir yoğunlaşmayı da kabul etmek demektir.

¹⁰⁴ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 67.

¹⁰⁵ Bosna-Hersek Bankalar Birliği Bilteni, no:1, a.g.e., s. 11.

Banka yoğunlaşmaları, rekabeti engelleyerek bankacılık sektöründe kaynakların etkin kullanılmamasına yol açmakta, dolayısıyla üretimi daraltıcı etkileri nedeniyle de ekonomik büyüme üzerinde negatif sonuçlar yaratmaktadır. Bankacılık sisteminin rekabet veya tekele ne kadar yakın olduğu çoğunlukla Herfindahl-Hirschman yoğunlaşma indeksi ile ölçülmektedir.

Herfindahl-Hirschman Yoğunlaşma İndeksi, bankaların sektör paylarının karelerinin toplamına eşittir. Endeks, sektör içi rekabeti ve piyasa yapısını yansıtmakta olup, sıfıra yakın bir değer ile 10.000 puan arası değişmektedir. Bankacılık sisteminde tek bir banka varsa (tekeli) Yoğunlaşma İndeksi 10.000 değerini alır. Buna karşılık, banka sayısı arttıkça indeks değeri küçülür ($10.000/n$) ve tam rekabette sıfıra yaklaşır. Endeks değerinin 0-199 arasında olması, tam rekabet piyasasını ifade etmektedir. 200-999 zayıf bir oligopol, 1000-1.799 arası kuvvetli bir oligopol ve 1.800-10.000 arası da tekeli ifade etmektedir.

Tablo 11 : Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI)

YIL	AKTİF	KREDİ	MEVDUAT
2003	655	726	929
2004	808	840	1.015
2005	919	939	1.097

Kaynak: Bosna-Hersek Merkez Bankası, 2005.

Son üç yılda Bosna Hersek bankacılık sektöründeki aktif ve kredilerin HHI endeks değerleri 0-999 arası gruba girdiğinden zayıf bir oligopol piyasaya sahiptir. Fakat mevduat HHI endeks değeri, özellikle 2004 ve 2005 yılında 1000-1.799 arasındaki gruba girdiğinden mevduat kategorisi bankacılık sektöründe kuvvetli bir oligopol olduğu görülmektedir.

2005 yılında aktifler ve kredilerin HHI endeks değeri ile 1000-1.799 arasındaki gruba yaklaşmakta olup gelecek dönemlerde bu kategorilerde de kuvvetli bir oligopol yaşanacağı beklenmektedir. Demek ki Bosna Hersek, HHI endeks değeri ile kuvvetli oligopol piyasasına uygun bir bankacılık sistemine sahiptir.

2.2.1.5 Ödeme Sistemi

Ödeme sistemi dar anlamda, kullanıcıların para transferlerini sağlayan bir altyapı sistemi olarak tanımlanmaktadır. Finansal yükümlülüklerin borçlular ve alacaklılar arasında transferlerinin yapılmasını sağlayan bir araç olan ödeme sisteminin temelini kişiler ve kurumlar arasındaki fonların transferlerini kolaylaştıran teknolojik, yasal ve operasyonel düzenlemeler oluşturmaktadır.

2005 yılı içerisinde Bosna Hersek ödeme sisteminin iyi biçimde işlediği görülmektedir. 31.12.2005 tarihinden itibaren söz konusu ödeme sistemine 32 ticari banka ve Bosna-Hersek Merkez Bankası dahil olmuştur. Sistemdeki tüm bankaların işlem sayısı 22,9 milyon adet, işlem tutarı ise 36,2 milyar KM olarak gerçekleşmiştir¹⁰⁶.

İşlem sayısı ve tutarı 2005 yılında da artış trendi göstermiştir. Ödeme sisteminde işlem sayısı %7,8 artış gösterirken işlem tutarında %27,5 artış olmuştur. İşlem sayısının %71,95'i en büyük 10 bankada gerçekleşmiştir.

2.2.1.6 Kârlılık

Bankacılık Ajansı tarafından hazırlanan rapora göre 2005 yılında bankacılık sektörünün toplam karı 73,7 milyon KM olmuştur. 2005 yılı karı, bir önceki yıla göre 18,9 milyon KM artış göstermiştir. Toplam karın en önemli unsurunun faiz geliri olduğu görülmüştür. Karın % 57,8'i kredi faizi ve leasing işlemlerinden geri kalan kısmı diğer bankacılık hizmetlerden elde edilmiştir. 2005 yılında bankacılık sisteminde bulunan toplam 33 bankadan 6'sı (3 tane kamu, 3 tane özel banka) bu dönemi zararla kapatmıştır.

¹⁰⁶ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 56.

Bankaların zararlarla kapatmasının nedeni, bankacılık sisteminde bulunan 8 küçük bankanın pazarın sadece %4 payına sahip olmasıdır. İlk üç banka (toplam bankacılık sistemi aktiflerinde %45,8 paya sahip olan) toplam karın % 58,4'ünü (56,4 milyon KM) elde etmiştir.

Kârlılık düzeylerine, entite düzeyinde bakıldığında **Bosna Hersek Federasyonu'nda** 2005 yılında bankaların, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmalarına bağlı olarak kârlılık performansındaki iyileşmeler artarak devam etmiştir. Bankaların toplam net karı %34,7 (15,7 milyon KM) artarak 60,9 milyon KM olmuştur. Bosna Hersek Federasyonu bankacılık sisteminde 19 banka 87 milyon KM kar elde ederken geri kalan 5 banka zarar etmiştir¹⁰⁷. Bosna Hersek bankalarının kârlılıklarına bakıldığında resmi olmayan bilgilere göre, en fazla kar eden bankalar sırasıyla şöyledir; Raiffeisen Bank 11,5 milyon EURO, UniCredit-Zagrebacka Banka BH 4,5 milyon EURO, UPI Bank 3,5 milyon EURO ve Ziraat Bankası 3 milyon EURO. Aynı zamanda Raiffeisen yılın en başarılı bankası olmuştur. 2005 yılında Raiffeisen Bank sermayesini %46 artırarak 134 milyon KM'ye yükselmiştir. Aynı yıl banka mevduatları %37 artarak 1,396 milyon KM'ye yükselirken, krediler 1,052 milyon KM'ye yükselmiştir. Müşteri sayısını 94126 artırmayı başaran banka, aynı yıl 119300 yeni kredi kartı vermiştir. Özel bankalardaki toplam mevduatın %29,3 Raiffeisen Bank'ta bulunmaktadır.

2.2.1.7. Teknolojik Gelişmelere Uyum ve Elektronik Bankacılık

Dünyada bilgisayar teknolojisinin en yoğun ve en yaygın olarak kullanıldığı sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. Bunun en önemli nedeni, yapılan işlem sayısının çokluğu, çeşitliliği ve bunun yanı sıra işlemlerin çok kısa sürede doğru bir şekilde sonuçlandırılması zorunluluğudur¹⁰⁸. Elektronik ödeme ortamı, elektronik ticaretin gelişmesinde muhtemelen önemli rol oynayacaktır ve elektronik para dahil bireysel elektronik bankacılık hizmetleri ve ürünleri bankalar için önemli yeni fırsatlar sağlayabilir. Elektronik bankacılık, bankaların geleneksel mevduat alma ve kredi verme

¹⁰⁷ Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁸ İlker Parasız, a.g.e., s. 215.

faaliyetleri için pazarlarını geliştirmesini sağlayabilir, ve yeni ürünler ve hizmetler sunmalarını veya mevcut ödeme hizmetlerini sunmada kendi rekabet pozisyonlarını güçlendirmelerini sağlayabilir. Ayrıca, elektronik bankacılık bankaların işletme maliyetlerini azaltabilir.

Daha geniş olarak, elektronik bankacılık ve elektronik paranın devam eden gelişmesi, ulusal ve uluslararası çapta bankacılık ve ödeme sisteminin verimliliğini artırma ve bireysel işlemlerin maliyetini azaltmaya katkıda bulunabilir. Bu potansiyel olarak üretkenlik ve ekonomik refahta artışlara yol açabilir.

Bosna Hersek bankacılık sistemi de ileri düzeyde bilgi teknolojisine sahiptir. ATM (Otomatik Vezne Makinesi), POS (Satış Noktası Terminali), telefon bankacılığı ve bilgisayar bankacılığı gibi teknoloji yoğun hizmetler sunulmaktadır. Bankaların vizyonunda önemli bir yer tutan elektronik bankacılık faaliyetleri, hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve maliyet tasarrufu sağlaması amacıyla hızla büyümektedir. Bu doğrultuda son iki yılda “Çağrı Merkezi”, “İnternet Bankacılığı” ve “Müşteri İlişkileri Yönetimi” konularında önemli uygulamaların ve yatırımların gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır¹⁰⁹.

Bosna Hersek bankacılık sisteminde bankaların elektronik teknoloji kullanımını giderek arttırmalarının nedenlerini;

- işlemlerde sürat kazanmak,
- müşterilerine daha iyi hizmet sunmak,
- maliyetlerini azaltmak,
- piyasa paylarını arttırmak,
- diğer bankalarla ve uluslararası bankacılık alanında rekabet koşullarına uymak olarak sayılabilir.

---

¹⁰⁹ Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, **Federasyon Bankacılık Sistemi Konusunda Temel Bilgiler**, Sarajevo, Kasım, 2005, s. 14.

2.2.2. Bosna-Hersek Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanması

Ticari bankalar para politikasının etkinliğini artırır. Bir ülkede etkili bir para politikasının izlenebilmesi için gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığı gereklidir. Merkez bankalarının para politikasına ilişkin olarak kullandıkları tüm araçlar ancak gelişmiş bir ticari banka sisteminin varlığıyla ekonomi üzerinde etkili olabilir. Bir ekonomide hükümetler para politikasını belirlemekte, merkez bankaları bu politikayı yürütmekte, bankalar da para politikasının yürütülmesinde gerekli araçları oluşturmaktadır. Fakat Bosna Hersek'te gelişmiş bir bankacılık sisteminin var olmadığı açıkça söylenebilir.

Savaşın hemen sonrasında hemen hepsi mahalli bir şekilde faaliyet gösteren 75 banka bulunmaktaydı. Kapanan bankalarda veya savaştan sonra Bosna Hersek'te faaliyet göstermeyen, başka ülkelerde faaliyetlerini sürdüren bankalarda halkın 190 milyon dolara yaklaşan tasarrufunun yok olması bankacılık sektörüne olan güvenin yok olmasına neden olmuştu.

Ancak, bankacılık sektöründeki şirket birleşmeleri ve yeniden yapılandırma çalışmaları, yasal çerçevenin uluslararası normlara göre yeniden düzenlenmesi, ülkenin bütününde tek bir ekonomi ve ticaret alanı, tek bir gümrük idaresi ve tek bir ekonomi mevzuatı oluşturularak işletmelerin daha sağlam bir zemin üzerinde faaliyetlerini gerçekleştirmelerini sağlayacak idari, yasal ve bürokratik değişiklikler gerçekleştirilmekte, değişikliklerin olumlu sonuçları görülebilmektedir. Bu gelişmelerin sonucu olarak bankacılık sistemi son yıllarda hızlı bir gelişme kaydetmiştir.

Finansal sistemlerde istikrarın korunması ve bankaların etkin ve güvenilir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için en uygun düzenleme, politika ve yeniden yapılandırma ile ilgili yaklaşımların ne olması gerektiği sorusuna yanıt aranmaktadır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, devlet tarafından uygulamaya konulan programlar; makroekonomik çözümler ile bankacılık denetiminin artırılması, yasal muhasebe ve düzenleyici çerçevenin geliştirilmesine yönelik çabaları içermektedir.

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın başarılı ya da başarısız olması, büyük ölçüde bütün bu sorunlara çözüm getirme oranına bağlıdır.

Her ülke bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, değişik yöntemler izlemektedir. Bu yöntemler o ülkenin sosyo-politik ve makroekonomik yapısına bağlı olarak dikkatlice seçilmesi gereken yöntemlerdir. Aslında 2000 yılında Bosna Hersek Hükümeti ve Bosna-Hersek Merkez Bankası tarafından yapılan reformlar bankacılık sisteminin gelişmesine neden olmuştur. Bu reformları şöyle sıralanabilir:

1. Bosna Hersek'te ekonomik faaliyetlerin önündeki en büyük engellerden biri olarak kabul edilen Ödeme Bürolarının (ZPP) tasfiyesine 5 Ocak 2001 tarihinden itibaren başlanmış ve 2001 yılı ortasına kadar tümü tasfiye edilerek söz konusu bürolarca yapılan tüm işlemlerin ticari bankalarca yürütülmesi sağlanmıştır.

2. Sırp Cumhuriyeti Hükümeti tarafından, bir bankanın bulunduğu entitenin dışında yani diğer bir entitede de şube açabilmesine izin verilmiştir. Yani Bosna Hersek Federasyonu'nda bulunan bankanın, Sırp Cumhuriyeti entitesinde şube açmasına imkan sağlamıştır.

3. BH bankacılık sektöründe rekabet koşullarını bozan bir unsur da kamu bankalarıdır. Kamu bankalarının Mart 2000 itibariyle sektör aktiflerindeki payı %37 olarak gerçekleşmiştir. Kamu bankalarının sektör kredilerinde ve mevduatlarındaki paylarının çok yüksek seviyelerde olması, sektörde haksız rekabet yaratmaktadır. Sektördeki bu haksız rekabetin ortadan kalkması için kamu bankalarının bir an önce özelleştirilmesi gerekliydi. Çünkü işadamlarına gerçek anlamda güven verecek istikrarlı bir bankacılık sisteminin olmayışı, yatırımcıların bankaların özelleştirme faaliyetlerine olan ilgisini sınırlandırmıştır. Fakat 2000 yılında devlet bankalarının özelleştirilmesine onay verilmiştir ve birçok banka özelleştirme programına dahil edilmiştir. 2005 yılında hükümet diğer özelleştirilmeyen ve kamu bankası olarak kar amaçlı çalışan özerk kuruluşlar olarak yapılandırma üzerinde çalışmaktadır. Bu bankaların sektördeki

yüklerinin tamamen ortadan kalkması için bir an önce özelleştirilmeleri gerektiğine inanılmaktadır.

4. Bosna Hersek halkının mevcut bankacılık sistemine güvenmemesi nedeniyle yastık altında tutulan paraların, bankacılık sistemine kazandırılabilmesi için tasarruf sahiplerinin bankalarda hesap açmalarının özendirilmesi ve tasarrufların güvence altına alınması yoluna gidilmiş ve bu amaçla Mevduat Sigorta Ajansı faaliyete sokulmuştur. Halen program bünyesindeki 7 bankada (UPI, Raiffeisen, Zagrebačka, Volksbank, Turkish Ziraat Bank, MEB, Universal) 5.000 KM'ye kadar olan mevduatlar garanti kapsamına alınmıştır. 2005 yılında bu miktar 7.500'e çıkmıştır¹¹⁰. Tasarruf Mevduatı Sigorta Ajansı ülke düzeyinde çalışmakta olup Tasarruf Mevduatı Sigorta sistemine 2005 yılında toplam 22 banka (Bosna Hersek Federasyonu'ndan 15 Sırp Cumhuriyeti'nden 7 banka) dahil olmuştur. Bir bankanın, Tasarruf Mevduatı Sigorta sisteminin üyesi olabilmesi için büyük bir kısmının özel olması gerekmektedir¹¹¹.

5. Yabancı bankaların Bosna Hersek'e gelmesiyle beraber önemli gelişmeler sağlanmıştır. Yabancı bankalar özellikle yabancı sermaye, teknik altyapı ve yeni banka teknikleri getirmiş, ülkeye yatırım yapılmasını sağlayacak ortamın oluşmasını, ülkenin bankacılık sisteminin gelişmesini ve bankalar arasında rekabetin oluşmasını sağlamıştır¹¹².

2000 yılında yaşanan reformların etkisi ile Bankacılık sektöründe banka birleşmeleri yüksek oranda yaşanmıştır. Banka birleşmeleri sonrasında bankaların aktif büyüklükleri ciddi biçimde büyümüştür. Bosna Hersek Bankalar birleşme sonrasında, likidite riski, faiz riski ve kur riski gibi olası riskleri en aza indirmeyi, fon kaynak maliyetleri aşağıya çekebileceklerini, beşeri sermayesi yüksek işgücünü daha rahat ve düşük maliyet ile istihdam edebileceklerini, birleşme sonrasında yeni müşteriler kazanacaklarını, iki bankanın birleşmesi ile tek tek taşıdıkları değer üzerinde bir piyasa değerine birleşme sonrasında erişebilme olanağın ortaya çıkacağını öngörmüşlerdir.

¹¹⁰ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 65.

¹¹¹ Bosna-Hersek Bankalar Birliği Bilteni, **BH Banker**, no: 4, Ekim 2006, s.14.

¹¹² Bosna-Hersek Bankacılık Önerileri ve Değerlendirme Analiz Raporu, Sarajevo, 2004, s. 3.

Reformların etkisi ile ortaya çıkan banka birleşme sonucunda 2000 yılında 55 olan banka sayısı 2005 yılına kadar 33 azalmıştır.

2.2.3 Bosna-Hersek Bankacılık Sektörü ve İlgili Kurumlar

2.2.3.1. Bosna-Hersek Merkez Bankası

Bosna Hersek Merkez Bankası 1997 yılında kurulmuş ve siyasi müdahaleden bağımsız bir kurum olarak faaliyete başlamıştır. 1997 yılında Merkez Bankası kurulup faaliyete geçtiğinde ülkede 4 farklı para birimi kullanılmaktaydı. Savaştan dolayı batan veya kapatılan bankalar nedeniyle tasarruflarını da kaybeden halkın, bankacılık sektörüne karşı güveni kalmamıştı. Alman Mark'ına ve daha sonra da EURO'ya tam dönüştürülebilir, istikrarlı, değerini yitirmeyen parayla halkın güveninin kazanılması, yatırımcıların ve tüketicilerin ekonomiye ilişkin beklentilerindeki iyileşmeler Merkez Bankası uyguladığı para politikası sayesinde sağlanabilmiştir.

Bosna Hersek Merkez Bankası'nın temel amaç ve görevleri¹¹³

- Emisyon yerine KM'nin alınıp satılmasıyla Bosna Hersek para politikasını belirlemek ve kontrolünü sağlamak,
- Para politikasını Merkez Bankası Yasası gereğince yürütmek
- Bosna Hersek'te, Türkiye'deki Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na denk olan Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Ajansını koordine etmek ve bankaların lisans denetimini üstlenmek,
- Ticari bankaların ve diğer kamu kuruluşlarının depozitolarını toplamak,
- Ülkenin ekonomik kalkınması ve finansal gelişimi için uluslararası alanda önemli roller üstlenmek,
- Ekonomideki yerli para miktarı kadar rezervlerinde sabit kur üzerinden aynı miktarda döviz bulundurmak ve bu miktarın kendi yükümlülüklerini yerine getirebilecek düzeyde olmasını sağlamak,

---

¹¹³ Bosna-Hersek Merkez Bankası, Yıllık Rapor, a.g.e., s. 10.

- Döviz rezervleri bulundurarak ulusal paranın konvertibilitesini garanti altına almak,
- Yükümlülüklerini yerine getirmek için tuttuğu döviz rezervlerini karlı bir biçimde kullanmasını sağlamak.

Bu son amaçla ilgili Bosna Hersek Merkez Bankası döviz rezervleri, yüksek dış ticaret açığına rağmen sürekli arttırmaktadır. 2005 yılı sonu Bosna-Hersek Merkez Bankası'nın toplam döviz rezervleri %21.4 artarak 4,196 milyar KM (738,4 milyon EURO) olmuştur. Döviz rezervlerindeki artışın 724,3 milyon EURO'luk kısmı, Merkez Bankasının döviz rezervlerini güçlendirme politikası çerçevesinde döviz alıp satımından sağladığı kazançla gerçekleşmiştir. Geri kalan 14,1 milyon EURO'luk kısım, döviz rezervlerinin yatırımından gelen faiz kazancıdır.

Merkez Bankası, ülke döviz rezervlerini para politikası hedefleri ve uygulamaları çerçevesinde yönetir. Bu amaçla Banka, güvenli yatırım, likidite ve getiri önceliklerini dikkate alarak belirleyeceği usul ve esaslara göre yurt dışı piyasalarda yatırım işlemlerini de içeren tüm bankacılık faaliyetlerinde bulunabilir. Bosna Hersek'te uygulanan Para Kurulu Kanunu'nda, döviz rezervlerini yönetmek, döviz rezervlerinin portföy risk ve vadelerini belirlemek konusunda maddeler bulunmaktadır. Döviz rezervi yönlendirilmesi, likidite ve güven prensiplerine göre yapılmaktadır. Rezerv yönetimi uygulamaları ve yatırımların yönlendirilmesi, uluslararası piyasalarda karşılaşılan kredi, faiz, döviz kuru, piyasa ve likidite risklerini en aza indirgeyecek şekilde tasarlanan yatırım stratejileri ve model portföyleri esas alınarak, belirlenen limitler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Rezervlerin hangi ülkelerde, hangi para birimleriyle ve hangi yatırım araçlarıyla değerlendirileceğine karar verilmesi ile rezerv yönetiminden sağlanacak getiri ve maruz kalınacak riskler de büyük ölçüde belirlenmiş olmaktadır.

2.2.3.2. Bosna-Hersek Para Kurulu

Ülkede para politikası Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından uygulanmaktadır. Siyasi müdahaleden bağımsız bir kurum olarak Merkez Bankası, para politikasını para kurulu uygulaması ile yürütmektedir. Para kurulunun temel kuralları,

Merkez Bankası yasalarında mevcuttur. Para kurulu uygulamasının bir gereği olarak, Merkez Bankası ancak sahip olduğu uluslararası rezervler kadar para basabilmekte, para yaratarak bankaların finansman ihtiyacını karşılayamamaktadır. Para yaratma kapasitesi sınırlı olduğundan ekonomik büyümeye kaynak oluşturmak için para basamamaktadır. Ancak, bu yönlerden eleştirilen Merkez Bankası'na, para piyasalarını geliştirebilecek ve ekonominin canlanmasını sağlayacak kadar para arzını artırma ve de bankanın piyasalarda daha aktif rol alması için kısa dönemli tahvil çıkarma yetkilerinin verilmesi düşünülmektedir.

Bosna-Hersek Merkez Bankası'nın para kurulu ile uyguladığı para politikası şöyle özetlenebilir

- EURO'ya endekli sabit kur politikasıyla, 1992'nin sonlarında eski Yugoslavya'nın dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Bosna Hersek, 1997 yılında, o güne kadar para birimi olarak kabul ettiği Dinar'ı terk ederek, ulusal para birimi olarak Konvertibl Mark (KM)'ı kabul etmiştir.1 DM=1 KM olmak üzere, ulusal parasını Alman Markına sabitlemiştir. Böylece BH para kurulu sistemine geçmiştir. Daha sonra Avrupa, para birimi olarak EURO'ya geçtiğinde 1 EURO=1,955 KM olmak üzere, ulusal parasını EURO'ya sabitlemiştir.

- Para arzının Merkez Bankası'nın yabancı varlıklar cinsinden sahip olduğu varlıklarla sınırlandırılması, para politikasının ikinci temel aracıdır.

- Üçüncü ve en önemli araç ise KM'nin EURO'ya istenildiğinde, istenildiği kadar dönüştürülebilmesidir. Merkez Bankası EURO'da tek satıcı olmaktadır ve sabit kurdan isteyene istediği kadar döviz satmaktadır. Bu arada elinde döviz olup satmak isteyen olursa Merkez Bankası bunu alıp almamak konusunda serbesttir. Aslında Bosna Hersek Merkez Bankası, döviz alım satımını sadece ticari bankalarla yapmaktadır ve KM, bu bankalar aracılığıyla diğer ekonomik kuruluşlara ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla, satış kuru Merkez Bankası'nın fiyatının altına inerse, Merkez Bankası KM faizlerini

indirerek, bu dövizin bankacılık sistemine (döviz mevduatı) yönlendirilmesini sağlamaktadır¹¹⁴.

Bosna Hersek'te uygulanan Para Kurulu, pasiflerin tamamının karşılığı olarak rezerv para ve rezerv para cinsinden yabancı varlıklar bulundurmaya ulusal paranın konvertibilitesini garanti etmektedir. Yani sağlam ve tam konvertibil para çıkarmada itibarlı bir parasal otorite olmaktadır.

Bosna Hersek'te uygulanan Para Kurulu Sistemi'nin önemli özelliklerinden biri Merkez Bankası'nın kanunen emisyon yapamaması yani yerli para basarak piyasaya sürememesi olduğundan para kurulu Sistemi'nde para tabanı, döviz rezervlerine bağlıdır. Döviz arzındaki artış, ödemeler dengesindeki fazla ile özel sektör ve banka sisteminin ulusal para talebine bağlı olduğu için Para Kurulu'nun emisyon üzerinde inisiyatifi yoktur. Bu da devlet bütçesi ne kadar açık verirse versin, Merkez Bankası'nın bunu borç vererek karşılayamayacağı anlamına gelir. Bosna Hersek uyguladığı Para Kurulu Sistemi ile emisyonu, KM'nin EURO'ya istenildiğinde dönüştürülebilmesiyle yapmaktadır.

Para Kurulu, açık piyasa işlemleri ve reeskont kredisi gibi araçlarla para arzını değiştirecek para politikası güdemez, hazineye özel veya kamu kuruluşlarına ve ticaret bankalarının likitidesini düzeltmek için kredi veremez. Fakat şu ana kadar Bosna Hersek'te Para Kurulu'nun para politikasının gerçekleşmesindeki oynadığı rol, finans sistemine getirdiği disiplin, ulusal paraya kazandırdığı güvence, gelecekte bankacılık sisteminin gelişmesi için önemli olan etkenlerdir¹¹⁵.

Merkez Bankası tarafından başarıyla uygulanan para (Para Kurulu) ve finans politikalarıyla, ekonomide fiyat istikrarı yakalanmış, enflasyon oldukça düşük düzeylerde sabitlenmiş, halkın bankacılık sistemine olan güveni kazanılmış, bankacılık sektörünün gelişimi sağlanmış ve de Merkez Bankası döviz rezervleri artırılabilmiştir. Mali istikrarın sürdürülüp para ve finans piyasalarının gelişiminin devam ettirilebilmesi için, Merkez

¹¹⁴ Bosna-Hersek Bankalar Birliği Bilteni, no: 3, a.g.e., s. 12.

¹¹⁵ Bosna-Hersek Merkez Bankası Yıllık Rapor, a.g.e., s. 41.

Bankası tarafından yönetilen “Para Kurulu” uygulamasının sürdürülmesi öngörülmektedir.

2.2.3.3 Bosna-Hersek Bankalar Birliği

Bosna-Hersek Bankalar Birliği (UBBIH), 2004 yılında mevcut olan tüm ticaret bankaları tarafından kurulmuştur. Bosna-Hersek Bankalar Birliği herhangi bir hükümet organı veya kurumuna bağlı olmayan tam serbest bir kurumdur ve kendi aktiflerinden dolayı tüm varlıklarından sorumludur. Birliğin en yüksek organı, üye banka temsilcilerinin konferansıdır. Birlik yeni bir kurum olduğundan konferanslar sıkça yapılmaktadır. Konferanslar arasındaki dönemde ise birliğin faaliyetini bankalar birliğinin başkanı yürütmektedir. Birlik Bankalar Kanunu'na göre Bosna Hersek'te faaliyette bulunan tüm bankaları temsil eden tüzel bir kişiliğe haizdir¹¹⁶.

Bosna-Hersek Bankalar Birliğin temel amacı,

- Bosna Hersek bankacılık sektöründe güvenilirliği artırmak,
- bankacılık sektörünün gelişmesiyle ilgili sorun ve zorlukların araştırılması, öğrenilmesi ve ülkenin lider bankalarıyla birlikte bu problemlerin çözüm yollarının aranmasıdır¹¹⁷.

Diğer hedefleri ve görevleri ise serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda, bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesini, sağlıklı olarak çalışmasını ve bankacılık mesleğinin gelişmesini, rekabet gücünün artırılmasını sağlamak için çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları alınmasını sağlamak, bu kararları uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir. Ayrıca, Bosna Hersek ekonomisinin gelişmesini sağlamak amacıyla bankacılık sisteminin büyümesi için finans sistemini güçlendirip desteklemek, Bosna Hersek'in

¹¹⁶ Bosna-Hersek Bankalar Birliği bilteni, no: 1, a.g.e., s. 4.

¹¹⁷ Bosna-Hersek Bankalar Birliği bilteni, no: 1, a.g.e., s. 5.

Avrupa Birliği'ne girebilmesi için aktif biçimde katkıda bulunmak, vb. bu hedefler arasında sayılabilir.

Bosna Hersek'te faaliyet gösteren bütün bankalar birliğe üye olmak, statü hükümlerine uymak ve birliğin yetkili organlarının alacağı kararları uygulamak zorundadırlar. Bosna-Hersek Bankalar Birliği'nin Mevduat Sigorta Ajansı ve Entite Bankacılık Ajansı ile ilişkilerini iyi bir şekilde yürüttüğü söylenebilir.

2.2.4. Bankacılık Sisteminin Bosna-Hersek Ekonomisi'ndeki Yeri ve Önemi

Genellikle, Bosna Hersek gibi gelişmekte olan ülkelerde, mali sistem araçları ile aracı kuruluşların yeterince yaygınlaşmış olmaması ve sermaye piyasasının gelişme sürecinde olması nedeniyle bankacılık sektörünün mali sistemdeki yeri ve önemi daha da artmaktadır. Yeterli bilgiye sahip olmayan ve eski alışkanlıklarını sürdüren işletme ve tasarruf sahipleri de sektörün mali sistemdeki konumunu belirlemede etkili olmaktadır. Pek çok firma hisse senedi veya tahvil ihraç ederek finansman sağlamak yerine banka kredisi kullanmakta, tasarruf sahipleri ise alternatif yatırım araçları yerine banka mevduatını tercih etmektedir. Bu da, mali sistemde bankacılığı ön plana çıkarmaktadır¹¹⁸.

Bankalar, sadece halkın tasarruflarını kredi talebinde bulunanlara aktararak paranın atıl kalmasını önlemekle kalmayıp, kaydı para yaratarak ekonomik faaliyetlerin canlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu yüzden bankalar kamu hizmeti gören ve bu hizmetleri ile iktisadi faaliyetleri önemli derecede etkileyen ticari kuruluşlardır.

2.2.5. Bosna-Hersek Bankacılık Sisteminin Sorunları

Bosna Hersek bankacılık sektörü, bugün gerek mali, gerekse kurumsal yapıları itibariyle oturmuş bir seviyeye ulaşmış değildir. Bazı olumlu gelişmelere rağmen, Bosna Hersek bankacılık sektörünün gelişimini etkileyen bazı olumsuzlukların da mevcut olduğu bilinen bir gerçektir.

---

¹¹⁸ Bosna-Hersek Bankalar Birliği bilteni, no: 3, a.g.e., s. 18.

2.2.5.1. Siyasi Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

Bosna Hersek'in karmaşık idari ve hukuksal yapısı, bankalar için iş ortamını karmaşıklaştırmakta, verimsizleştirmektedir. Bu siyasi yapı, bankacılık sisteminin gelişmesini engellenmektedir çünkü bankacılık sistemi iki ayrı bölgede ayrı işlemektedir.

Temelde birbirine benzemekle birlikte, her iki entitede uygulanan hukuk sistemi birbirinden ayrıdır. Entite veya kanton düzeyinde uygulanan kanunların yani sıra, devlet düzeyinde geçerli kanunlarla, bankalar için geçerli olacak tek hukuk sistemi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bosna Hersek Bankacılık sisteminin tek ve bütünleştirilmiş bir sistem haline getirilerek, bankaların tek bir hukuk sistemi içerisinde faaliyetlerini gerçekleştirmesini sağlayacak idari ve yasal hazırlıklar hızla sürdürülmektedir.

2.2.5.2. Az Sayıda Büyük-Çok Sayıda Küçük Bankanın Varlığı

Banka sayıları ve bu bankaların sahip oldukları aktif, kredi, mevduat ve öz kaynakların dağılımları dikkate alındığında, sektörde etkin rekabetin doğmasını önleyen ikili bir yapının (az sayıda büyük-çok sayıda küçük bankanın) olduğu anlaşılmaktadır. Bosna Hersek'te bulunan toplam 33 adet bankadan özel ilk beş büyük banka toplam aktiflerin %61,7'sine sahip olmuşlardır. Geri kalan 28 banka pazarın geriye kalan bölümünü aralarında paylaşmaktadır. Bunun yerine, eğer özel büyük banka sayısı 5 adet değil de 15 adet olsaydı, belki daha etkin bir rekabet ortamı doğabilir ve bankacılık sektörü bugün olduğundan daha güçlü ve daha etkin olabilirdi.

Bosna Hersek'teki orta ve küçük ölçekli bankaların öz kaynakları yetersiz, mali güçleri zayıftır. Uygun yönetimi gerçekleştirecek kadro çeşitliliği olmadığı için bu bankaların iyi yönetilme şansları düşüktür. Ayrıca teknik donanımları zayıf, kapasite kullanımları eksiktir. Yeterli düzeyde Araştırma-Geliştirme faaliyetlerini yapamazlar, gerekli bilgileri toplayamazlar ve işleyemezler. İşbölümü ve uzmanlaşmaları eksiktir. Yönetim ve kontrol işlevleri genellikle aynı personelde toplanmıştır. Şube sayıları sınırlı,

müşteri ve hizmet çeşitliliği az, risk dağıtımları zayıftır. Dalgalanmalara karşı yeterince direnç gösterememektedirler. Büyük bankaların belirlediği piyasa koşullarını kabul etmek zorundadırlar. Teçhizat satın alımlarında düzenlilik, fiyat indirimi ve fiyat istikrarı gibi koşullardan yeterince yararlanamazlar. İstihdam güvencesi sağlama, etkin reklam yapma ve risk üstlenme yetenekleri zayıf olduğundan bazı yüksek kazançlı işlere girişemezler. Devlet tarafından yapılan sektöre yönelik politikaları şekillendirmeleri zor ve bu politikalara karşı direnme güçleri azdır. Bu sebeplerden dolayı küçük bankalar ya büyük bankalarla birleşmek ya da pazardan çekilmek zorunda kalmaktadırlar.

2.2.5.3. Özkaynak Sorunu

Özkaynaklar; kredi kurumlarının faaliyetlerini başlatabilmeleri, sağlıklı bir biçimde yürütebilmeleri, zararların karşılanabilmesi, krizlere karşı direnç sağlayabilmesi, dolayısıyla sürekliliğinin sağlanması için hayati önem taşır. Müşterilere koruma ve güven verme açısından önemi büyüktür.

Bosna Hersek bankacılık sisteminin önemli sorunlardan biri özkaynak yetersizliğidir. Bosna Hersek bankacılık sistemin gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından küçük bankaların çoğunlukta oluşudur. Bu nedenle bu bankaların gerek iç piyasada gerekse uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Bu nedenle Bosna Hersek bankacılık sisteminde, banka birleşmeleri yoluyla aktif ve sermaye yapılarının güçlendirmesi bir önlem olarak alınmaktadır.

2.2.5.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmelere Uyum

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Bosna Hersek bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullandığı leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankacılıktaki yeni uygulamalar sadece finansal

alanla sınırlı olmayıp, teknik alandaki gelişmelerden yararlanma da, sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır.

Son yıllarda Bosna Hersek bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini, yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. “Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan da yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, öte yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sayesinde, bankacılık sektörü hedef ve planlarına uygun olarak önemli banka içi planlama, enformasyon ve muhasebe düzenine ilişkin sorunları çok kısa sürelerde çözümlenecek karar ve uygulama olanaklarına sahiptirler. Böylece mevcut durumun yanı sıra, gelecekteki kârlılık, risk ve likidite durumunda ortaya çıkabilecek değişimleri, bazı göstergelerden yararlanarak bilinçli bir şekilde açıklığa kavuşturabilirler.

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağladığı olduğu tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, adları geçen finansal tekniklerin ve ürünlerin

uygulamasý ve kurumsallařmasýnda, bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanmasý ile ilgili devlet organlarının koordineli bir řekilde alıřamamasý, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının henüz tam olarak oluřturulmamıř olması ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların giderilmesi yukarıda sayılan eksikliklerin giderilmesiyle mümkün olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA- HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE AKREDİTİF İŞLEMLERİ VE MALİYET - KÂRLILIK ANALİZİ

3.1. BOSNA-HERSEK BANKALARININ ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETLERİ

Bosna Hersek'te uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesine paralel olarak, uluslararası hizmet talebi de önemli ölçüde artmıştır. Özellikle çok uluslu şirketlerin faaliyetleri arttıkça, uluslararası bankacılık hizmetlerinin hacminde de artış olmuştur. Böylece, Bosna Hersek bankalarının verdiği uluslararası bankacılık hizmet çeşitleri de gelişme göstermektedir.

Bosna Hersek Bankaları, klasik uluslararası bankacılık hizmetleri olarak; fon transferi, ihracat-ithalatla ilgili ödeme işlemleri ve döviz ticareti hizmeti vermektedir. Bilgi aktiflerini kullanmaya dayalı hizmetler ise; danışmanlık hizmetleri ve yönetim hizmetlerini kapsamaktadır.

Bosna Hersek Bankaları, uluslararası fon transferlerini muhabirlik ilişkilerine bağlı olarak oluşturmakta ve dönem sonunda denkleştirilen karşılıklı hesaplar yoluyla gerçekleştirmektedir. Uluslararası finansal işlemlerin önemli bir bölümü, ihracat ve ithalat ile ilgili olduğundan, tahsilat işleminin çoğunu da bu faaliyetler kapsamaktadır. Döviz ticareti hizmetlerine bakıldığında, Bosna Hersek bankaları döviz bazında mevduat bulundurmaya, kur değişikliklerinden kar elde etmeyi hedefleyen spekülasyon işlemleri ve döviz piyasaları arasındaki fiyat farklarından kar elde etmeyi hedefleyen arbitraj işlemlerini yapmaktadırlar.

Bosna Hersek Bankaları uluslararası bankacılık konularında bilgi ve danışmanlık hizmetleri de sağlamaktadır. Finansal sorunların farklılığı ve sonsuzluğu, bankaların uzun dönemli finansal işletme stratejileri alanında danışmanlık yapma fırsatını artırmaktadır. Finansman ağırlıklı konularda yapılan danışmanlıklar banka ve müşterisi arasındaki

ilişkiyi geliştirmektedir. Bosna Hersek Bankalarının geniş uluslararası bankacılık ağının olmaması, müşterilerine ihracat veya doğrudan yatırım ile ilgili faaliyet alanlarını genişletme konusunda yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası bankacılık işlemlerinin yapılacağı birimin seçimi ya da bu birimlerden oluşacak banka ağının genişliği, özellikle banka stratejisine bağlıdır. Bunun yanında, bankanın boyutu ve uluslararası tecrübesi, sahip olduğu insan gücü varlığı, bankanın ulusal ya da uluslararası iş yapısı da son derece önemlidir. Boyut faktörü, bir taraftan bankanın etkileyebileceği fiziksel kaynakları belirlerken, bir taraftan da müşterilerin isteklerini en etkin şekilde cevaplandırmakta karşılaşılabilecek problemleri en aza indirebilmektedir. Bosna Hersek'te birkaç büyük banka geniş bankacılık ağı oluşturmakla ilgilenirken, küçük bankalar çoğunlukla seyyar bankacılık birimlerini tercih etmektedir. Küçük bankalar ayrıca, sendikasyon kredilerine katılmayı, müşterileri çekebilmek veya kredilendirmede ticaret finansmanı ile ilgili fırsatları değerlendirebilmek için deniz aşırı muhabirlik ilişkilerine girmeyi daha uygun görmektedir.

Son yıllarda Bosna Hersek bankacılık sisteminin uluslararası işlemlerle ilgilenme oranı artmıştır. Bosna Hersek bankacılığının uluslararası bankacılık sistemi içerisinde kabul edilebilir bir ağırlığa sahip olmaması sadece yürütülebilen ilişkilerin yoğunlaştırılmasına neden olmaktadır. Bosna Hersek bankacılık sistemi oligopolistik bir yapıya sahip olduğundan uluslararası bankacılık işlemlerinin büyük bir kısmı birkaç banka tarafından gerçekleştirilmiştir. Bosna Hersek bankacılık sistemi yeni ve hala yeterince gelişmeyen bir sistem olduğu için, bankacılığın uluslararasılaşmasını belirleyen faktörler Bosna Hersek bankacılık sistemi için daha yeni gündeme gelmektedir. Bu nedenle, bankaların yurt dışındaki gelişmelerinin ve uluslararası ilişkilerinin derecesini belirlemek amacıyla kullanılan ölçüler Bosna Hersek bankacılık sistemi açısından anlamsız olmaktadır. Örneğin yurt dışında faaliyette bulunan ulusal bankalar, yabancı ülkelerdeki şubeler ve yabancı şubelerin toplam aktifleri gibi değişkenleri kullanmak mümkün değildir.

3.2. BOSNA HERSEK'TE BANKALAR ARACILIĞI İLE UYGULANAN ÖDEME YÖNTEMLERİ VE AKREDİTİF

Uluslararası mal ticareti uluslararası ödemelerin en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Uluslararası ticarete bir malın, satıcısı ile alıcısının ayrı ülkelerde bulunmaları, tarafların birbirlerini genellikle yeterince tanımamaları, ülkelerin farklı ekonomik sistemlere sahip oluşu piyasa yapılarının farklılığı, ülkelerarası mesafelerin uzaklığı gibi özellikler uluslararası ticareti iç ticarete oranla daha riskli hale getirmektedir. Bu nedenle, ülkelerarası ticarete ödeme yöntemleri ve sevkiyat şartları da değişiklikler göstermektedir.

Ödeme şekli belirlenirken en önemli unsur, tarafların birbirine olan güven derecesidir. İhracatçı gönderdiği malın bedelinin ödemesinin yapılacağından, ithalatçı da satın aldığı malın eksiksiz biçimde kendine ulaşacağından emin olmak ister. Bu koşulu sağlayabilmek için uluslararası ticarete farklı ödeme yöntemleri bulunmaktadır. Taraflar aralarında alım-satım sözleşmesini imzalarken kendileri için en avantajlı olacak ödeme yöntemiyle işlemin gerçekleşmesini istemektedir. Uluslararası mevzuatta dört ana ödeme şekli bulunmaktadır;

- 1- Peşin Ödeme
- 2- Mal Mukabili Ödeme
- 3- Vesaik Mukabili Ödeme
- 4- Akreditifli Ödeme

Hemen her ülke için olduğu gibi Bosna Hersek ekonomisinde de uluslararası ticaret işlemleri önemli yer tutmaktadır. Bosna Hersek ekonomisinin gelişmesiyle beraber gerek ihracat gerekse ithalat, işlem hacmi açısından her geçen gün artış göstermektedir. Bu nedenle dış ticaret ödeme şekilleri Bosna Hersek bankacılık sisteminde kullanım açısından iyice yaygınlaşmaya başlamıştır. Dış ticaret işlemlerinde risklerle en fazla karşı karşıya kalan taraf çoğu zaman ihracatçı olmaktadır. Bosna Hersek firmalarının çoğu ithalatçı konumunda oldukları için ihracatçılar, ödeme şeklinin belirlenmesinde daha titiz

davranmaktadırlar. Bazı durumlarda yabancı ihracatçılar Bosna Hersek firmalarının talep ettiği malları sevk etmekte ancak mal bedelini tahsil edememektedir. Bu nedenle karşı taraf risklerini minimize edecek en uygun ödeme şeklini belirlemeden önce Bosna Hersek firmalarının finansal yapısını, güvenilirliğini, kredibilitesini ve ülke durumunu araştırmaktadır. Tüm bunlar ihracatçı için birer risk unsuru oluşturmaktadır.

Karşı tarafların, Bosna Hersek firmaları ile yaptığı uluslararası ticaret işlemlerinde karşı karşıya kalabileceği riskler, ticari risk ve politik risk olarak nitelendirilebilir. Bosna Hersek'teki çoğu firmanın ödeme gücünün zayıf olması nedeniyle karşı taraf için alıcının iflası ve mal bedelinin ödenememesi gibi ticari riskler ortaya çıkmaktadır. Bosna Hersek'teki politik belirsizlikler nedeniyle yabancı bankalar çok temkinli davranmaktadırlar.

3.2.1. Peşin Ödeme Yöntemi

Peşin ödeme şeklinde, ihracatçı tarafından ihraç edilen malların bedelleri, ithalatçı tarafından malın teslim alınmasından önce, gerek bankalar gerekse alıcının kendisi veya vekili ya da onun adına hareket eden üçüncü bir kişi tarafından satıcıya peşin olarak ödenir. Peşin ödeme genellikle birbirlerini çok iyi tanıyan alıcı ve satıcı arasında yapılmaktadır. Tam anlamıyla güvene dayanan bu ödeme şekli, ihracatçı açısından en elverişli ödeme yöntemi olmasına rağmen, Bosna Hersek'te en az rastlanılanıdır. Diğer taraftan peşin ödeme şekli, ihracatçı açısından bir ön finansman niteliğini taşımakta, bunun kaynağı ise alıcı (ithalatçı) olmaktadır.

3.2.2. Mal Mukabili Ödeme

Mal mukabili ödeme, ihracatçının malı temsil eden belgeleri ya doğrudan yada banka aracılığı ile ithalatçıya bedelsiz veya poliçe karşılığı teslim ettiği ve ithalatçının mal bedelini malını gümrükten çektiği tarihten daha sonraki bir tarihte ödediği bir ödeme şeklidir. Bu ödeme şekli, ihracatçı tarafından ithalatçıya belirli bir süre için açılmış bir kredi gibi düşünülebilir. İthalatçı ile ihracatçı arasında yeterli güven olduğu durumlarda kullanılır.

Mal mukabili ödeme, Bosna Hersek ithalatçıları ve ihracatçıları tarafından kullanılan bir ödeme şeklidir. Mal mukabili ödeme şeklinde, ithalatçı malın bedelini, o malın mülkiyetine sahip olduktan sonra dilediği zamanda veya kendi ülkesinin mevzuatının tanıdığı vadenin son gününe kadar ödeme imkanına sahiptir. Ayrıca ithalatçı ithal ettiği malın bedelini, ilgili malı kendi ülkesinde sattıktan sonra bir kerede veya kısım kısım ödeyebilir. Mal mukabili ödeme şekli bu iki özelliğe sahip olduğu için Bosna Hersek bankacılık sisteminde kullanım alanı bulmuştur. Bosna Hersek firmalarına olan güvenin hala düşük olması ve firmaların kredibilitesinin yanında ödeme güçlerinin de hala zayıf olması bu ödeme şeklinin daha genişlenmesini engellemektedir. Dünyada olduğu gibi Bosna Hersek'te de pek çok ihracatçı, bu ödeme şeklini yeterince tanımadıkları ve daha işin başında gerekli önlemleri almadan ihracat yaptıkları için zamanında paralarını tahsil edememek, hiç alamamak ve de reklamasyona uğramak gibi olumsuz durumlarla karşılaşmaktadır.

3.2.3. Vesaik Mukabili Ödeme

Vesaikli ödeme şeklinde ise, ihracatçı tarafından alıcıya gönderilen mala ait düzenlenmiş belgeler, ithalatçıya mal bedelinin ödenmesi koşuluyla teslim edilir. Bu ödeme şeklinde bankalar, ödemenin yapılmasını taahhüt etmemekle birlikte, ödeme yapılmadan önce malın gümrükten çekilebilmesi için gerekli olan vesaiki ithalatçıya teslim etmedikleri için ihracatçı açısından güven unsuru oluşur. Vesaikli ödeme, Bosna Hersek ithalatçıları ve ihracatçıları tarafından sık sık kullanılan bir ödeme şeklidir.

3.2.4. Akreditifli Ödeme

Daha önce ayrıntılı olarak tanımlanan akreditifli ödeme şeklinde uluslararası ticari faaliyet, bankalar tarafından düzenlenmekte, taraflar için büyük ölçüde güven unsuru sağlanmakta, akreditif koşulları yerine getirildiğinde ödeme garantilenmekte ve ödeme belgelere dayandırılmaktadır.

Akreditifli ödeme şekli hem ihracatçı, hem ithalatçı tarafından en güvenli ödeme şekli olduğu için, Bosna Hersek bankacılık sisteminde en fazla tercih edilenidir. Özellikle

son beş yılda akreditif kullanımını önemli bir artış göstermiştir. Örneğin 1999 yılında Raiffaizen Bankası'nda sadece 25 akreditif açılmasına karşın 2005 yılında 625 akreditif açılmıştır¹¹⁹. Bu bilgiler Bosna Hersek bankacılık sisteminde akreditifin bir ödeme şekli olarak ne kadar önem kazandığını göstermektedir. Ancak akreditifli ödeme maliyetli olması nedeniyle düşük tutarlı ticaret işlemlerinde çok fazla tercih edilmemektedir. Böyle durumlarda, genellikle vesaik mukabili ödeme şekli ya da ihracatçı ve ithalatçı arasında güvenilir bir ilişki olması durumunda mal mukabili ödeme şekli tercih edilebilmektedir.

Sonuç olarak Bosna Hersek firmaları, uygulama süreçlerinde, en güvenli ödeme şekli olarak akreditifli ödemeyi kabul etmekte, ancak maliyetleri nedeniyle tercihlerini bazen vesaik mukabili ödeme şekli yönünde kullanmaktadırlar. Akreditifli ödeme ile ihracatçılar kendilerini mal mukabili ödeme şekline göre, ithalatçılar ise peşin ödeme şekline göre karşılıklı güvence altına almış olmaktadır.

3.3. BOSNA HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE AKREDİTİF İŞLEMLERİ

Akreditif özel bir borç ilişkisi olmasına rağmen, yasal bir düzenlemesi yoktur. Örneğin akreditif diğer sözleşme tiplerinden farklı olarak ne Borçlar Kanununda “özel borç ilişkileri” bölümünde, ne de diğer özel bir yasada düzenlenmiştir. Akreditifler hakkında Milletlerarası Antlaşmalar da yapılmamıştır. Yabancı hukuk sistemlerinde de Amerika Birleşik Devletleri dışında akreditifi teferruatlı olarak düzenleyen hükümler bulunmamaktadır. Milletlerarası ticarete tüm dünyada uygulanan kurallar Milletlerarası Ticaret Odası'nın 500 Sayılı Akreditifle İlgili Yeknesak kurallardır. MTO 1919 yılında, ticari hayatta liberizasyonu sağlamak, iş dünyası için ortak bir politika tespit etmek amacıyla kurulmuştur. MTO tamamen özel nitelikli bir kuruluş olup resmi bir milletler topluluğu niteliğine sahip değildir. Amerika Birleşik Devletleri de diğer ülkelerle

---

¹¹⁹ Raiffeisen Bank Sarajevo Şubesi Akreditif İşlemleri Servis Müdürü Alma Prašo ile “Bosna Hersek'te Akreditif Sorunları ve Raiffeisen Bankası'ndaki Uygulamaları” konusunda yapılan özel konuşma, Sarajevo, 20.11.2006.

yaptığı akreditif anlaşmalarında kendi iç kurallarını değil, fakat 500 Sayılı Kuralları uygulamaktadır.

MTO kurallarının çeşitli ihtiyaçlar nedeniyle değişikliğe uğraması devamlılık unsurunu ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü bu değişiklikler uygulamadan doğan, teknolojinin gelişmesinin gerekli kıldığı durumlardır. Akreditifin teknik özelliklerini veren hükümler hiç değişmemektedir.

Belgeli akreditif, bir çok ülke hukuklarında olduğu gibi Bosna Hersek hukukunda da doğrudan düzenlemesi yapılmış olan bir müessese değildir. Bosna Hersek hukukunda yasal bir düzenleme olmayan bu işlem Bosna Hersek'te hemen bütün ülkelerde olduğu gibi Milletlerarası Ticaret Odası Bankacılık Komisyonu (ICC Banking Commission) tarafından düzenlenen ve 1993 tarihinde revize edilerek 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren Belgeli Akreditif Hakkında Yeknesak Usul ve Teamüller başlığını taşıyan kurallara bağlı olarak yürütülmektedir. Bu kuralların amacı, akreditifli işlemlerde taraflar arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkları önlemek, yorum ve uygulama farklılıklarını gidermektir. Ancak tarafların yaptıkları sözleşmelerde uymayı kararlaştırdıkları konulara öncelik verilmiş ve aksine açıkça bir anlaşmaya varılmadıkça ICC'nin 500 Sayılı Broşürü gereğince açıldığı ifade edilen her akreditifte bu kuralların uygulanacağı belirtilmiştir. 500 Sayılı Broşür'de akreditif, bir müşterinin (akreditif amiri) talimatı uyarınca ve talebi ile hareket eden bir bankanın (amir banka) akreditif koşullarının yerine getirilmiş olması şartıyla ve akreditifte öngörülen vesaiğin ibrazı karşılığında;

- üçüncü bir şahsa (lehdar) veya onun ermine ödeme yapılacağı veya lehdarın çekeceği poliçeleri kabul edeceği ve ödeyeceği veya
- böyle bir ödemeyi yapması veya çekilen poliçeleri kabul etmesi ve ödemesi için diğer bir bankayı yetkili kıldığı veya
- diğer bir bankayı iştirah işlemleri yapmaya yetkili kıldığı her türlü düzenleme olarak tanımlanmıştır.

3.3.1. Bosna Hersek Bankalarınca Uygulanan Akreditif Türleri

Bosna Hersek piyasası genelde küçüktür ve buna bağlı olarak siparişler de genelde küçük olmaktadır. Büyük siparişler söz konusu olduğu durumlarda Bosna Hersekli ithalatçılar genelde özel ve kendilerine en uygun ödeme şeklini teklif etmektedir. Bosna Hersek'te alışlar ve satışların büyük kısmı akreditif ile yapılmaktadır. İthalatçılar Bosna Hersek'te akreditif işlemlerinin çok masraflı olduğundan şikayet etmektedirler. Genelde akreditifli olarak başlayan ticari ilişkiler sonraki partilerde vesaik mukabiline veya açık hesaba dönüştürülmeye çalışılmaktadır.

Bosna Hersek'te en fazla kullanılan akreditif türü vadeli ödemeli akreditiftir. Bunun nedeni Bosna Hersek'te hala ekonomik sorunların ve firmaların likidite sıkıntılarının olmasıdır. Vadeli akreditifte ithalatçı, en azından vade sonuna kadar kendi bankasına ödeme yapmama imkanına sahip olmaktadır. Bu şekilde firmalar aldıkları malı satarak para elde edip akreditif bedelini ödemektedir. Vadeli akreditif ihracatçının ithalatçıya kredi imkanı tanıdığı bir akreditif olduğu için Bosna-Hersek firmaları tarafından tercih edilmektedir .

Bosna Hersek bankacılık sisteminde de akreditif uygulamaları ithalat akreditifi (nostro) ve ihracat akreditifi (loro) olarak ayrılmaktadır.

Akreditifler genelde satış sözleşmeleri dolayısıyla ve “mal akreditifleri” olarak uygulama alanı bulmakta ve uygulamada bankalarca ithalat ve ihracat akreditifi olarak adlandırılmaktadır. Akreditifi ithalatçı açtığından ithalat akreditifleri Bosna Hersek'te faaliyet gösteren bankalar tarafından (akreditif bankası) müşterileri ithalatçıların (amir) talebi üzerine açılmakta ve yabancı ülkelerdeki muhabirleri aracılığı ile yabancı ihracatçıya (lehdar) ihbar edilmektedir.

İhracat akreditiflerinde ise, Bosna Hersek'teki ihracatçı lehdar durumunda olduğundan; yabancı ülkedeki ithalatçı Bosna Hersek'teki ihracatçı (lehdar) lehine bir akreditif açılması için kendi ülkesindeki bankaya (akreditif bankası) talimat vermekte,

yabancı ülkedeki akreditif bankasının muhabirleri olan Bosna Hersek'te faaliyet gösteren bankalar ihbar bankası, görevli banka veya teyit bankası durumunda olmaktadır.

Bütün vesaikli krediler, maliyet tespiti açısından çeşitli dilimlere ayrılırlar; Akreditif açılması, ihbarı, teyit edilmesi, düzeltilmesi, ödeme yapılması, poliçelerin kabulü, ciro edilmesi gibi, bütün bu farklı dilimler için bankaların aldıkları komisyonlar değişmektedir. Ayrıca bankalar komisyon bedelini belirlerken, tarafların ticari güvenilirliği ve buldukları ülkelerin finans piyasasındaki yeri gibi kriterleri değerlendirirler. Ancak bankalar arasında yaşanan yüksek rekabetten dolayı müşteri kaybını önlemek için akreditifle ilgili uygulanan tüm ücret ve komisyon oranlarında belirlenen rakamlarda indirim uygulanmaktadır¹²⁰.

3.3.2. Bosna Hersek Bankaları'nda Akreditiflerin Kârlılık ve Maliyet Unsurları

Uluslararası ticarete mal bedellerinin ödenmesi konusunda geliştirilmiş bir finansman tekniği olan akreditif sayesinde uluslararası ticarete tarafların taşıdıkları riskler bankaların devreye girmesi ile en aza indirilebilmektedir. Kar elde etme amacıyla çalışan finansal kurumlar olan bankalar, akreditif işlemlerinde üstlendikleri riskleri ve maliyetleri karşılayabilmek için komisyonlar almaktadırlar. Aşağıda bankaların akreditif işlemlerinin kârlılık ve maliyet unsurları ayrı ayrı açıklanacaktır.

3.3.2.1. Akreditif İşlemlerinin Kârlılık Unsurları (Komisyonlar)

Akreditiflerde banka, müşterisine kendi adını ve itibarını kullanmaktadır. Bu nedenle akreditifler gayri nakdi krediler içerisinde yer almaktadır. Gayri nakdi kredilerde bankaların müşterilerden aldığı komisyonlar söz konusu olmaktadır. Görüldüğü gibi bankanın akreditif işlemlerinden sağlayacağı kara ilişkin ilk unsur **komisyonlar** olmaktadır. Genellikle bankalardan akreditifi teyit etmesi istediğinde bankalar çok

---

¹²⁰ HVB Bank Sarajevo Şubesi Akreditif İşlemleri Servis Sorumlusu Binasa Sulevic ile "Bosna Hersek'te Akreditif ve Bankalar Açısından Kârlılık Değerlendirmesi" konusunda yapılan özel konuşma, Sarajevo, 01.12.2006.

dikkatli davranırlar. Çünkü akreditifleri teyit etmek risklidir. Aslında bu konudaki riski ikiye ayırmak gerekir:

1) Banka riski: Akreditifi açan bankanın itibari göz önünde bulundurulur.

2) Ülke riski: Banka ne kadar güvenilir ve ödemeye sadık olursa olsun, eğer ülke mevzuatı, politikası ve ekonomisi bu bankanın ödemeyi yerine getirme konusundaki iyi niyetini engelleyecek boyutta ise, ait olduğu ülkenin riski nedeniyle bankanın olumlu itibari ikinci planda kalmaktadır.

Bosna Hersek'teki ekonomik ve politik belirsizlikler ve Bosna Hersek bankalarının kredibilitésinin düşük ödeme gücünün zayıf olması nedeniyle yabancı bankalar çok temkinli davranmaktadırlar. Yabancı bankalar teyitli akreditiflerin karşılığının olmasını isterler. Bosna Hersek bankalarının aktif değerlerinin düşük olması nedeniyle yurt dışı bankalar tarafından kredibiliteleri yetersiz olarak algılanmakta ve teyitli akreditif işlemlerinin yürütülmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Yabancı bankalar güven açısından tatmin olmadıkları için teyitli akreditif işlemlerinde sorumluluk riskine girmemektedirler. Bu sorunla karşı karşıya kaldığı için Bosna Hersek Bankalar Birliği, Avrupa Yatırım Bankası (EIB)'dan konuyla ilgili destek istemiştir. Avrupa Yatırım Bankası, Bosna Hersek'ten gelen teyitli akreditif işlemleri için kefil olmuştur, akreditiflerin ödenmesi garantisini vererek yabancı bankaların teyitli akreditif işlemleri hususundaki endişelerini ortadan kaldırmıştır¹²¹.

3.3.2.1.1. Amir Bankanın İthalatçıdan Aldığı Komisyonlar

Akreditifi açan amir bankanın, amir yani ithalatçıdan alacağı komisyonlar şunlardır:

a) Açılış komisyonu: Bankalar, akreditif işlemlerini başlatmak için bir komisyon talep ederler. Bu komisyon genelde yapılan ödemenin belli bir yüzdesi şeklindedir. Hem

---

¹²¹ Raiffeisen Bank Sarajevo Şubesi Akreditif İşlemleri Servis Müdürü Alma Prašo ile "Bosna Hersek'te Akreditif Sorunları ve Raiffeisen Bankası'ndaki Uygulamaları" konusunda yapılan özel konuşma, Sarajevo, 20.11.2006.

yerel hem de yurtdışındaki bankanın talep ettiği ücretler alıcının hesabına geçecek ise tüm tekliflerde bu şekilde belirtilmelidir. Bosna Hersek'te bankalar genellikle akreditif işlemleri için istediği komisyonu belli bir işlem tutarının yüzdesi şeklinde almaktadırlar. Açılış komisyonu akreditif bedelinin %0,3 ile %0,5'i arasında değişmektedir. Aynı zamanda minimum tarifeler uygulanmaktadır. Örneğin açılacak olan akreditif tutarının %0,3'ü 100 KM'nin altında olsa dahi banka bu işlemler için minimum 100 KM'lik bir ücret talep eder.

b) Temdit komisyonu: Temdit, vadenin uzatılması anlamına gelmektedir. Daha önce belirtildiği gibi akreditifin belirli bir vadesi vardır ve bu vade içerisinde akreditif işleminin mutlaka gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Eğer bu vade içerisinde akreditif işlemi gerçekleştirilmeyecekse, bu vade içerisinde kalmak şartı ile vade uzatılabilmektedir. Ancak vadenin uzatılması içinde banka tarafından bir komisyon alınır. Bu komisyon açılış komisyonunun yarısı yani akreditif bedelinin %0.25' u kadardır.

c) Devre taahhüt komisyonu: Akreditifin açılması sırasında ithalatçıdan akreditif bedeli peşin olarak alınabilir ya da müşterinin kredili bir müşteri olması özeliği aranır ve müşteriye kredi açılır. Devre taahhüt komisyonu akreditif bedelinin peşin olarak alınmadığı durumlarda söz konusu olmaktadır. Devre taahhüt komisyonu üç ayda bir alınır ve devamlı olarak değişmektedir. Ancak genelde akreditif bedelinin % 0.5'e kadar çıkabilir.

3.3.2.1.2. Muhabir Bankanın Aldığı Komisyonlar

Akreditif işleminde amir bankanın muhabiri olan ihracatçının bankası ise şu komisyonları almaktadır:

d) Hizmet komisyonu: Vesaik tutarı üzerinden % 0.1 oranında alınır. En az 25 EURO alınır.

e) İhbar komisyonu: Akreditif tutarı üzerinden %0.1 oranında alınır. En az 25 EURO alınır.

f) Ödeme komisyonu: Vesaik tutarı üzerinden % 0.15 oranında alınır. En az 25 EURO alınır.

g) Teyit komisyonu: İhracatçıların alıcının ödeme yapmaması veya ödeme gücüne girmesi riskinden korumak için çeşitli finansman hizmetlerinin söz konusu olduğu, bu finansman hizmetlerinin, genellikle bir ücret karşılığı ihracatçı hesabına riski üstlenen bir aracıya (bu çoğunlukla bir bankadır) ödeme yapılmasını gerektirdiği, bu tür hizmetler karşılığı yapılan ödemelerin “**teyit komisyonu**” olduğu, ifade edilmiştir. Teyitli akreditiflerde, akreditif tutarı üzerinden % 0.15 oranında ve en az 25 EURO olarak uygulanmaktadır.

h) Değişiklik Komisyonu: Akreditif üzerinde işleme konduktan sonra yapılan herhangi bir değişikliğe düzeltme denir. Akreditifte yapılan değişikliklerin banka tarafından konan ücreti ya ihracatçı ya da yurtdışındaki alıcı tarafından ödenir, fakat hangisinin ödeyeceği akreditifte belirtilmelidir. Bu değişiklikler zaman ve para kaybına yol açtığından akreditifi önceden doğru yapmak için çaba gösterilmelidir. Akreditif şartlarında herhangi bir değişiklik olması durumunda her değişiklik için en az 25 EURO tutarında değişiklik komisyonu alınır.

ı) İptal Komisyonu: Akreditif işleminin iptali durumunda en az 30 EURO tutarında alınır.

i) Swift Komisyonu: Belirtmek gerekir ki, akreditifler yaygın biçimde swift mesajları ile iletilmekte, ancak swift mesajlarında 500 Sayılı Kurallara atıf mümkün bulunmamaktadır. Komisyona göre bankalar tarafından imzalanmış bulunan swift ile ilgili protokolde, swift ile gönderilen tüm akreditif mesajlarının aksi söylenmedikçe MTO'nun akreditifler ile ilgili Yeknesak Kurallarına tabi olduğu kabul edilmektedir.

Yukarıda açıklanan komisyonların dışında bankalar **döviz alış ve satışı arasındaki kur farkı** sayesinde de akreditif işleminden kar sağlarlar. Eğer akreditif bedeli direk döviz olarak ödenirse bu durumda banka kur farkından sağladığı bu karı elde edemez. Ancak ithalatçı, örneğin Bosna Hersek'teki bir ithalatçının akreditif bedelini KM

üzerinden vermesi durumunda bankanın döviz satışı yapması gerekmektedir. Bilindiği gibi alış ve satış kurları birbirinden farklıdır ve alış kuru düşük, satış kuru daha yüksektir. Böyle bir durumda başka satış kuru üzerinden döviz satmakta ancak işlemi muhasebeleştirirken bu işlemi alış kuru üzerinden yapmaktadır. Dolayısıyla aradaki fark kadar banka kar elde etmektedir ve bu bankanın kanuni hakkıdır.

3.3.2.2. Akreditif İşlemlerinin Maliyet Unsurları (Masraflar)

Akreditif işlemde bankalar için maliyeti oluşturan unsurlar ise, bankanın akreditif işlemleri için yaptığı **masraflardır**. Masraflar maliyet unsurudur ancak uygulamada söz konusu masraflar müşterilere yansımaktadır. Bu nedenle de gerçekte akreditiflerin banka açısından bir maliyetinin olmadığı söylenebilir. Bankalar masraflar için alıcıdan belirli miktarda avans talep edebilirler. Alıcının avans yükümlülüğünü çıkarmak mümkündür. Gerek masraflar gerek komisyon bakımından alıcı, bankanın borçlusudur. Banka bu haklarının teminat altına alınabilmesi için ayrı bir bedelin bu konuda avans olarak yatırılmasını da talep edebilir.

İhracatçının bankası ve ayrıca ithalatçının bankası için söz konusu olan bir maliyet unsuru da haberleşme masraflardır. Haberleşme masrafı yapılması durumunda posta, faks, telefon vb. haberleşme ücretleri de tahsil etmektedir. Ancak bunların ne kadar olduğunun tek tek belirlenmesi oldukça zor olduğu için genellikle her bir akreditif dosyası için belirli bir miktar belirlenmektedir. Her bir dosya için yapılan haberleşme masrafları bu belirlenen miktarın altında veya üstünde olabilmektedir. Ancak genellikle bu farklılıklar birbirlerini karşılamaktadır.

İthalatçı ve ihracatçının aralarında yaptıkları sözleşme, masrafların kime ait olduğunu belirleyebilir. Eğer akreditifte masrafların kimden alınacağına ilişkin bir açıklama yoksa masraflar hizmet verileden yani akreditif amiri olan ithalatçıdan alınır. Ancak masraflar hangi tarafa ait olursa olsun hizmet komisyonları ihracatçıdan tahsil edilecektir. Akreditifte aksi belirtilmedikçe banka komisyonlarını amir/ithalatçı (applicant) öder.

Akreditifin kullanılmadan iptal halinde oluşan komisyonları mutlaka ithalatçı/amir ödemektedir.

3.4. BOSNA HERSEK BANKACILIK SİSTEMİNDE AKREDİTİF İŞLEMLERİN MALİYET VE KARLARININ HESAPLANMASINA YÖNELİK ÖRNEK UYGULAMALAR

Daha önce belirtildiği gibi bankalar yaptıkları aracılık işlemi nedeniyle bir komisyona hak kazanırlar. Ancak, buradaki komisyon teriminin komisyonun hukuki işlemi ile ilgisi olmayıp, uygulamada bankanın gördüğü işlere karşılık aldığı ücrete verilen addır. Komisyon hakkındaki talep hakkı iş görüldükten, yani gerekli belgeler karşılığında lehbara ödeme yapıldıktan sonra doğar. Herhangi bir sebeple akreditifin ifası imkansız hale gelirse banka o ana kadar gördüğü iş karşılığı olarak nisbi bir komisyon isteyebilir. Bankaların gördükleri iş ve yükledikleri sorumluluklara karşı aldıkları ücretler olan komisyonlar iki çeşide ayrılır. Birinci çeşit komisyonlar her türlü akreditif işlemlerinde alınan akreditif komisyonlarıdır. İkinci çeşit olanları ise, akreditifin teyit edilmesi halinde satıcının bulunduğu yerdeki banka yani Yeknesak Kurallara göre ayrıca sorumluluğu üzerine alan banka tarafından alınan teyit komisyonlarıdır¹²².

Bosna Hersek bankacılık sistemi içinde akreditif işlemlerin miktarında son beş yılda önemli bir artış olduğu görülmektedir. Yukarıda sayılan nedenlere bağlı olarak akreditif sağladığı avantajlar nedeniyle Bosna Hersek bankacılık sisteminde en çok kullanılan ödeme şekillerinden biri haline gelmiştir. Bosna Hersek bankacılık sisteminde mevcut rekabet ortamı, ve ekonomide artan dış ticaret hacmi nedeniyle akreditif işlemlerinin önümüzdeki yıllarda artarak ve yaygınlaşarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Aşağıda Bosna Hersek Bankaları ile yapılan birebir görüşmelerde açtıkları akreditiflerin kârlılıkları ve maliyetleri, daha önce belirtilen komisyon ve masraflar dikkate alınarak analiz edilmiştir.

---

¹²² Akın Ekici, a.g.e., s. 81.

3.4.1. Örnek Olay 1:

Bosna-Hersek'te bulunan ithalatçı firma, Pakistan'da bulunan bir firmadan mal ithal edecektir. İhracatçı ve ithalatçı firma arasında yapılan sözleşmeye göre, mal bedelleri akreditifli olarak ödenecektir. Sözleşme imzalandıktan sonra ithalatçı kendi ülkesinde bulunan Raiffazen Bank'a giderek akreditif açtırma talebinde bulunmuştur. Amir banka akreditif teklif mektubunu doldurarak akreditifin içeriğini belirlemektedir. Aşağıda akreditif teklif mektubunda yer alan bilgiler özetlenmiştir¹²³.

Amir Firma/ Kuruluş	: D.O.O. DİZAJN Banjaluka
Sektör ve Sıfat	: Özel
Lehdar	: Weaving (PVT) LTD. Faisalabad
Teyit Bankası	: Commerzbank AG Frankfurt
Ödeme Şekli ve Mahiyeti	: Görüldüğünde Ödemeli ve Teyitli Akreditif
Geçerli Muracat Tarihi	: 24.07.2006
Vade	: Sözleşmeden İtibaren 45 gün
Yükleme Vadesi	: Sözleşmeden İtibaren 1 ay
Yüklemenin Yapıldığı Ülke	: PAKİSTAN
Malın İsmi ve Cinsi	: 500 tane %100 pamuklu palto, 4500 tane % 100 pamuklu havlu,
Teslim Şekli	: FOB
Döviz Cinsi Miktarı	: 14.550,00 dolar
KM Karşılığı	: Döviz ve para piyasaları daire başkanlığından 1.548 olarak alınan dolar kuru kullanılarak peşin döviz satışı gerçekleştirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda Amir Banka Raiffeisen Bank'in Akreditif işlemi için uyguladığı komisyon oranları verilmiştir.

¹²³ Raiffeisen Bank'tan alınan uygulamalı örneğe göre hesaplanma yapılmıştır.

RAIFFEISEN BANK

Tablo 12 : Raiffeisen Bankasının Komisyon Oranları

III. Akreditifler (L/C)	KM	EURO
İTHALAT (nostro) Açılış Karşılıklı Karşılıksız	0,30% min 100,00 KM her üç aylık dönem için 3%	0,30% min 50 EURO her üç aylık dönem için 3%
Akreditif Teyidi (3 aylık) Karşılıklı Karşılıksız Vadeli	0,38 % min 80 KM 0,50 % min 80 KM 0,75 % min 80 KM	0,38 % min 40 EURO 0,50 % min 40 EURO 0,75 % min 40 EURO
Akreditif Şartlarında Değişiklik	Her değişiklik için 100,00 KM	Her değişiklik için 50EURO
Akreditif İşlemleriyle İlgili Araştırma Talepleri	100 KM	50EURO
Süresinden Önce İptal	150 KM	75 EURO
Süre Uzatımı	0,1 % min 50 KM	0,1 % min 25 EURO
Ödeme (vade sonunda ödeme)	0,8 % min 50 KM	0,8 % min 25 EURO
İHRACAT (loro) Akreditifin İhbarı	0,25 % min 200 KM	0,25 % min 100 EURO
Doküman Kontrolü	0,10 % min 100 KM	0,10 % min 50 EURO
Hatalı ya da Eksik Doküman İçin Ücret	50 KM	25 EURO
Akreditif Transferi	0,2 % min 50KM	25 EURO

Kaynak: Raiffaizen Bank

Tablo'da verilen komisyon oranlarına göre söz konusu **Raiffazen Bank'ın** akreditif işleminden elde ettiği karı hesaplamak mümkündür. Tablodaki birinci kısımda fiyatlar KM olarak ikinci kısımda EURO olarak verilmiştir.

Akreditif içeriği şu şekilde oluşturulmuştur :

- gerçekleştirilecek olan ithalat işlemi için akreditif miktarı 14.550,00 dolar olarak belirlenmiştir.
- Akreditif türü görüldüğünde ödemeli ve teyitli olarak belirlenmiştir. Satıcılar için aranılması gereken bir akreditiftir. Görüldüğünde ödemeli akreditifte amir banka, lehdarın akreditifte öngörülen belgeleri akreditif vadesi içerisinde ibraz etmesi durumunda ödeme hemen yapılır. Örnekte hem teyitli bir akreditif olduğundan teyit eden banka görüldüğünde lehdara ödemeyi yapacak, ancak belgeleri amir bankaya göndererek kendine ödeme yapılmasını bekleyecektir. Alıcı için ise bir masraf demektir.
- Akreditif metninde akreditifin 24.07.2006'ten 13.09.2006' tarihe kadar geçerli olacağı belirtilmiştir.

Aşağıda öncelikle amir bankanın ihracatçının ülkesinde doğrudan muhabirlik ilişkisinde olduğu bir bankanın olmadığı daha sonra da olduğu durumlara göre, ithalatçı ve ihracatçının bankalarının kârlılık durumu hesaplanmıştır.

3.4.1.1. Amir Bankanın Doğrudan Muhabirlik İlişkisi Olmadığı Durum

a) Amir Bankanın (İthalatçının Bankası) Karı:

Verilen örnekteki akreditif işlemi için ithalatçının amir bankaya ödeyeceği komisyon sadece akreditif açılış komisyonu ve her üç aylık dönem için 3% akreditif ücretinden oluşmaktadır. Teyitli akreditiflerde teyit bankası üstleneceği riske karşılık bir komisyon aldığı için, akreditif masrafları yükselmektedir. O nedenle ithalatçılar genellikle teyitsiz akreditifleri tercih etmektedirler.

Aşağıda örnek olayda verilen akreditifte amir ile amir banka arasındaki ilişki sırasıyla açıklanmıştır.

- İthalatçı, akreditif açtırma talebinde bulunurken amir bankaya her üç aylık dönem için 3% ödeyeceğini kabul etmiştir.

- **100 KM;** Akreditif açılış komisyonu olarak alınmıştır. (İlk üç aylık dönem için 24.07.2006-24.10.2006).

- **100 KM;** İthalatçının akreditif talebiyle ilgili araştırma bedeli olarak alınmıştır.

- **28 Temmuz 2006** tarihinde akreditif koşullarına ilişkin değişiklik talebi gelmiştir. Akreditif koşullarının değiştirilmesine ilişkin muhabir bankaca gönderilen vade değişikliği ihracatçı tarafından tamamen kabul edilmiştir. Bu değişikliğe göre,

- akreditif ve yükleme vadesi **27 Eylül 2006**'ya kadar uzatılmıştır. Buna bağlı olarak

- ihracatçının akreditif ile ilgili belgeleri en son **18 Ekim 2006**'ya kadar bankaya ibraz etmesi gerekmektedir,

- akreditifin son ödeme tarihi **28.Ekim 2006**'ya kadar uzatılmıştır,

- akreditifin tutarı **14.550,00 dolar (+/- %10)** olarak değiştirilmiştir.

- **50 KM;** Akreditifin mevcut koşullarının değiştirilmesi için, akreditif amiri yani ithalatçı amir bankaya ödeme yapmıştır.

- **25 Eylül 2006** tarihinde akreditif koşullarına ilişkin yeniden değişiklik talebi gelmiştir. Akreditif koşullarının değiştirilmesine ilişkin muhabir bankaca gönderilen vade değişikliği ihracatçı tarafından tamamen kabul edilmiştir. Bu değişikliğe göre

- akreditif ve yükleme vadesi **04 Ekim 2006**'ya kadar uzatılmış ve buna bağlı olarak

- ihracatçının akreditif ile ilgili belgeleri en son **25 Ekim 2006**'ya kadar bankaya ibraz etmesi gerekmiştir.

- akreditifin son ödeme tarihi **04 Kasım 2006**'ya kadar uzatılmıştır.

- **50 KM;** Son değişiklik talebi için ithalatçı amir bankaya ödemiştir.

- Teyitli akreditiflerde teyit bankası üstleneceği riske karşılık akreditifin karşılıklı olmasını istemiştir. İthalatçı akreditif bedelini KM olarak bankaya pesin ödemiştir. Bu durumda bankanın döviz satışı yapması gerekmektedir. İthalatçının akreditif bedelini bankaya getirdiği gün alış kuru 1.508 KM, satış kuru ise 1.548 KM'dir. Bu durumda banka satış kuru üzerinden dövizini satıp alış kuru üzerinden bu işlemi muhasebeleştirileceğinden kur farkından doğan kazanç şu şekilde hesaplanacaktır;

- Satış kuru = 1.548 KM

$$14.550\$ \times 1.548 = 22.253,4 \text{ KM}$$

Amir banka bu miktarı ithalatçıdan alacak ancak bunu kayıtlarına geçirirken alış kuru üzerinden geçireceği için,

- Alış kuru = 1.508 KM

$$14.550\$ \times 1.508 = 21.941,4 \text{ KM}$$

olarak muhasebe kayıtlarına geçirecektir.

- Kur farkından doğan kazanç

$$22.253,4 - 21.941,4 = \mathbf{312 \text{ KM}}$$
 olmaktadır

- Tüm komisyonları hesapladıktan sonra amir bankanın toplam karı;

Akreditif Açılış Komisyonu	100 KM
İthalatçının Akreditif Talebiyle İlgili Araştırma Bedeli	100 KM
İlk Akreditifin Değişimi (Vade Uzatma)	50 KM
İkinci Akreditifin Değişimi (Vade Uzatma)	50 KM
Kur Farkından Doğan Kazanç	<u>312 KM</u>
Toplam kar	612 KM' dir

Not: Akreditif açılış komisyonu her üç ayda bir defa alınmaktadır. Bu örnekte değişiklikler olduğu için akreditif vadesi ikinci çeyreğe sarkmıştır. Ancak yine de

komisyon alınmamıştır. Bu Raiffaizen Bank'ın kendi müşterilerine 15 günlük süre tanınmasından kaynaklanmaktadır¹²⁴.

b) Muhabir Bankanın (İhracatçının Bankasının) Karı

ICC md 18/c-i gereği hizmetin yapılması için diğer bir tarafa talimat veren taraf komisyon, ücret ve diğer masrafları karşılamakla yükümlüdür. Bunun anlamı akreditifi açtıran taraf aksi belirtilmedikçe tüm masrafları ödemek zorundadır. Aracı bankalar genel olarak aşağıdaki komisyon ve masrafları talep ederler.

İhbar komisyonu (Advising Commission)	=	127,96 \$
Teyit komisyonu (Confirmation Commission)	=	383,88 \$
Ödeme komisyonu (Payment Commission)	=	101,73 \$
Değişim komisyonu (Amendment commission)	=	326,31 \$
(Superv commission)	=	127,96 \$
Teleks /Swift masrafları (Telex/Swift charges)	=	179,20 \$
(Handling commission)	=	127,96 \$
Toplam Kar (Total Profit)	=	1195,80 \$

Akreditif işleminin her iki banka açısından yukarıda belirtildiği gibi maliyeti olmaktadır. Bu örnekte swift masrafları dışında nakliyat sigortasının masrafı olmuştur. Tüm masrafları ithalatçı tarafından ödendiği için yani amire yansıtıldığı için burada gösterilmiştir.

Akreditifin miktarı oldukça küçük olmasına rağmen muhabir bankanın uyguladığı komisyon oranları oldukça yüksek olmuştur. Bunun nedeni amir bankanın Pakistan'da muhabir bankasının olmaması ve Almanya'daki Commerzbank AG Frankfurt üzerinden işlemlerin yürütülmesidir. Bu durumda teyit bankası akreditifin tüm masraf ve komisyonlarını amirden ödenmesini istemiştir.

¹²⁴ Raiffeisen Bank Sarajevo Şubesi Akreditif İşlemleri Servis Müdürü Alma Prašo ile "Bosna Hersek'te Akreditif Sorunları ve Raiffeisen Bankası'ndaki Uygulamaları" konusunda yapılan özel konuşma, Sarajevo, 20.11.2006.

Eğer amir banka Pakistan’da direkt muhabir banka ve teyit bankası bulmuş olsaydı komisyon ve masrafları daha düşük olacak ve lehdar tarafından ödenecekti. Bunu bu örnek ile yansıtmaya çalışalım.

3.4.1.2. Amir Bankanın Doğrudan Muhabirlik İlişkisi Olduğu Durum

a) Amir Bankanın (İthalatçının Bankası) Karı:

Bu şekildeki bir akreditif işlemi için ithalatçının amir bankaya ödeyeceği komisyon sadece akreditif açılış komisyonu ve her üç aylık dönem için 3% akreditif ücretinden oluşmaktadır. Görüldüğü gibi amir banka açısından herhangi farklılık olmadığı için burada amir bankanın karı tekrar gösterilmeyecektir.

b) Muhabir Bankanın (İthalatçının Bankasının) Karı

Bu örnekte muhabir bankanın toplam karı aldığı komisyonlar dikkate alarak aşağıdaki gibi hesaplanmıştır;

Hizmet komisyonu	=	\$ 14.550 X % 0,1
	=	\$ 14,55
İhbar komisyonu	=	\$ 16.005 X % 0,1
	=	\$ 16,05
Ödeme komisyonu	=	\$ 14.550 X % 0,15
	=	\$ 21,825
Teyit komisyonu	=	\$ 16.005 X % 0,15
	=	\$ 24,0075
Toplam kar	=	14,55 + 16,05 + 21,825 + 24.0075
	=	\$ 76,4325

Akreditif işleminde yapılan haberleşme masrafları ve nakliye masrafı uygulamada söz konusu masraflar müşterilere yansıtıldığı için her iki örnekte gösterilmemiştir. Bu nedenle de gerçekte akreditiflerin banka açısından bir maliyetinin olmadığı söylenebilir. Bankalar masraflar için alıcıdan belirli miktarda avans talep etmiştir. Ancak bunların ne kadar olduğunun tek tek belirlenmesi oldukça zor olduğu için genellikle her bir akreditif dosyası için belirli bir miktar belirlenmiştir.

3.4.2. Örnek Olay 2:

Hollanda'da bulunan bir firmadan mal ithal edecektir. İhracatçı ve ithalatçı arasında yapılan sözleşmeye göre, mal bedelleri akreditifli olarak ödenecektir. Sözleşme imzalandıktan sonra Sarajevo'daki Koşevo Hastanesi, giderek akreditif açtırma talebinde bulunmuştur. Amir akreditif teklif mektubunu doldurarak akreditifin içeriğini aşağıdaki gibi belirlemiştir¹²⁵.

Amir Firma/ Kuruluş	: Koşevo Hastanesi Sarajevo
Sektör ve Sıfat	: Kamu
Lehdar	: PHILIPS Medical Systems Nederland HOLLANDA
Lehdar Bankası	: ABN-AMRO BANK N.V.
Ödeme Şekli ve Mahiyeti	: Görüldüğünde Ödemeli Gayrikabilirucu Teyitli Akred
Provizyon Referansı	: ----
Geçerli Muracat Tarihi	: 23.12.2002
Vade	: Sözleşmeden İtibaren 2 ay
Yükleme Vadesi	: Sözleşmeden İtibaren 1 ay 1 hafta
Yüklemenin Yapıldığı Ülke	: HOLLANDA
Malın İsmi ve Cinsi	: Dicom Modality Worklist ve 4-D Anglo Volume Redering Yazılımları
Teslim Şekli	: FCA
Döviz Cinsi Miktarı	: Euro 150.000

¹²⁵ Ziraat Bankasından alınan uygulamalı örneğe göre hesaplanma yapılmıştır.

KM Karşılığı :Döviz ve para piyasaları daire başkanlığından 1.955 olarak alınan EURO kuru kullanılarak peşin döviz satışı gerçekleştirilmiştir. Yurtiçi masraflar amir firmaya, yurtdışı masraflar lehdar firmaya aittir.

Tablo'da ZİRAAT Bankasının akreditif işlemleri için uyguladığı komisyon oranları yer almaktadır.

ZİRAAT BANKASI

Tablo 13 : Ziraat Bankasının Akreditif Komisyon Oranları

Akreditifler (L/C)	KM	EURO
İTHALAT (nostro)		
Açılış Karşılıklı Karşılıksız	- 0,50 % min.100,00KM üç aylık dönem için 2,5%	- 0,50 % min.50EURO üç aylık dönem için 2,5%
Akreditif Şartlarında Değişiklik	Her değişiklik için sabit 50,00KM	Her değişiklik için 25EURO
Akreditif İşlemleriyle İlgili Araştırma Talepleri	50KM	25EURO
Akreditif Teyidi (3 aylık)	0.1% min 150 KM	0,1% min 75 EURO
Süre Uzatımı	0,1 % min 60 KM	0,1 % min 30EURO
Ödeme (vade sonunda ödeme)	0,25 % min 50 KM	0,25 % min 25 EURO
İHRACAT (loro)		
Akreditifin İhbarı	0.20% min 50 KM	0.20% min 25 EURO
Akreditif İhbarının Teyidi	0,5% her üç aylık dönem için min 200 KM	0,5% her üç aylık dönem için min 100 EURO
Doküman Kontrolü	0.15% min 50KM	0,20 % min 25EURO
Hatalı ya da Eksik Doküman İçin Ücret	50KM	25EURO
Akreditif Transferi	0,2 % min 50KM	25EURO
Vadeli Ödeme	0.25% p.q. min 50KM	0.25% p.q. min 50EURO

Kaynak: Ziraat Bankası

Yukarıda akreditif işlemleri ile ilgili verilen oranlara göre söz konusu **ZIRAAT Bankasının** akreditif işleminden elde ettikleri kar aşağıda sayısal bir örnek yardımı ile değerlendirilmektedir. Bu akreditif işleminde ithalatçı ve ihracatçının bankalarının karı şu şekilde hesaplanmaktadır.

a) Amir Bankanın (İthalatçının Bankası) Karı ve Masrafları

Bu şekildeki bir akreditif işlemi için ithalatçının amir bankaya ödeyeceği komisyon sadece akreditif açılış komisyonu ve her üç aylık dönem için akreditif ve akreditif işlemleriyle ilgili ücretinden oluşmaktadır.

- **150.000. x % 0.7 = 1.050 Euro**; Akreditif açılış komisyonu olarak alınmıştır

- **100 KM**; Akreditif işlemleriyle ilgili araştırma ücreti olarak alınmıştır.

- 28 Temmuz 2006 tarihinde akreditif koşullarına ilişkin değişiklik talebi gelmiştir. Akreditif koşullarının değiştirilmesine ilişkin muhabir bankaca gönderilen akreditif tutarının değişikliği ihracatçı tarafından tamamen kabul edilmiştir. Bu değişikliğe göre

- Akreditifin tutarının **170.000. Euro** olarak değiştirilmesi talep edilmiştir.

- Akreditifin tutarının değiştirilmesi için akreditif amiri yani ithalatçı amir bankaya **20.000 x % 0,3 = 60 Euro** ödemiştir.

- Akreditif KM cinsinden açılacağına göre bankanın döviz satışı yapması gerekmektedir. İthalatçının akreditif bedelini bankaya getirdiği gün alış kuru 1.955 KM, satış kuru ise 1.940 KM'dir. Kur farkından doğan kazanç şu şekilde hesaplanır.

- Satış kuru = 1.955 KM

150.000 EURO x 1.955 = 293.250 KM

- Amir banka bu miktarı ithalatçıdan alacak ancak bunu kayıtlarına geçirirken alış kuru üzerinden geçireceği için;

- Alış kuru = 1.940 KM

150.000 EURO x 1.940 = 291.000 KM

olarak bu miktarı muhasebe kayıtlarına geçirecektir.

- Kur farkından doğan kazanç

293.250 - 291.000 = **2.250 KM** olmaktadır.

Sigorta, Kuşat Mektubu, Swift ve Diğer Masrafları:

Ziraat bankası tarafından yaptırılan nakliyat sigortasının masrafı 381,55 KM olmuştur. Nakliyat sigorta masrafı ithalatçı (amir) tarafından ödenmektedir. Aslında akreditifle ilgili yapılan tüm masraflar ithalatçı tarafından ödenmektedir. Bu örnekte yapılan masraflar ithalatçı bankanın karını etkilemeyecektir. Bu nedenle akreditif işlemlerinde yapılan masraflar gösterilmeyecek. Ziraat Bankası sadece swift masraflarını ithalatçıdan almamaktadır, ve kendisi üstlenmektedir. Fakat akreditif koşullarına ilişkin değişiklik olursa ve swift mesajları gerektirirse bu durumda swift masrafları ithalatçıdan alınmaktadır. Genelde swift masrafları değişiklik komisyonuna dahil edilir.

Tüm komisyonları hesapladıktan sonra amir bankanın toplam karı;

Akreditif Açılış Komisyonu	1.050 Euro x 1.955 = 2.052,75
Akreditifin Tutarının Değiştirilmesi	60 Euro x 1.955 = 117,3
Kur Farkından Doğan Kazanç	<u>2.250 KM</u> = 2.250
Toplam Kar	4.420,5KM' dir

Akreditif işlemlerinde ortaya çıkan masraflar şunlardır;

- Nakliyat Sigortasının Masrafı	381,55 KM
- 3 sayfa kuşat mektubunun olmuştur her bir sayfası için	20,00 KM

Bu masraflar ithalatçıdan alınmıştır.

b) Muhabir Bankanın (İthalatçı Bankasının) Karı

Bu örnekte muhabir bankanın toplam karı aldığı komisyonlar dikkate alarak aşağıdaki gibi hesaplanmıştır;

$$\text{Hizmet komisyonu} = 170.000 \times \% 0,1$$

$$= 170 \text{ Euro}$$

$$\text{İhbar komisyonu} = 150.000 \times \% 0,1$$

$$= 150 \text{ Euro}$$

$$\text{Ödeme komisyonu} = 170.000 \times \% 0,15$$

$$= 255 \text{ Euro}$$

$$\text{Teyit komisyonu} = 170.000 \times \% 0,15$$

$$= 255 \text{ Euro}$$

$$\text{Toplam kar} = 170 + 150 + 255 + 255 = 830 \text{ Euro}$$

3.5. AKREDİTİF İŞLEMLERİNİN BOSNA HERSEK BANKALARI, İTHALATÇI VE İHRACATÇI AÇISINDAN ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası bankacılıkta, geniş anlamı ile vesikalı/belgeli krediler olarak anılan akreditif, uluslararası ticarete mal bedellerinin ödenmesi konusunda geliştirilmiş özel bir finansman tekniğidir. Akreditif, uluslararası ticarete kullanılan en yaygın yöntemdir. Öyle ki, akreditif olmasaydı, uluslararası ticaretin bugünkü düzeyine ulaşması mümkün olmazdı.

Bosna Hersek'te bankalar akreditifi diğer kredilere nazaran daha fazla tercih ederler. Akreditif sağlam bir kredi şeklidir. Çünkü bankalar bu tür işlemlerde daha büyük teminata sahiptirler. Akreditifi açan banka kendisine olan borç ödenmedikçe malları temsil eden belgeleri ithalatçıya vermez. İthalatçının borcunu ödememesi halinde banka, malları sattırarak alacağını tahsil edebilir.

Bosna Hersek'teki bankalarda dış ticaret işlemleri açısından akreditifin önemli bir paya sahip olması belli nedenlere dayanmaktadır. Öncelikle, uluslararası ödeme sistemleri arasında en gelişmiş olanı akreditiftir. Dünyanın önemli ticaret merkezlerinde bulunan bankaların akreditifin gelişmesindeki payı büyük olmuştur. Diğer taraftan Bosna Hersek'in gelişmekte olan bir ülke olması ve Bosna Hersek'te yaşanan sürekli dış ticaret açığı, akreditifi ihracatçı ülkeler açısından en uygun ödeme şekli haline getirmiştir.

Bankanın akreditif şartlarına uygun vesai ki almadan ihracatçıya ödeme yapmayacağından emin olan ithalatçı riske katlanmaksızın, çoğu kez sermayesini uzun süre bağlamaya da gerek kalmadan yabancı firmalardan mal satın alma imkanı bulur. Yani kredilendirilen firma, yurt dışından ithal edeceği mallar için sermaye bağlamadan, ithal edeceği ürünlerin eksiksiz ve uygun bir şekilde elde edeceği garantisini sağlamış olur. Öte yandan akreditif şartlarına uygun hareket ettiği taktirde ödemenin gecikmeyeceğine emin olan ihracatçı, malları en uygun fiyatla ithalatçıya satma imkanı bulmaktadır. İthalatçı, mal bedelinin ödenmesini malların gönderilmesine kadar geciktirebileceğinden veya vadeli akreditifte, en azından vade sonuna kadar ödeme yapmama imkanına sahip olabileceğinden satıcıdan bir kredi sağlamış olmaktadır.

Bosna Hersek firmalarının sermayesinin ve ödeme güçlerinin düşük olması ve de akreditifin söz edilen avantajları, Bosna Hersek'teki ithalatçıların akreditifi seçmesinde önemli rol oynamaktadır. Diğer taraftan Bosna Hersek'in ekonomik durumunun zayıf ve değişken olması ile birlikte makroekonomik istikrarın da sağlanamaması firmaların performanslarını ve ödeme güçlerini zayıflatmıştır. Bu nedenle Bosna Hersek bankaları firmalara kredi vermekte çok titiz davranmakta ya da hiç vermemektedirler. Akreditif ihracatçıya kolaylıkla kredi bulma olanağı verdiği için Bosna Hersek firmaları tarafından öncelikli tercih edilmektedir. Akreditifin açılmış olması, ihracatçının ilgili belgeleri bankaya verir vermez malların bedelini alabilmesini ve ihracatçı lehine açılan akreditife dayanarak banka kredisini sağladığı için ihracatı geliştirme imkanı tanır.

Bosna Hersek'te akreditif işlemlerinin ihracatçıya sağladığı diğer avantajlar şu şekilde özetlenebilir. Akreditife dayanan satışlarda, ihracatçı akreditif şartlarına uygun

hareket ettiği taktirde, ithalatçı mal bedelini ödemek zorunda kalacağından, ithalatçı ödemeyi yapmaz ise bu bedel yeterli teminatı önceden sağlamış olan amir banka tarafından yapılır. Böylece ihracatçı yaptığı ticaretten dolayı hiçbir şekilde mağdur olmaz. Ayrıca akreditif, ithalatçı ülkelerde uygulanan kambiyo kontrolünün uluslararası ödemeleri kısıtlamasından dolayı ortaya çıkan mali riskleri en aza indirir. Çünkü amir banka akreditifi ancak yabancı ülkeye döviz transferine izin aldıktan sonra açmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde uluslararası ticaret önemli boyutlara ulaşmıştır. 2. Dünya Savaşına kadar takas ekonomisi uygulayan bazı ülkelerin kalkınmanın ancak dış ticaret ile gerçekleşebileceğini fark etmeleri, uluslararası piyasalara girmelerine sebep olmuştur. Özellikle bazı ülkelerin savaştan sonra tercih ettikleri ihracata yönelik büyüme stratejilerinin son yıllarda gelişmekte olan diğer ülkeler tarafından da izlenmesi sonucu uluslararası ticaret daha da önemli hale gelmiştir. Uluslararası alana açılan ülkeler dış piyasalarda rekabet ortamı ile karşılaşmıştır. Bu nedenle dış piyasalarda, dış ticarete konu olan malların yalnızca kalite ve fiyatlarında değil satış koşulları ve finansman imkanları açısından da rekabet söz konusudur. Uluslararası ticarete tarafların değişik piyasalarda bulunması, bunların birbirileri hakkında yeterince bilgi sahibi olmamalarına ve bu nedenle risk altına girmelerine neden olmaktadır. İşte dış ticarete karşılaşılan bu risklerden korunmak amacıyla uluslararası ödemelerde kullanılan bir takım ödeme şekilleri ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada uluslararası ticarete kullanılan ödeme şekillerinden biri olan akreditif Bosna Hersek bankaları tarafından kullanıp kullanılmadığı ve diğer ödeme şekillerine göre (peşin ödeme, kabul kredili ödeme, mal mukabili ödeme, vesaik mukabili ödeme) ne oranda kullanıldığı incelenmiştir. Bu ödeme yöntemlerinden bazıları Bosna Hersek'te pek yaygın olarak kullanılmamaktadır. Uluslararası ticaret alanında birbirini tanımayan tarafların ticari ilişkideki kaygılarının bir bankanın güven fonksiyonu ve itibarının devreye girmesiyle en aza indirildiği uluslararası ödeme yöntemi olan akreditif Bosna Hersek dış ticaret alanında en sık başvurulan yöntemdir.

Akreditif işleminde ithalatçı ihracatçı lehine akreditif açılması talimatını verir. Banka akreditif talimatında mevzuata ve bankanın çalışma ilkelerine aykırı bir durum yoksa talimatı kabul eder. İthalatçının bankası ihracatçıya lehine akreditif açıldığını bildirir. İhracatçı, lehine açılan akreditif şartlarını inceler ve uygun gördüğü taktirde sözleşme yapılır. İhracatçı sözleşmeye uygun malı üreterek ithalatçıya sevk eder. Malla ilgili belgeleri bankasına verir. Böylece ihracatçı parasını, ithalatçı da malını güvenli bir şekilde almış olur. Arada bankaların olması diğer ödeme yöntemleri arasında akreditifle

ödeme yöntemini daha güvenli kılmaktadır. Birbirlerinin ticaret değeri, mali durumu ve ülkelerin politik durumları hakkında tam bilgi sahibi olmayan ihracatçı ve ithalatçılar böylece güven içinde dış ticaret işlemini gerçekleştirebilirler. Açıklanan bu nedenlerle akreditif her iki tarafa da en yüksek düzeyde güvence sağlayan bir ödeme türü olma özelliğini taşımaktadır.

Bir çok çeşidi bulunan akreditif yönteminde ne tür akreditif çeşidinin kullanılacağı taraflar arasında yapılan sözleşmede belirtilir. Arzu edilmeyen bir anlaşmazlığın çıkmaması için akreditif şartlarına uyulmalı, tarafların birini zor durumda bırakan akreditif seçilmemelidir.

Bosna Hersek bankacılık sistemi için de kredibilite çok büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle Bosna Hersek'te yaşanan savaş nedeniyle, üretim tesislerinin büyük bir kısmı tahrip edilmiş, tahrip olmayan üretim tesisleri ise teknolojik olarak geri kalmış, ihracatın durması nedeniyle ekonomide istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Bosna Hersek'te tek bir ekonomi ve ticaret alanı, tek bir gümrük idaresi ve tek bir ekonomi mevzuatı hala tam olarak oluşturulmadığı için ve ekonomi entite düzeyinde işlediği için istikrarsızlık devam etmektedir. Diğer taraftan Bosna Hersek devleti bünyesinde yer alan Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti anlaşmada öngörüldüğü gibi ortak kurum ve kuruluşlarını oluşturmaya yönelik amaçlarını iki entite arasında gerçekleştirememişlerdir. Doğal olarak bankacılık sistemi de bundan olumsuz etkilenmektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından uygulanan politikalar sonucunda, bankacılık sistemi yine en gelişmiş sektör olmayı başarmıştır. Bunun en önemli nedeni büyük oranda yabancı bankaların bankacılık sektörüne girmesidir. Böylece yabancı bankacılık, ulusal bankacılıktan daha önemli hale gelmiştir. Tabii ki sektöre büyük oranda yabancı bankaların girmesi, Bosna Hersek bankalarını rekabet açısından olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkiyi kaldırmak için yabancı bankaların sayısı Bosna Hersek ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap verecek sayıda

olmalıdır. Böylece Bosna Hersek bankaları ile yabancı bankalar arasında olumlu bir rekabetin doğmasına imkan sağlanacaktır.

Diğer taraftan Bosna Hersek bankacılık sistemi uluslararası hizmet alanında son derece yetersiz bir düzeyde bulunmaktadır. Bunun en önemli nedeni iktisadi ve siyasi faktörlerdeki gelişmelerdir. Her iki taraf (entite) arasında yaşanan soğuk savaş bankacılık sisteminin gerek devlet düzeyinde işlemesine ve gerek uluslararası alanda gelişmesine engel olmaktadır. Bosna Hersek bankacılık sisteminin devlet düzeyinde işlememesi nedeniyle (entite düzeyinde işlemesi) kayıplar çok yüksek olmuştur. Çünkü Bosna Hersek bankalarının uluslararası bankacılık kuruluşlarından maddi yardım almak için, her iki entite bankacılık sistemlerinin birleşmesi zorunludur. Bu nedenle birleşmeyi ve dışa yönelmeyi kolaylaştıracak düzenlemeler ve yapısal değişiklikleri sağlamak için Bosna Hersek Bankalar Birliği, Bosna Hersek Merkez Bankası ve her iki entite Bankacılık Ajanları birlikte en uygun çözümleri ve politikaları getirmeye çalışmaktadır. Çünkü alınacak yardımlar ve Bosna Hersek bankalarının uluslararası alanında göstereceği faaliyetlerin Bosna Hersek bankacılık sistemine yaratacağı olumlu etkiler son derece açıktır.

Bosna Hersek bankalarının uluslararası alanda rekabet edecek güçte olabilmesi öncelikle ulusal bankacılık faaliyetlerinin güçlendirilmesiyle mümkündür. Bu nedenle bankalar arasında birleşmeler yaşanmakta ve 2010 yılına kadar banka sayısının 33' ten 10 -15 'e azaltılması amaçlanmaktadır. Böylece Bosna Hersek bankacılık sisteminin güçlenmesiyle beraber bankaların mali güçlerinin, maliyet yapılarının, teknik özelliklerinin uluslararası standartlara yaklaştırılması da sağlanmış olacaktır.

Ülkelerin kredi notları belirlenirken, ekonomik performansın sürdürülebilirliğini, döviz kurları, gelir ve fiyat politikaları, kaynakların daha rasyonel kullanımının sağlanması anlamında yapısal etkinlik, ekonominin gelişmeye açıklığı, rezerv durumları ve politik - sosyal faktörler incelenmektedir. Anlaşıldığı gibi ülke riskinin hesaplanması, ekonomik, politik, ve sosyal riski oluşturan faktörlerin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Son yıllarda Bosna Hersek ekonomisindeki büyüme ve döviz

rezervlerinde artış yönündeki gelişmeler ve politik açılımlar ülkenin kredi notunu da yükselmiştir. Fakat Bosna Hersek bankalarının aktif değerlerinin düşük olması nedeniyle yurt dışı bankalar tarafından kredibiliteleri yetersiz olarak algılanmakta ve teyitli akreditif işlemlerinin yürütülmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Yabancı bankalar güven açısından tatmin olmadıkları için teyitli akreditif işlemlerinde sorumluluk riskine girmemektedirler. Bu sorunla karşı karşıya kaldığı için Bosna Hersek Bankalar Birliği, Avrupa Yatırım Bankası (EIB)'dan konuyla ilgili destek istemiştir. Avrupa Yatırım Bankası, Bosna Hersek'ten gelen teyitli akreditif işlemleri için kefil olmuştur, akreditiflerin ödenmesi garantisini vererek yabancı bankaların teyitli akreditif işlemleri hususundaki endişelerini ortadan kaldırmıştır

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere akreditifli ödeme şekli hem ihracatçı, hem ithalatçı tarafından en güvenli ödeme şeklidir ve Bosna Hersek bankacılık sisteminde en fazla tercih edilen yöntemdir. Bankalar akreditifte şarta bağlanan bütün belgeleri, dış görünüşleri itibariyle, akreditif şartlarına uygun olup olmadıklarından emin olmak için makul derecede özen göstererek incelemek zorundadırlar. Akreditif ilişkisinin dayandırılacakları sözleşmelerden bağımsız olması sonucunda, bankalar sadece belgelerle işlem yapmakta ve temel ilişkinin konusu olan mallarla ilgilenmemektedirler. Bu prensip uluslararası ticarete gerekli olan ödemeye ilişkin güven ve kesinlik ihtiyacını karşılamaktadır.

Akreditif alıcının talimatıyla başlamakta, amir bankanın muhabir bankaya verdiği talimatlarla gelişmekte ve muhabir bankanın satıcıya ihbarı ile devam etmektedir. Görüldüğü gibi, tek bir ekonomik amaca yönelmiş olan işlem, birbirine bağlı olan eylemlerin bir araya gelmesi ile karmaşık yapıya sahip bir ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Karmaşık yapıya sahip olduğu için akreditif ihracatçı ve ithalatçı açısından oldukça pahalı bir ödeme şekli olmuştur. Çünkü bankalar bu karmaşık ilişkide aracılık işlemi yaptığı için bir komisyon almaktadır. Komisyon talep hakkı iş görüldükten, yani gerekli belgeler karşılığında lehdara ödeme yapıldıktan sonra doğar. Bosna Hersek Bankalarının aldıkları komisyonlar açılış komisyonu, temdit komisyonu, devre taahhüt komisyonu, hizmet komisyonu, ihbar komisyonu, ödeme komisyonu, değişiklik komisyonu, iptal

komisyonu ve teyit komisyonu olarak sayılabilir. Akreditif işlemlerinde bankalar için maliyet unsurları da olmaktadır. Akreditif işlemlerinde bankalar tarafından icra edilen telgraf, telefon, pul ve nakliye sigortası gibi masraflar olmaktadır. Bankalar tarafından yapılan masraflar için, bankalar alıcıdan belirli miktarda avans talep edebilir. Gerek maliyetler gerekse komisyonlar bakımından ithalatçı, bankanın borçlusu durumundadır. Bizim çalışmada, gösterilen örnek uygulamalarda bankalar uyguladığı komisyonlardan kar sağladıklarını ve akreditif bankaların kârlılıklarını arttırdığını görülmektedir. Bu nedenle bankalar için akreditif cazip kılmaktadır.

Bosna Hersek'te özellikle son beş yılda akreditif kullanımı önemli bir artış göstermiştir. Bunun nedeni Bosna Hersek ithalatçı ve ihracatçının büyük ölçüde çıkarlarını korumak istemesidir. İhracatçı, akreditif sayesinde bir banka tarafından parasının ödeneceği taahhüdüne sahiptir. Böylece ithalatçı kredisi yerine bir banka kredisi elde etmiş olur. Ayrıca akreditif ihracatçıya ihraç edeceği malların imal ve hazırlanması için ihtiyaç duyduğu finansmanı bankadan alması imkânını sağlar. Diğer taraftan akreditif şartları ithalatçının talimatlarına göre düzenlendiğinden ihracatçı bu şartları yerine getirmediği takdirde banka tarafından ihracatçıya ödeme yapılmaz. Ayrıca ithalatçı, vadeli akreditif sayesinde malları teslim alıp sattıktan sonra parasını ödeme kolaylığına sahip olduğundan normal banka kredilerine nazaran daha düşük maliyetli kredi elde etmiş olur. Bosna Hersek'te bankalar da akreditifi diğer kredilere nazaran daha fazla tercih ederler. Bankalar açısından akreditif sağlam bir kredi şeklidir. Çünkü bankalar bu tür işlemlerde daha büyük teminata sahiptirler. Akreditifi açan banka kendisine olan borç ödenmedikçe malları temsil eden belgeleri ithalatçıya vermez. Diğer taraftan akreditifler, bankaların faaliyetlerini sürdürürken uluslararası bankacılık alanında kârlılıklarını arttırmalarına imkân tanımaktadır.

Sonuç olarak Bosna Hersek firmaları, uygulama süreçlerinde, en güvenli ödeme şekli olarak akreditifli ödemeyi kabul etmekte, ancak maliyetleri nedeniyle tercihlerini bazen vesaik mukabili ödeme şekli yönünde kullanmaktadırlar. Akreditifli ödeme ile ihracatçılar kendilerini mal mukabili ödeme şekline göre, ithalatçılar ise peşin ödeme şekline göre karşılıklı güvence altına almış olmaktadır. Akreditifin sağladığı avantajlar

nedeniyle Bosna Hersek'te akreditif yöntemiyle ödeme gerek bankalar gerek firmalar tarafından öncelikle tercih edilmektedir.

KAYNAKLAR

AKAT, Ömer, **Uluslararası Pazarlama Karması ve Yönetimi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003,

AKIN, Hakan, **Yeni İsim Diş Ticaret**, Academy International Yayınları, Ankara, Ağustos 1999,

AKSOY, Tamer, **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslarüstü Bankacılık**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara ,1998,

APAK, Sudi **Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler**, Emlak Bankası Yayınları, İstanbul, 1993,

BAHTİYAR, Mustafa, “ **Off Shore Bankalar Ve Vergi Sorunları**”, Yaklaşım, Yıl 8, Şayi: 9, Haziran 2000

BAKİR, Hasan, **İşletmelerde İhracatın Alternatif Finansman Olanakları**, T.C. Anadolu Yayınları, Eskişehir, 1999

DOĞAN, Vahit, **Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003,

EKİCİ, Akın, **Akreditifin Hukuki Niteliği ve Tarafların Yükümlülükleri**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1995,

EKREN, Nazım, **Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**, Tısa Matbaacılık, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1986,

ERYÜREK, Şeney, **Uluslararası Ticarete Ödeme Şekilleri ve Vesaik**, Anadolu Bankası Eğitim Yayınları 2, İzmir, 2002

GERDİ, Cevat, **Dış Ticaretin Finansmanı**, TOBB Yayınları Genel No:139, Ankara,1990,

KARACAN, Ali İhsan,;"Uluslararası Bankacılık Organizasyonu", **Para Ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Ocak 1995

KAYA, Arslan, **Belgeli Akreditifte Lehdarın Hukuki Durumu**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul 1995,

KOBAN, Emine, **Dış Ticaret Eğitimi**, Alfa Yayınları, 2.Baskı, Bursa, Haziran 2003,

MERRİLL, Peter, **Correspondent Banking and the Payment Sistem**, Federal Reserve Bank Of Atlanta Economic Review, Haziran 1983,

ÖZEL, Sibel, **Yargıtay Kararları Eşliğinde Akreditif ve Hukuki Niteliği**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 1991,

PARASIZ, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi Yayınları, 6.Baskı, Bursa, 1997,

SAYIT, Yusuf, **Çıkış Gümrüğünde İstenen Belgeler**, 3.B. İGEME Yayınları, Ankara, 1993,

SEYIDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları 13. Baskı İstanbul, 1999,

SEYIDOĞLU, Halil, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, 2 Baskı., İstanbul, 1997,

ŞAHİN, Arif, **İhracatta Ödeme Şekilleri**, İGEME Yayınları, İstanbul, Mart 2002.

TEKİNALP, Ünal, **Banka Hukukunun Esasları**, Cilt 1, İstanbul, 1988,

TOMIĆ Milorad, **Dokumentarni Akredativ**, Grmec Yayınları, Publikacija no 515, Beograd 1996,

TOMANBAY, Mehmet, **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1995,

TOROSLU, M. Vefa, **Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebe**, Beta Basım Yayımı, İstanbul, Nisan 1999,

TÖRE, Nahit, **Bankacılar İçin Dış Ticaret ve Kambiyo Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,

TÖRE Nahit, **Türk Bankacılığının Dışa Açılması**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1982,

TÖRE Nahit ve SEVİNÇ Derya, **Bankacılar İçin Dış Ticaret ve Kambiyo Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları Yayın No: 363, Ankara, 2000,

VECDİ, Ünay, **Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989,

ÜNAL Tekinalp, **Banka Hukukunun Esasları**, Cilt 1, İstanbul, 1988,

RAPORLAR

Bosna-Hersek Merkez Bankasının **Yıllık Raporu**, Sarajevo, Mart 2005.

Her İki Entitenin Statistik Ajansı ve BiH Statistik Ajansı, Sarajevo, 2005.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti Ülke raporu, 2004

Bosna-Hersek Bankalar Birliği Bilteni, **BH Banker**, No: 1, Aralık 2005

Bosna-Hersek Bankalar Birliği bilteni, **BH Banker**, no: 3, temmuz 2006

Bosna–Hersek Federasyonu Bankacılık Entite Ajansı, **Federasyon Bankacılık Sistemi Konusunda Temel Bilgiler**, Sarajevo, Kasım, 2005

Sırp Cumhuriyet Bankacılık Entite Ajansı, **Sırp Cumhuriyet Bankacılık sistemini değerlendirmesi**, Banja Luka, Mart, 2006.

Bosna-Hersek Bankacılık **Önerileri ve Değerlendirme Analizi** Raporu, Sarajevo, 2004

Uluslararası bir ödeme ve garanti aracı akreditif, İGEME, araştırma ve geliştirme başkanlığı, İstanbul, Şubat 1998

Yaşar Bank A. Ş. Eğitim Notları, **Uluslararası Ödeme Şekilleri**, İstanbul, 1998

İNTERNET

www.alomaliye.com/şükrü_senalp_akreditif.htm - 106k

www.fbe.be.General statistics on the European financial sector,